

147580

HIERAPOLİS ROMA DÖNEMİ MİMARİ BEZEMELERİ

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Taraından Kabul Edilen
Arkeoloji Anabilim Dalı
Klasik Arkeoloji Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Tunç SEZGİN

Tez Savunma Tarihi: 23.02.2004

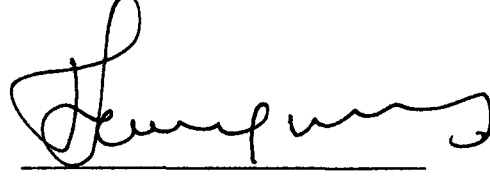
147 580

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT

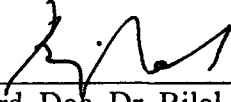
Şubat-2004
DENİZLİ

TEZ SINAV SONUÇ FORMU

Bu tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

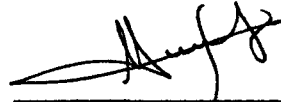
Prof. Dr. Ahmet TIRPAN (Yönetici)
(Jüri Üyesi)

Yrd. Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT (Danışman)
(Jüri Üyesi)

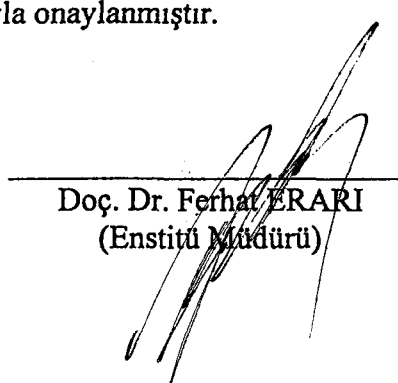

Doç. Dr. Celal ŞİMŞEK
(Jüri Üyesi)

Yeseke (Jüri Üyesi)

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 27.02.2006.... tarih ve 07/02..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ferhat ERARI
(Enstitü Müdürü)

ÖNSÖZ

Geçmişte yaşamış insanların ne zaman doğduklarını veya ne zaman öldüklerini anlamanın iki yolundan birisi mezar taşları, diğeri de insanların bırakmış oldukları eserlerdir. Bu bağlamda, yapıların ne zaman yapıldığını anlamanın, ancak iki yolu vardır. Bunlardan birisi eğer var ise üzerindeki yazıtlar, diğeri de eserin dönemini, yerel ve bölgeler arası özellikleri ile birlikte pek çok şeyi belirlememize yarayan bezemelerdir. Bezemeler, buldukları eserleri gösterişli hale getirmenin ötesinde, yapılan eser ile ilgili pek çok bilgiyi bize sunar. Ayrıca bezemeler yapıldığı döneminin sosyal, ekonomik kültürel durumunu tüm açıklığıyla bize gösterir.

Böylesine önemli bir konu olan mimari süslemeleri çalışmak için; tez konusu olarak, Lykos Vadisi'nde, 47 yıldır kazıların devam ettiği, belirli yapıları açığa çıkarılmış, bezemeleri ile ilgili detaylı bir çalışma yapılmamış, kutsal bir kent olan Hierapolis'e karar verdik. Hellenistik Döneme ait örnek olmadığı için de sadece Roma Dönemi ile sınırlandırmayı uygun gördük.

Bana sadece tez dönemimde değil, beraber çalışmaya başladığımız 2000 yılından bu yana, mimariye ve süslemeye dair her türlü yardımı esirgemeyen hocam Yrd. Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT'e, Almanya'nın Freiburg kenti Albert-Ludwigs Üniversitesi Kütüphanesi'nde çalışmama izin veren ve bu çalışma için bana davetiye gönderen Sayın Prof. Dr. Volker Michael STROCKA'ya, bana kaynak yönünden yardımcı olan hocalarım Doç. Dr. Celal ŞİMŞEK ve Yrd. Doç. Dr. Mustafa BÜYÜKKOLANCI'ya, Hierapolis Kenti'nden tez konusu çalışmama izin veren kazı başkanı Sayın Prof. Dr. Francesco D'ANDRIA'ya, yazım ve düzeltmeler safhasında bana yardımcı olan Arş. Gör. Mediha Ayşem TARHAN'a ve Uzman Bahadır DUMAN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Tunç SEZGİN

ÖZET

Hellenistik Dönemde, olasılıkla Seleukoslar tarafından kurulmuş olan Hierapolis Antik Kentinde, bugüne kadar mezarların haricinde Hellenistik Döneme ait bir yapı kalıntısı tespit edilmemiştir. Tespit edilen ya da kazısı yapılan kentteki yapılar, Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemine tarihlenmektedir. Bezemelerini incelediğimiz yapılar ise Augustus Dönemi başından, Severuslar Dönemi sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Biz bu dönem içerisine tarihlenen; Agora, Tiyatro, Apollon Kutsal Alanı, Triton Çeşmesi, Tapınak Çeşmesi, Üçüncü Çeşme ve Tanımlanamayan bir yapıya ait, toplam 20 mimari bloğun üzerine işlenmiş olan bezemeleri değerlendirdik.

Kentte, Augustus Dönemi ile birlikte yoğun bir imarın başladığı anlaşılmaktadır. Augustus Dönemi'nden sonraki imar faaliyetleri Flaviuslar Döneminde görülmektedir. Hierapolis'te, Flaviuslar Dönemi'ndeki imarın genellikle Dor Düzeninde olduğu, buradaki Dorik yapıların çokluğundan ve bezemeli blokların azlığından anlaşılmaktadır. Flaviuslar Dönemi sonrasında, özellikle M.S. 2. yüzyılda kentteki yapılaşmalar artmıştır. Severuslar Dönemi'nde Hierapolis'te önceki dönemlerden daha da yoğun imar faaliyetleri görülmektedir.

Kentte meydana gelen imar ile ilgili önemli bir etkenin de depremler olduğu anlaşılmaktadır. Sık sık görülen depremler, yapıların yenilenmesi ya da yeni yapıların inşası olarak ortaya çıkmıştır. Kentteki süslemelerin dönemlerinin belirlenmesinde, depremlerin başlangıç olarak alınması, kentteki süsleme gelişimi açısından faydalı olmuştur. Ayrıca depremler her dönem için yoğun bir iş imkanının varlığı anlamına da gelmektedir. Buna bağlı olarak pek çok usta ve atölyeler burada çalışmış olmalıdır. Özellikle M.S. 2 ve 3. yüzyılda faaliyet gösteren birden fazla atölyelerin varlığını düşünmekteyiz. Bezemelere göre, M.S. 2. yüzyıldan sonra Pisidia ve Karia Bölgeleri ile etkileşimin olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bunların içine Pamphylia Bölgesini de eklemek yerinde olacaktır.

ZUSAMMENFASSUNG

In der Antiken Hierapolis Stadt, vermutungsweise von Seleukosen gegründet, ist bis Heute ausserhalb der Grabmäle auf keine andere Reste getroffen worden, die die auf Hellenistischen Zeitalter hinweist. Aus den Grabrästen lässt sich Römische und Byzantische Eigenschaften und aus den Verzierungen eine Zeitspanne von Augustus bis zum Ende des Severus feststellen. Wir haben hier die Verzierungen von Agora, Theater, Heilige Apollonzirkel, Triton Laufbrunnen, Tempel Laufbrunnen, dritter Laufbrunnen und Verzierungen von 20 Steinblöcken von einem undefinierbaren Bau bewertet.

In der Zeit der Augustus fand eine schnelle Aufbau statt, vor allem aber führte in der Zeit der Flavius und im 2. Jh. n. Chr. eine schnelle Aufbau fort. Die handfeste Beweisstücke und Motive sind die geringe verzierte Blöcke und reiche Dorier Style.

Für die Entwicklung der Aufbau bzw. Erneuerung und die reiche Motive bzw. Merkmalen, die für die Feststellung der Zeiten nützlich waren, gab das Erdbeben einen positiven Schwung. Die Zahlen der Atalier im 2.-3. Jh. n. Chr. bestedigen es. Ausserdem lässt sich anhand der Verzierungen nach 2. Jh. n. Chr. eine Beziehung mit den Pisidia und Karia Gebieten, somit auch mit dem Pamphylia Gebiet annähmen.

ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
ZUSAMMENFASSUNG	VI
İÇİNDEKİLER	VII
ÇİZİM, HARİTA, TABLOLAR DİZİNİ	VIII
RESİMLER DİZİNİ	IX

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 AMAÇ, KAPSAM, YÖNTEM	2
1.1.1 Amaç	2
1.1.2 Kapsam	2
1.1.3 Yöntem	2
1.2 KENTİN TARİHİ COĞRAFYASI	3
1.3 YAPILAN ARAŞTIRMALAR	8

İKİNCİ BÖLÜM

KENTİN SÜSLEME GELİŞİMİ

2.1 AKHANTUSLU SARMAL DAL SÜSLEMESİ	10
2.2 LESBOS KYMATIONLARI	14
2.3 YUMURTA DİZİSİ	16
2.4 ANTHEMİON KUŞAĞI VE PALMET DİZİMİ	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAPILARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 TANIMLANAMAYAN YAPI	35
3.2 ÜÇÜNCÜ ÇEŞME YAPISI	35
3.3 APOLLON KUTSAL ALANI	35
3.4 TİYATRO	37
3.5 AGORA	38
3.6 TRİTON ÇEŞMESİ	39
3.7 TAPINAK ÇEŞMESİ	40
KATALOG	41
SONUÇ	60
KAYNAKLAR	62
EK-1 ÇİZİM, HARİTA, TABLOLAR	67
EK-2 RESİMLER	73
ÖZGEÇMİŞ	97

ÇİZİM, HARİTA VE TABLOLAR DİZİNİ

Çizim 1: Bezemelerin Terminolojisi (L. Vandeput, 1997'den alınmıştır).

Çizim 2: Hierapolis Kent Planı (H. Baysal-vd., 1994'den alınmıştır).

Harita 1: Batı Anadolu ve Phrygia Kentleri (G. Traversari, 2000'den alınmıştır).

Tablo 1: Kentteki Bezemelerin Dönemlere Göre Örnekleri.

Tablo 2: Yapıların Geçirdiği İmar Evreleri.

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1-2	Tanımlanamayan yapı kapı sövesi.
Resim 3-4	Üçüncü Çeşme arşitrav-friz bloğu.
Resim 5-7	Apollon Kutsal Alanındaki konsollu geison-sima bloğu.
Resim 8	Apollon Kutsal Alanı'ndaki korniş bloğu geison bezemesi.
Resim 9	Apollon Kutsal Alanı'ndaki korniş bloğu geison bezemesi.
Resim 10	Tiyatro üst yapı bloğu bezemeleri.
Resim 11	Agora taç bloğu bezemeleri.
Resim 12-13	Tiyatro güney sahne giriş kapı lento bloğu.
Resim 14-15	Tiyatro batı sahne giriş kapı lento bloğu.
Resim 16-18	Tiyatronun sahne kısmına ait yazıtlı arşitrav-friz bloğu.
Resim 19	Tiyatro'daki Septimus Severus kabartmasına ait taç bloğu bezeme detayı.
Resim 20-21	Apollon Kutsal Alanı söve bloğu.
Resim 22	Agora konsollu geison-sima bloğu bezeme detayı.
Resim 23-24	Triton Çeşmesi arşitrav-friz bloğu.
Resim 25-27	Agora üst yapı bloğu.
Resim 28-29	Tapınak Çeşmesi arşitrav-friz bloğu.
Resim 30-31	Agora arşitrav bloğu.
Resim 32-33	Tapınak Çeşmesi arşitrav-friz bloğu bezemeleri detayı.
Resim 34	Agora korniş bloğu.
Resim 35	Agora korniş bloğu.
Resim 36	Efes Agorası Mazeus-Mithridates Kapısı bezemeleri detayı.
Resim 37	Antalya Hadrian Kapısı üst yapısı ve bezemeleri.
Resim 38	Aphrodisias Tetrapylonu arşitrav bloğu soffit bezemesi.
Resim 39	Lagina Propylonu söve bloğu bezeme detayı.
Resim 40-41	Aphrodisias Tetrapylonu üst yapı bezemeleri.
Resim 42	Sagalassos Yukarı Agora Çeşmesi arşitrav-friz bloğu bezemeleri.
Resim 43	Kremna Propylonu arşitrav-friz bloğu bezemeleri.
Resim 44	Sagalassos Bazilika E1 arşitrav bloğu bezemeleri.
Resim 45	Kremna Propylon arşitrav bloğu bezemeleri.

- Resim 46 Perge Roma S Kapısı söve bloğu bezemeleri detayı.
Resim 47 Side M Yapısı arşitrav-friz bloğu bezemeleri.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanoğlu ihtiyaçlarını karşılamak için üretmeye başladığından beri, şekillendirdiği nesneyi hiçbir zaman tek yönlü yapmamış ve yarattığı esere estetik değer katmaya çalışmıştır. Medeniyetlerin oluşup gelişmeye başladığı noktadan itibaren kalıcı eserler veren toplulukların estetik kaygısı, zaman içinde gelişmişliklerinin ve ekonomik seviyelerinin göstergesi olmuştur.

Konumuz olan mimari yapılar da bezemelerin sıkça kullanılması o yapıların sadece kullanıma yönelik değil, aynı zamanda kullananın veya bulunduğu çevrenin estetik değerlerine verilen önemin açık belirtisidir. İşte, kullanılmaya başladığı ilk örneklerden itibaren bezemeler, sanatın diğer kollarındaki gibi, çeşitli sanat ekollerine ve akımlarına ayak uydurup çeşitlilik göstermiştir. Küçük bir kaptan, kolasal bir yapıya kadar her türlü kullanımda var olan bezeme, süreç içinde bazen keskin sınırlarla ayrılmış, bazen de birbirini takip ederek etkileşen motifler olmuştur.

Zaman içinde değişen üslup özellikleri salt kendi içinden çıkmayıp, iletişim içinde olduğu toplumların sanatlarıyla karışmaya, etkilemeye ve etkilenmeye neden olmuş, kendi içindeki bir sentezle kendi tarzını oluşturmuştur.

Dönem olarak ele aldığımız Roma Devri bezemelerinin kendi içinde oluşturduğu kronolojiyi takip etmeye çalıştığımız Hierapolis Kenti'nde, yapılar a ait bezemelerin ışığında elde edilecek verilerin değerlendirilmesiyle, yapıların tarihi belirlenebilir. Böylece genel üslubun dışında kalan Hierapolis'in yerel özelliklerinin ortaya konup, evre bölgelerin etkileri araştırılarak kentin sanatına etkisi görülecektir. Bu düşüncelerle başlanılan ve yerel bir çalışma olan konumuzda, araştırmamızın olabildiğince detaylı ve verimli olması için, Denizli İl sınırları içinde, 1957 yılından bugüne kazıların yapıldığı Hierapolis Antik Kenti'nde çalışmaya başladık. Birçok antik kentin bulunduğu Lykos Vadisi'ndeki araştırmalar için, bu konunun yararlı olacağını ve gelecekte bölgede yapılacak başka çalışmalara da öncülük edeceğini düşünüyoruz.

1.1 AMAÇ, KAPSAM, YÖNTEM

1.1.1 Amaç

Hierapolis Kenti'nde Roma Dönemi mimari bezemeleriyle ilgili tek başına araştırma ve inceleme bugüne kadar yapılmamıştır. Bu nedenle biz Hierapolis Kenti'nde bezemelerle ilgili olan toplu bir çalışma yapmaya karar verdik. Çalışmamızda aynı döneme ait bloklardan birini ele alıp yapının geçirmiş olduğu evreleri gösteren her bloktan birini inceledik. Böylece üzerinde çalışılmamış bu konuya eğilerek, yapılarda sıkça kullanılan bu bezemelerdeki çevre bölgelerin etkilerini, yerel atölye özelliklerini, biçim gelişimini tespit edip tarihlendirilmesine katkıda bulunmayı amaçladık.

1.1.2 Kapsam

Yüzeylerin ve profillerin monotonluğunu gidermek, uygulandıkları alanlara hareketlilik ve estetik sağlamak için, geçmişten günümüze kadar geniş bir yelpazede çok çeşitli örnekler gösteren bezemeler yapılmıştır. Bu çalışmamızda Hierapolis Antik Kenti'ndeki Roma Dönemi'ne ait bezemelerden; anthemion, palmet, yumurta dizisi, lesbos kymationu, ve akanthuslu sarmal dal motiflerini inceleyeceğiz. Fakat bu bezemelerin yapıldığı tüm mimari elemanlar yerine; arşitrav, friz, taç, geison, sima, korniş ve kapılara ait olan lento ile söve bloklarını ele almayı konunun kapsamı genişleteceği düşüncesiyle, belirttiğimiz mimari elemanlarla konuyu sınırlandırmayı uygun bulduk. Böylece kentteki üst yapı elemanlarında kullanılan bezemeler, stil kritiği bağlamında bir çok antik kent ve buralara ait yapılarla ama, salt olarak belli bir kentle ve dönemle sınırlandırıldı.

1.1.3 Yöntem

Hierapolis Antik Kenti'ndeki mimari yapılarda görülen bezemeler, Roma Dönemi içinde Erken İmparatorluk Dönemi'nden Geç Roma Dönemi'ne kadar, bilemediğimiz nedenlerden dolayı zaman zaman kesinti gösterse de, devam etmektedir. Bu nedenle kentte bulunan yapılardaki mimari bezemeler, ait olduğu yapının tarihi biliniyorsa yapıldığı dönemin özellikleriyle, eğer tarihini bildirecek bulgu ele geçmemişse tarihi bilinen yapıların bezemeleriyle karşılaştırılacaktır. Bu karşılaştırmada bezemeler, stil kritik yoluyla tarihlendirilecektir. Ayrıca araştırmamızda kentin süslemesinin kendine has yerel özellikleri tespit edilerek, biçim yönünden incelenecektir. Bu inceleme sırasında bezemelerinin fotoğrafları çekilip, katalog

çalışması yapılarak, bölgenin süsleme açısından kronolojik gelişimi daha net bir şekilde ortaya konulacaktır.

1.2 KENTİN TARİHİ COĞRAFYASI

Phrygia Bölgesi, Lykos Vadisi içinde bulunan Hierapolis, Hellenistik Dönemde kurulmuş bir kenttir¹(Harita 1, Plan 1). Bölgenin Büyük İskender'den sonraki dönemde yaşadığı karışıklık ve iktidar mücadeleleri yüzünden, kentin Bergama kuruluşu mu yoksa Seleukos kuruluşu mu olduğu hususunda araştırmacılarının farklı görüşleri vardır. Bunlardan en önemlisi Tiyatro sıraları üzerinde bulunan kentlilere ait boy adlarının arasında Pergamon Hükümdarlarına ait isimlerin yanı sıra, önceki Seleukos Hükümdarlarına ait adların da var olmasıdır². D. D. Ferrero, Pergamon yönetimindeyken Seleukos soy adlarının yazılabilme ihtimalinin azlığından bahseder ve kentin kuruluşunun dinsel nedenlerle daha eski bir tarihte hatta Laodikeia'dan önce kurulmuş olması gerektiğini söyler³. Tüm bu kanıtlar ışığında Bean "..... *Her ne kadar geçmişte Hierapolis genellikle bir Pergamon kuruluşu olarak kabul ediliyorsa da son epigrafik buluntular bunun yanlış olduğunu göstermiştir*"⁴ der. Ve kentin bir Seleukos kuruluşu olduğunu sonra Attaloslar'ın himayesinde genişlediğini belirtir⁵. Tüm bunlara ek olarak D. Magie kitabının V. bölümdeki 25 numaralı dipnotta, Swoboda'nın Hierapolis'in askeri bir Seleukos kolonisi olarak kurulduğu iddiasını yazar⁶.

Kentin ilk defa hangi krallık tarafından kurulduğu konusunda farklı görüşler olduğu gibi, kentin adının da nereden geldiği ile ilgili değişik fikirler bulunmaktadır. Hierapolis "Kutsal Kent" anlamına gelir⁷. Fakat kent ilk kurulduğunda adı Hiero-

¹ Carl Humann vd., *Altertümer von Hierapolis*, Berlin, 1898, s.9; W. Ruge "Hierapolis", *RE VIII.2*, 1913, s.1404; Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul, 1990, s.464.

² Tullia Ritti, "Hierapolis Tarihi", *Hierapolis di Frigia(1957-1987)*, Fabbri Editori, Torino, 1987a, s.27; D. B Ferrero, "Hierapolis", *Aslantepe, Hierapolis, Iasos, Kyme. Türkiye'deki İtalyan Kazıları*, çev. Erendiz Özbayoğlu, Marsilio, 1993, s.73; George E. Bean, *Eski Çağda Menderesin Ötesi*, çev. Pınar Kurtoğlu, İstanbul, 2000, s.251-252.

³ Ferrero, 1993, s.73.

⁴ Bean, 2000, s.251.

⁵ Bean, 2000, s.252.

⁶ David Magie, *Roman Rule in Asia Minor II*, Newjersey, 1950, s.988.

⁷ Humann, 1898, s.19; Ruge, 1913, s.1404; Magie, 1950, s.141-142; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev. Mihri Pektaş, İstanbul, 1960, s.88; Klaus Belke-Norbert Mersich, *Phrygien und Pisidien*, TIB 7, (Denkschr. ÖAW. Phil. hist. K1.211), Wien, 1990, s.268; Hasan Malay, *Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması*, İzmir, 1992, s.125.

polis'dir⁸. Hieron'dan gelen kent adı, "Tapınaklar Kenti" anlamıyla sikkeler üzerinde kullanılmıştır⁹. Ayrıca Augustus Dönemi'ne tarihlenen bazı sikkeler üzerinde bu ad görülmekte olup, Grek dili hakimiyeti ile birlikte Grekçe'ye uygun olarak Hierapolis(Kutsal Kent) diye adlandırılmıştır¹⁰. Byzantion'lu Stephanus, Hierapolis'in "Kutsal Kent" adını, sahip olduğu birçok tapınaktan aldığını belirtir¹¹. Gerçektende M.S. 1. yüzyılın ilk yarısından itibaren sikkeler üzerindeki tapınak betimlemeleri, kentin bu kutsallığını ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde var olan tapınakların çokluğunu göstermektedir¹². Bunlara bağlı olarak, kent adını dinsel nedenlerden dolayı, Hiera(Kutsal) kelimesinden almış olmalıdır.

Kentin adıyla ilgili ikinci görüşün çıkış noktası olarak belirtilen ise, kentin Bergama Kralı Eumenes II zamanında M.Ö. 188 yılında imzalanan Apameia Barışı'nın hemen arkasından kurulmuş, ızgara planlı Hellenistik bir kent olduğudur. Kentin bir Bergama kuruluşu olduğu kabul edildiğinde soylarını efsanevi kurucusu Telephos'a dayandırabileceklerini, ismin bu yüzden Telephos'un karısı Amazonlar kraliçesi Hiera'dan gelebileceğidir¹³. Bu savı kuvvetli bulmasak da Roma Dönemi'ne tarihlenen ve kentin önemli yapıları olan Triton ile Tapınak Çeşmeleri'nde kabartma olarak Amazonların mücadelelerinin sahnelenmesi bu düşüncede olanların fikirlerini destekler görünmektedir. Ancak Amazonların Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi için çoğu şehirde sevilen bir konu olduğu unutulmamalıdır¹⁴.

Bu görüşlere bakıldığı zaman muhtemelen Hierapolis'in bir Seleukos kuruluşu olarak kurulduğu, Apameia Barışı'ndan sonra Bergama himayesinde gelişerek kentin büyüdüğü anlaşılmaktadır. Kaynaklarda ismi Hierapolis olarak geçen kentin, Hiera dan gelen "Kutsal Kent" adını, Lydia'daki Hierakome(Beyoba) ile Kaistros(Küçük Menderes) Vadisi'nde yer alan Dioshieron(Zeus Tapınağı) (Birgi) kentlerinde olduğu gibi, bir ya da birden fazla tapınağın veya sunağın yanında kurulmuş kutsal köylerin gelişip birleşmesi sonucu kent kimliği kazanarak aldığıdır.

⁸ W. M. Ramsay, *Cities and Bishoprics of Phrygia*, Oxford, 1895 s.87; Barclay Von Head, *Historia Numorum a Manual of Greek Numismatik*, 1977, s.675.

⁹ Ramsay, 1895, s.87.

¹⁰ Ramsay, 1895, s.87.

¹¹ Bean, 2000, s.251.

¹² Barclay Von Head, *Catalogue of The Greek Coins of Phrygia*, BMC, London, 1906, s.229; Ayrıca Elegabalus Dönemi'ne(M.S. 218-222) ait tapınak betimlemeli sikkeler için bkz. Ann Johnston, "Hierapolis Revisited", *The Numismatik Chronicle*, London, 1984, s.64-65, Lev.12.

¹³ Bean, 2000, s.251.

¹⁴ Amazonların betimlendiği Lagina Hekate Tapınağı için bkz. Arnold Schober, *Der Fries des Hekateions von Lagina*, Baden, 1933, s.72-76, Lev. XI.

Hellenistik Dönem’de kurulan kentte, kurulduğu tarihten önemini yitirdiği tarihe kadar¹⁵, kesintisiz bir şekilde kent yaşamı devam etmiş olsa da, bazı Tümülüs ve oygu tekne mezar ile stellerin dışında¹⁶, Hellenistik Dönem’e ait olan süsleme örneklerine rastlanmamıştır¹⁷. Hellenistik Dönem’de kurulan kentlerin güçlü bir imar faaliyeti gerçekleştiriyor olması, komeden zengin bir polise geçişteki sürecin zorluğu ve uzunluğundan kaynaklanmış olabilir.

Bergama Krallığı’nın giderek zayıflaması, Roma İmparatorluğu’nun güçlenerek Anadolu’yu etkisi altına alması, yönetimde bulunan III. Attalos’un ileri görüşlülüğü sayesinde himayesindeki halkına son görevini yaparak, ölmeden önce elindeki kentleri vasiyet yoluyla Romalılar’a bırakması(M.Ö. 133), Anadolu için yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur¹⁸. Bu genel idari değişime bağlı olarak, Hierapolis Roma’nın doğudaki sınırlarını genişletme siyasetine daha fazla karşı koyamayarak, diğer Anadolu Antik Kentlerin sonu gibi M.Ö. 129 yılında Roma Eyaletleri’ne dahil olmuştur¹⁹.

Şehir önce Kibyra’nın Conventus’una devredilmiş, daha sonra eyalet düzenlemelerinde Phrygia Pacatania’sına bağlanmıştır²⁰. Bu tarihten sonra şehrin tarihi belirsiz bir uyuyuşa geçmiş, sadece belli bir süreye kadar kentte meydana gelen depremler kaydedilmiştir²¹. Bölgenin bir deprem kuşağı olduğunu ilk belirtenlerden birisi olan Strabon, Maiandros çevresinin deprem etkisinde olduğunu, zeminin alt tarafının hem ateşin hem de suyun etkisiyle oyulduğunu, toprağın gerçekten kolay ufalanabilir şekilde gevşek olduğunu söylemektedir²².

Kentte antik devirden beri birçok deprem kaydedilmiş bunların kentin gelişmesi ve yapılanmasına etkisi büyük olmuştur. M.Ö. 27 ve M.S. 47 yıllarında Hierapolis’in 3

¹⁵ Ruge, 1913, s.1404; M.S. 1354 yılındaki büyük depremden sonra kent tamamen boşaltılmıştır. Bkz. Erhan Altunel, “Hierapolis ve Yakın Çevresinde Tarihsel Deprem Aktivitesi”, *Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları*, ed. Congedo Editore, 2000, s.317.

¹⁶ Her iki Nekropol alanında bulunan Tümülüsler genel olarak M.Ö. 2.yy. ile M.S. 1. yy. arasında tarihlenmektedir. Burada bulunan mezarlar ve tarihlendirmeler için bkz. Paolo Verzone, “Le Campagne 1960 e 1961 a Hierapolis di Frigia”, *Annuario Della Scuola Archeologica di Atene XXXIX-XL*, Nuova Serie XXIII-XXIV (1961-1962), Roma, 1963, s.644; Eugenia Schneider Equini, “La Necropoli di Hierapolis di Frigia”, *Monumenti Antichi XLVIII*, Roma, 1972, s.128; Verzone, 1978, s.408-412, Fig.23-25; Donatella Ronchetta, “Eski Mezarlıklar”, *Hierapolis di Frigia(1957-1987)*, Fabbri Editori, Torino, 1987, s.110; Celal Şimşek, “Hierapolis Güney Nekropolü”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1997a, Konya, s.34-39; Francesco D’Andria, “The Evolution of Hierapolis of Phrygia”, *Urbanism in Western Asia Minor*, ed. David Parrish, Rhode Island, 2001, s.100.

¹⁷ D’Andria, 2001, s.100.

¹⁸ David Magie, *Anadolu’da Romalılar I*, çev. Neziha Başgelen-Ömer Çapar, İstanbul, 2000, s.69.

¹⁹ Bean, 2000, s.252.

²⁰ Ritti, 1987a, s.28.

²¹ Humann, 1898, s.23.

²² Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Kitap: XII-XIII-XIV)*, çev. Adnan Pekman, İstanbul, 2000, s.85(Strabon XII.8.17).

km. kuzeydoğusunda olan Laodikeia Kentinde²³, M.S. 60 yılında Hierapolis ve Colossae çevresinde büyük depremler kaydedilmiştir²⁴. Bunlar içinde M.S. 60'taki son yıkımda tamamen yerle bir olan kentin Roma İmparatoru Neron zamanında yardım olarak yeniden inşa edildiği bilinmektedir²⁵. Hadrian kente Anadolu gezisi sırasında(M.S. 129) uğramıştır²⁶. M.S. 138-161 yıllarında İmparator Antoninus Pius Dönemi'nde kent yine büyük bir depremle yıkılıp, Asya Prokonsülü'nün elçisi Tiberius Claudius Telemachus Dönemi'nde hızlı bir şekilde yeniden inşa edilmiştir²⁷. Hierapolis'in geçmişi sadece bu kadar depremle sınırlı kalmaz yazıtlardan anlaşıldığına göre M.S. 201-300 yılları arasında, M.S. 351-400 yılları arasında, M.S. 494 yılında, M.S. 601 yılında, M.S. 30 Kasım 859 yılında, M.S. 29 Ocak 860 yılında kente büyük zararlar veren depremler kaydedilmiştir²⁸. Ayrıca Laodikeia'da M.S. 3. yüzyılın sonunda(M.S. 297-305) yeni tespit edilen bir depremin²⁹ Hierapolis'i de etkilediğini düşünmekteyiz.

Antik kentler için önemli bir unvan olan Tapınak Koruyuculuğu(Neocoros) ilk kez kente M.S. 2. yüzyılın ilk yarısında³⁰, belki de Hadrian'ın kenti ziyaretinden sonra verilmiştir. Tarihi boyunca meydana gelen depremlerden sonra, kent en parlak yıllarını Severuslar Dönemi'nde yaşamıştır. Bunun gerekçesi olarak da Hierapolis'li sofist Antipater'in Roma da İmparatorun sekreterliğini yapması ve varisleri olan Geta ile Caracalla'nın hocası olması gösterilir. İmparator Caracalla'nın Anadolu ziyareti sırasında Sardes'den Hierapolis'e uğraması Tapınak koruyuculuğu(Neocoros)³¹ ünvanının bizim düşüncemize göre ikinci kez verilmesi tüm bu savları doğrular

²³ Ruge, 1913, s.1404; Emanuela Guidoboni, *Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area up to 10th Century*, Roma, 1994, s.174; Altunel, 2000, s.316-317; Hasan Malay, "Miletos ve Civarındaki İki Büyük Deprem", *Milet Müze Yıllığı* 4, ed. A. Semih Tulay - Hasibe Akat, 2001, s.38.

²⁴ Humann, 1898, s.24; Ferrero, 1993, s.110; Guidoboni, 1994, s.188-190, 194-195.

²⁵ Humann, 1898, s.24; Bean, 2000, s.252.

²⁶ Humann, 1898, s.24; Bean, 2000, s.252.

²⁷ Humann, 1898, s.25.

²⁸ Belke-Mersich, 1990, s.67; Guidoboni, 1994, s.239-240, 254-255, 306, 349-350, 409-413.

²⁹ Celal Şimşek - Ali Ceylan, "Laodikeia'da Tespit Edilen Bir Deprem ve Diocletianus'a İthaf Edilen Bir Yazıt", *Archivum Anatolicum* 6, Ankara, 2003, s.155.

³⁰ Hierapolis Antik Kenti M.S. 2. yüzyılın ilk yarısında onur derecesi olan Neokoria ünvanını almıştır. Bkz. Ritti, 1987a, s.28.

³¹ Bazı kaynaklarda kentin Neokoria ünvanını aldığı tarih olarak Caracalla'nın kenti ziyareti gösterilir. Bkz. Bean, 2000, s.252; Celal Şimşek, "Hierapolis Roma Hamamı (Müze Binası) Çalışmaları", *Lykos Vadisi Türk Arkeolojik Araştırmaları*, Congedo Editore, 2000, s.187; Ayrıca Caracalla Dönemi'ne tarihlenen sikkeler üzerinde bu ünvan için bkz. Head, 1906, s.251.

niteliktedir³². Kent tarihi boyunca birçok defa Neokoros ünvanını almaya devam etmiştir³³. Kenti ziyaret eden üçüncü İmparator Valens(M.S. 370) olmuştur³⁴.

Bölgenin geneline baktığımız zaman, birçok kent geçimini antik kaynaklarda konu olmuş olan dokumacılık endüstrisinden sağlamaktadır³⁵. Hatta Hierapolis Tiyatrosu ile ilgili bir yazıtta, sahne kabartmalarının yapımı için gereken paranın bir kısmını Hierapolis'in özel ucuz erguvan rengi³⁶ yün kumaşlarını boyayan loncalar (Purpurarius) tarafından karşılandığından bahsedilmesi bunun en açık yazılı belgesidir³⁷.

Kentin Hıristiyanlık Dönemi'nde ekonomik gücünün yerinde olduğunu dinsel amaçla inşa ettikleri yapılardan kolayca anlamak mümkündür³⁸. Fakat çok tanrılı dinlerin inanışlarına paralel olarak M.S. 6. yüzyılda pagan düşünürler hala Plutonion Mağarası'na inip Apollon ait bilgiler veriyorlar ve geleneği bir şekilde yaşatıyorlardı³⁹. Bizans Çağı'nda ise şehir önce "Piskoposluk" sonra "Metropolis" ünvanlarını almış⁴⁰, daha sonra belki yaşadığı birçok depremin etkisiyle belki de kentin önemini kaybetmesiyle köy halini alarak 13. yüzyılda Türklerin idaresine geçmiştir. 14. yüzyılda kent tamamen terk edilmiştir. Hierapolis'i diğer kentlerden ayıran termal suları ve yerin altından çıkan zehirli gazlar⁴¹ zaman içinde inanışların değişmesiyle önemini yitirmiştir. Kentin istilalara uğraması ve depremlerin etkisi Hierapolis'in uzun sürecek bir uyuyuşa geçmesine neden olmuş, sonrasında sular kontrolden çıkarak kenti kalkerle kaplamıştır.

³² Humann, 1898, s.26.

³³ İmparator Elagabalus Dönemi'ndeki sikkeler üzerindeki Neokoros unvanları için bkz. Johnston, 1984, s.63-69.

³⁴ Bean, 2000, s.252.

³⁵ Tekstilin önemli bir sektör olduğu Laodikeia, Hierapolis ve Collasai kentleri için bkz. Belke- Mersich, 1990, s.64.

³⁶ Hierapolis'in suları boya sanayisi için çok önemlidir. Hierapolis'in ürettiği boyalarla , erguvani boyalarla boy ölçüştür. Bkz. Hasan Malay, "Antik Dönemde Denizli Yöresinde Ekonomik Durum", **Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu**, Denizli, 1989, s.297.

³⁷ Francesco D'Andria-Tullia Ritti, **Le Sculture del Teatro i Rilievi Con i Cicli di Apollo e Artemide**, Roma, 1985, s.197; Tullia Ritti, "Hierapolis'te Ekonomi", **Hierapolis di Frigia(1957-1987)**, Fabbri Editori, Torino, 1987b, s.88; Ferrero, 1993, s.112.

³⁸ M.S. 4. yüzyıl sonu M.S. 5. yüzyılın başında Hierapolis'te St. Philippus adına yapılan görkemli Martyrium buna en iyi örnektir. Bkz. Paola Verzone, "Hierapolis di Frigia Nei Lavori Della Missione Archeologica Italiana", CNR, Roma, 1978, s.449.

³⁹ Ferrero, 1993, s.76.

⁴⁰ Humann, 1898, s.27; Belke-Mersich, 1990, s.269.

⁴¹ " ...Sulardan çok miktarda çıkan Karbonik asit gazı havadan ağır bir yoğunluğa sahip olduğundan kuyu ağız bileziğinin aralarında yoğunlaşmış, hadım rahiplerin buraya yaklaştırdıkları hayvanların karbonik asit gazından ölmesi rahiplerin ise bu kuyunun ağızında sağ kalabilmeleri kendilerine ayrıcalık katmış, onlara mistik bir gücün ve tanrıların habercisi vasfını yüklemiştir.."Bkz. Charles Texier, **Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, çev. Prof. Dr. Kasım Yaşar Koprıman, Ankara, 2002, s.388.

1.3 YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Hierapolis'te ilk kazı çalışmalarını İtalyan ekip 1957 de başlayarak günümüze kadar sürdürmüş, sırasıyla Paolo Verzone, Daria de Bernardi Ferrero kazı başkanlığı yapmıştır. Son yıllarda İtalyan ekip Francesco D'Andria başkanlığında çalışmalarına devam etmektedir.

Kentin Antik Dönem'de büyük bir öneme sahip olması, antik yazar ve seyyahların Hierapolis'e uğramalarına neden olmuştur. İlk uğrayanlardan birisi olan Strabon, kenti Mesogis Dağı eteğinde ve Laodikeia'nın karşısında kurulmuş bir Phrygia kenti olarak tanımlamıştır⁴².

17. yüzyıldan itibaren birçok gezgin bu önemli kente uğramış ve kent hakkında bilgiler vermişlerdir. T. Smith ve J. Spon ile G. Wheler⁴³ ikilisi, toprak üzerindeki kalıntıları incelemiş çeşitli tiplerde mezarlarının bulunduğu geniş nekropol alanını anlatmışlardır⁴⁴. 18. yüzyılda R. Pococke yine nekropol alanında Smith gibi mezarlarla ilgili çalışmalar yapmış, lahitleri tasnif etmiş, kentin önemli yapıları hakkında yorumlarda bulunmuştur⁴⁵. R. Chandler bazı yazıtları okuyup, diğerlerine göre daha dikkatli tespitler yapmıştır⁴⁶. 19. yüzyılın başlarında Hierapolis'e gelip araştırmalar yapan C. R. Cockerell'in çalışmaları, ölümünden sonra oğlu tarafından yayınlanmış ve oğlu özellikle kentteki Plutonion üzerinde durmuştur. F. V. J. Arundell⁴⁷ ve C. Fellows⁴⁸ araştırmalar yapıp, kentteki yapılardan hamamların kullanımı hakkında değişik fikirler öne sürmüş, hamamların saray olarak kullanıldığını belirtmişlerdir.

19. yüzyılın ortalarında Anadolu'yu gezen diğer bir seyyah Fransız Arkeolog Charles Texier kente gelerek buradaki kalıntıların Roma istilasından sonraki bir döneme ait olduğunu söyleyip, tiyatronun en üst basamak seviyesinden sahneyi ve kentin toprak üstündeki kalıntılarında bir kısmını içine alan gravürü çizmiştir⁴⁹. 19. yüzyılın sonlarına doğru Alman ekip; Carl Humann, Conrad Cichorius, Walther Judeich, Franz Winter tarafından yapılarak Altertürmer von Hierapolis adlı eseri oluşturmuşlardır⁵⁰. G. E. Bean ilk kez 1939 da geldiği Hierapolis'i terkedilmiş bulmuş, yere çadırının çivilerini

⁴² Strabon XIII.4.14.

⁴³ Jacob Spon-George Wheler, *Voyage de Dalmatie, de Grece, et du Levant I*, Paris, 1679, s.266-267.

⁴⁴ Ferrero, 1993, s.81.

⁴⁵ Ferrero, 1993, s.81.

⁴⁶ Richard Chadler, *Travels in Asia Minor*, Oxford, 1775, s.229-236; Ferrero, 1993, s.81.

⁴⁷ F. V. J. Arundell, *Discoveries in Asia Minor II*, London, 1834, s.200.

⁴⁸ C. Fellows, *Travels and Researches in Asia Minor*, New York, 1975, s.212-213.

⁴⁹ Texier, 2002, s.391.

⁵⁰ Ruge, 1913, s.1404.

çakamamanın hayretiyle kenti tanıtmış ve daha sonrada bir çok kez kenti ziyaret etmiştir⁵¹.

⁵¹ Bean, 2000, s.249.

İKİNCİ BÖLÜM

KENTİN SÜSLEME GELİŞİMİ

Süslemelerin görüldüğü bloklar mermer veya kireçtaşıdır⁵². Arşitrav, taç ve friz bloklarında; iç bükey kısma palmet, dış bükey kısma yumurta dizisi işlenmiştir⁵³(Resim 10, 11, 13, 18, 24, 25, 27, 31, 32). Simalardaki kyma rekta profillerine palmet süslemesi yerleştirilmiştir⁵⁴(Resim 5-6, 14, 22, 30, 35). Genelde, akhantuslu sarmal dal bezemelerine hafif dışa bombe yapmış friz kısımlarında karşılaşılmaktadır(Resim 10, 24, 26, 33). Fakat sarmal dal bezemeleri kapıların söve blokları üzerindeki iç bükey profillere de uygulandığı görülmektedir(Resim 2). Lesbos kymationları "S" şeklinde profillere işlenmiştir⁵⁵(Resim 2, 13, 17, 21).

2.1 AKHANTUSLU SARMAL DAL SÜSLEMESİ

Kentte ilk ele alacağımız süsleme akhantuslu sarmal dal bezemesidir. Birçok blok üzerinde sevilerek uygulanan bu bezeme, geniş bir zaman diliminde friz, lento ve söve bloklarının üzerine işlenmiştir. İncelediğimiz ilk blok, Tiyatro, Apollon Kutsal Alanı ve Tapınak Çeşmesine giden modern yolun hemen batısında, Müze olarak kullanılan hamamın kuzeybatısındaki PTT binasının karşısındadır. Henüz tanımlanamamış olan yapının söveleri üzerinde(Resim 1-2) sarmal dal motifi işlenmiştir. İnceden kalına doğru genişleyerek yapılan ana dalın çatallandığı noktalarda sürgünler sistemli olarak rozet veya lale çiçeği ile sonlanır. Hem sürgünler hem de ana dal, ana dalın kalınlaşarak sonlandığı yerdeki ince kanaldan "<" biçiminde açılarak, çanak kullanılmadan çıkar. Ana dalın çıktığı kanal, daha sonra bahsedeceğimiz Apollon Kutsal Alanı'ndaki Geç Augustus-Erken Tiberius Dönemi'ne tarihlendiğini düşündüğümüz konsollu geison-sima bloğundaki gibi işlenmiştir. Kanal, konsola işlenen tek kenger yaprağının kalp şeklinde yapılan gözlerinin hemen üst tarafındaki

⁵² Cevat Erder, *Hellenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta-Kyma Reversa*, Ankara, 1967, s.8-9.

⁵³ Erder, 1967, s.41, Lev.A.

⁵⁴ Erder, 1967, s.41, Lev.A.

⁵⁵ Erder, 1967, s.59, Lev.A.

ince kanalın benzeridir(Resim 6). Fakat sarmal daldaki kanal, akhantus'da ki kanala göre daha doğal olan 'V' biçiminde ve incedir. Ana dalın ve sürgünlerin çıplak olarak yapıldığı kuşakta, her iki filiz çokta sert hatlarla olmasa da keskin sırtlı yapılmıştır. Ana dal Hellenistik Dönem örneklerindeki gibi düz, yivli veya bükümlü yapılar⁵⁶ yerine, Efes Agorası Mazeus-Mithridates kapısındaki gibi keskin sırtlıdır(Resim 36). Sade olarak yapılmış olan bu bezeme Augustus Dönemi'nden olmalıdır.

Aynı dönem içinde ele alabileceğimiz diğer bir blokta Denizli Müzesi tarafından yürütülen, kentin Güney Bizans Suru Restorasyonu Çalışmaları sırasında, güneydeki kulenin dolgusunda bulunan arşitrav-friz bloğudur(Resim 3-4)⁵⁷. Arşitravın friz kısmına işlenen akhantuslu sarmal dal bezemesi sanki dalga motifi gibi yapılmıştır. Bu biçimiyle ana dalın ve çatallandığı noktada sürgünün o alışık olduğumuz dairesel kıvrımlarından uzaktır⁵⁸. Akhantuslu sarmal dalın bu basık ve yayvan biçimi friz alanının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır⁵⁹. Çatallandığı noktada ana daldan ayrılan sürgün kısa tutularak içe kıvrık yapıлып, büyük rozetle ve lale çiçeği ile sonlanmıştır. Ana dal, çatallandığı noktada her iki yana açılmış akanthus yaprağının arasından inceden kalına doğru uzar. Bezeme kaba ve keskin sırtlı yapılmasına rağmen, sarmal dal bezemesinin zeminde bıraktığı boş alanlarla sade bir görünüm kazanmıştır. Bu biçimiyle Erken İmparatorluk Dönemi özelliklerini yansıtmaktadır⁶⁰. Akhantus yapraklarındaki damla şeklindeki gözler ile yüzeysel şekilde oyulmuş "V" biçimindeki kanallar ve diğer özelliklerde göz önüne alındığında bloğun, Augustus Dönemi'ne tarihlenebileceğini göstermektedir. Bu blokta uygulanan sarmal dal motifi çağdaşları olan Efes Agorası Mazeus-Mithridates Kapısı⁶¹ ve Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı⁶² ile karşılaştırıldığı zaman Hierapolis'deki işçiliğin zayıf olduğu görülmektedir⁶³.

Tiyatro analemnasının üst tarafında bulunan üst yapı elemanının(Res.10) friz kısmında akhantuslu sarmal dal motifi işlenmiştir. Dar bir alana sıkıştırılmış olarak

⁵⁶ Nural Gündüzalp, *Anadolu Yapılarında Akantuslu Sarmal Dal Süslemeleri*, Trabzon, 1984, s.32.

⁵⁷ Bilal Söğüt, "Phrygia Hierapolis'inde Yeni Bir Çeşme Anıtı", *Archivum Anatolicum* 5, Ankara, 2002, s.193-194.

⁵⁸ Söğüt, 2002, s.197; Ahmet Adil Tırpan, *Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı*, Konya, 1998, s.34-35, 133-136, Çiz.17-18, Res.31-36.

⁵⁹ Söğüt, 2002, s.197.

⁶⁰ Söğüt, 2002, s.197.

⁶¹ Augustus Dönemi'ne tarihlenen Efes Agorası Mazeus-Mithridates Kapısı(M.Ö. 4/3 yılları) için bkz. Wilhelm Alzinger, *Augusteische Architektur in Ephesos*, Selbstverlag, 1974, s.9; Cevat Başaran, *Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi*, Erzurum, 1995, s.31-33, 154-155, Lev.4a-4b; Lutgarde Vandeput, *The Architectural Decoration in Roma Asia Minor*, SEMA I, ed. M. Waelkens, Brepols, 1997a, s.33, Pl. 81.4; Mehmet Karaoğlu, *Roma Çağı Yumurta Dizisi*, Erzurum, 1996, s.28, 69, Lev.6a.

⁶² Tırpan, 1998, s.34-35, 133-136, Çiz.17-18, Res.31-36.

⁶³ Söğüt, 2002, s.197.

yapılan sarmal dal motifi, sade ama tüm alanı kaplar şekilde bitişiktir. Ana dal, çatallandığı noktayı kapatan yanlara açılmış kısa akhantus yapraklarının başladığı noktadan itibaren, inceden kalına doğru genişler biçimde yapılmıştır. Ana dal çanaklardan sistemli bir şekilde çıkar. Kalınlaşarak ilerleyen ana dalın üzerini örten ve sınırlandıran yaprak sade ve tek parçalı işlenmiştir.

Ana dal ve sürgünler ayrılan friz kısmına sığmadığı için kenarlarda kesilmiştir. Çatallanmanın olduğu noktada ana daldan ayrılarak kıvrılan sürgünlerin uç kısımlarında, Hellenistik Dönem'den beri kullanılan ve artık gelenek halini almış olan iri çiçekler taşır⁶⁴(Resim 37). Sürgünün çıplak bırakılan biçimi Hellenistik Dönem'den beri gelen eski biçimin yansıması olarak karşımıza çıkar⁶⁵. Bu biçimiyle Hadrian Klasistiği'nin yerel bir örneği olarak görülebilir. Sarmal dal süslemesinin sade ve yüksek kabartma yapısı, ışık-gölgenin belirgin kontrastı, ana dalın çıplakmış hissi uyandırılması, yumurta dizisi ve anthemion kuşağında da değineceğimiz gibi Hadrian Dönemi özelliklerini göstermektedir.

Tiyatronun sahne cephesine girişi sağlayan batıdaki kapının lentosu(Resim 14-15) üst üste duran iki parça bloktan oluşur. Bu bloklardan altta olanın en üst kısmında inci payetlerin arasındaki alanda akhantuslu sarmal dal bezemesi işlenmiştir. Süslemenin yapıldığı alanın ortasında volütlü krateri andıran bir kabın içinden çıkarak her iki yöne doğru ilerleyen akhantuslu sarmal dal motifi yer alır. Ana dalın ve çatallanmanın olduğu noktada, örtü yaprağın üstünden ve altından çıkan sürgünlerin üzerindeki akhantus aşırı derecede matkapla oyulmuştur. Ana daldan çatallanarak ayrılan sürgünler tüm dizim boyu hep aynı tiptedir. Bu da Antoninler Dönemi özelliğidir. Yoğun matkap delikleri ve dizimin sistemli yapısı ilerde yumurta ve palmet dizimlerinde bahsedeceğimiz özellikleri de göz önünü alınca blok Geç Antoninler-Erken Severuslar tarihinden olmalıdır.

Tiyatroya batıdan girişi sağlayan kapı lentosunda gördüğümüz volütlü krater, sahneye güneyden girişi sağlayan yan kapının lentosunda(Resim 12-13) da vardır. Benzer yüzeye benzer kompozisyonda farklı motiflerin işlenmesi sahne süslemelerinde değişik ustaların çalıştığını düşündürmektedir. Kentte başka bloklar üzerinde de rastladığımız volütlü kraterden çıkan bezeme kuşağı ve aralara yerleştirilmiş hayvan ve

⁶⁴ Hadrian Dönemi'ne tarihlenen Hadrian Kapısı bezemelerinde bu biçim açıkça görülür bkz. Gündüzalp, 1984, s.47.

⁶⁵ Günther Schörner, "Rankeornamentik Der Römischen Kaiserzeit in Ephesos: Einheimische Traditionen-Stadtrömische Modelle", 100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos, 1999, s.567, Taf 136.1-2.

insan figürleri Hierapolis'i açıkça etkilediğini düşündüğümüz Aphrodisias Kenti'nde ve Tetrapylon'da görülmektedir⁶⁶(Resim 38).

Sahnenin birinci kat düzenlemesine ait olduğu üzerindeki yazıtla belli olan ve Septimius Severus'a adanan arşitrav-friz bloğu tiyatronun ön tarafında bulunmaktadır⁶⁷(Resim 16-18). Bloğunun friz kısmında akhantuslu sarmal dal bezemesi işlenmiştir. Ana dal ve sürgünlerin üzeri tamamen akhantuslarla kaplanmıştır. Sürgünlerin uçunda yapılan rozetler bağımsız olarak durur. Oldukça çok filizlenmenin olduğu bezemede düzensizlik açıkça görülür. Süslemeler yoğun bir şekilde kullanılmasına karşın gözü rahatsız eden bir sıkışma ve kalabalıklık görülmez⁶⁸. Severuslar Dönemi'ne ait olduğu kesin olan blokta, örtü yaprağı oluşturan akhantus yapraklarının kenarları derin kanallarla parçalı yapılmıştır. Yer yer tamamlanmamış olan gözlerdeki kanallar açıkça görülür.

Triton Çeşmesi'nin yan dış duvarlarında in situ olarak görülen arşitrav-friz bloğunun(Resim 23-24) friz kısmında akhantuslu sarmal dal motifi yer alır. Çeşme, bulunan yazıtla Tanrı Apollon Archegetes ve Alexander Severus'a adanmıştır.⁶⁹ Ana dal ve sürgünlerin üzerini tamamen kaplayan akhantus yaprakları derin oyuklarla şekillendirilmiştir. Sürgünlerin iri rozetlerle sonlandığı sarmal dal motifinin düzensiz ve karışık biçimi bloğun Severuslar Dönemi'nden olduğunu göstermektedir.

Agorada oturma basamaklarının güneybatısında bulunan 299 envanter numaralı üst yapı bloğunun friz kısmında(Resim 25-27) akhantuslu sarmal dal bezemesi yer almaktadır. Ana dalın ve çatallandığı noktada ana daldan çıkan sürgünün üzeri tamamen akhantus yaprağı ile örtülmüş ve sürgün iri bir rozet ile sonlanmıştır. Ana dalı ve sürgünü kaplayan akhantus yaprakları, karmaşık bir yapı içinde düzensiz bir görünüm kazanmıştır. Bezemenin tamamında görülen derin matkap oyukları yüzeyi canlandırır şekilde işlenip, bezemeye derinlik kazandırırken doğallıktan uzaklaştırmıştır. Bu biçimiyle Triton Çeşmesi'nin akhantuslu sarmal dal motifine benzeyen 299 envanter numaralı bloğun Alexander Severus Dönemi'nde, Triton Çeşmesi'nden sonra yapılmış olabileceğini düşünmekteyiz.

⁶⁶ Vandeput, 1997a, s.309, Pl.76.3. Ayrıca Perge Tiyatrosu yanındaki çeşme de görülen kraterden çıkan bezeme kuşağı için bkz. Marion Mathea, *Römische Rankenpfeiler und Pilaster*, Mainz am Rhein, 1999, Taf.54.1-5.

⁶⁷ Septimus Severus İmparatorluk yıllarına tarihlenen(M.S. 206-207) blok için bkz.Tullia Ritti, *Fonti Letterarie ed Epigrafiche*, Roma, 1985, s.108, Tav.14b.

⁶⁸ Gündüzalp, 1984, s.59.

⁶⁹ Alexander Severus zamanında(M.S. 222-235) yapılan çeşme için bkz.B. D. Ferrero, "Excavation and Restoration in Hierapolis During 1995", *18. Kazı Sonuçları Toplantısı II*, Ankara, 1996, s.88; D'Andria, 2001, s.101.

Tapınak Çeşmesi'ndeki arşitrav-friz bloğunun friz kısmında akhantuslu sarmal dal bezemesi uygulanmıştır(Resim 33). Ana dalın ve çatallandığı noktada ana daldan çıkan sürgün üzeri tamamen akhantus yaprağı ile örtülmüş ve sürgün iri bir rozet ile sonlanmıştır. Çelenk halini almış olan ana dalı ve sürgünü kaplayan akhantus yaprakları yüksek kabartma şeklinde işlenmiştir. Akhantus yapraklarının çok parçalı ve karmaşık gibi görünen yapısında tomurcuğun etrafında bırakılan boş alan bloğa sade bir görünüm verir. Bu biçimiyle N. Gündüzalp'in Severuslar Dönemi içinde incelediği Aphrodisias'taki bir frize benzemektedir⁷⁰. Böylece, bloğu Geç Severuslar Dönemi'ne tarihlemek daha gerçekçi olacaktır.

2.2 LESBOS KYMATIONLARI

Yapılara ait mimari bloklar arasından seçtiğimiz bezemeli parçalar içinden sadece dört blokta lesbos kymationu işlenmiştir. Diğer bezemeler gibi lesbos kymationu da kentteki yapıları oluşturan birçok blok üzerine monotonluğu giderip yüzeye hareket sağlamak amacı ile yapılmıştır. Lesbos kymationları ortaya çıktıkları tarihten itibaren aynı diğer bezemeler gibi sanatın gelişimine paralel olarak farklı dönemlerde farklı biçim özellikleri göstererek, yapıların tarihlendirilmesinde önemli bir yer almıştır.

Henüz tanımlanmamış olan yapının⁷¹ giriş kısmında ayakta duran kapı sövelerinin üzerinde(Resim 1-2) sarmal dal motifinin altında lesbos kymationu işlenmiştir. Orta damar yaprak, üst silmeye dayanıp sapının alt ucu birbirlerinden ayrılmış olan lesbos çerçevesinin arasına girerek alt silmeye değmektedir. Orta damar yaprağın üst kısmı "V" formunda açılarak çatal uçları dışa dönük ve dolgun işlenmiştir. Böylece orta damar yaprak tek başına bir yaprak haline gelmiştir. Ara profil baş kısmını çevreleyen yaprak uçları henüz incelik kopma noktasına gelmemiştir. Ara profil baş kısmı yuvarlaklığını kaybederek, ince keskin kenarlı bir çizgi halini almıştır. Lesbos çerçevesi kanallı yapılarak Lagina Propylon'u kapı sövesindeki gibi Augustus Dönemi içindeki klasistik etkiyi açıkça yansıtmaktadır⁷²(Resim 39). Çünkü Erken Claudiuslar Dönemi'ne tarihlenen Efes Tiyatrosu 2B Konsol Başlığı⁷³ ve Bergama

⁷⁰ Gündüzalp, 1984, s.55, Res.244.

⁷¹ Bu yapı; Tiyatro, Apollon Tapınağı ve Tapınak Çeşmesi'ne giden modern yolun hemen batısında, PTT binasının karşısındadır.

⁷² Joachim Ganzert, "Zur Entwicklung Lesbischer Kymationformen", *JdI* 98, 1983, s.185, Abb.134.

⁷³ Başaran, 1995, s.34, 156, Lev.5a.

Asklepion Propylon'una ait geison bloğundaki⁷⁴ lesbos kymationlarında aynı bizim söve bloğundaki gibi orta damar yaprak, lesbos çerçevesini ikiye ayırarak bağımsız bir yaprak gibi dursa da, dönem özelliğinde asıl olan lesbos çerçevesindeki Klasik Dönem'in tekrarı I. Klasizmi gösteren kanallar yapılmamıştır⁷⁵. Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı'nda hem orta damar yaprağın bağımsız olarak yapıldığı, hem de lesbos çerçevesini ikiye bölen orta damar yaprağın kanallı işlendiği örnekler vardır⁷⁶.

Hierapolis Tiyatro sahnesine güneyden girilen yan kapının lentosun da (Resim 12-13) üst silmede ilk bezeme lesbos kymationudur. Lesbos yapraklarının üst kısımları sınır dışına taşmış olarak yapılmıştır. Bezemenin tümünde bir uzama ama genişlikte bir daralma görülmektedir. Orta damar yaprak, ara profil gövdesi ve lesbos çerçevesi üst tarafta ipçiklerle bağlı olup, birbirlerinden derin kanallarla ayrılmıştır. Fakat blokta açıkça görülen, lesbos yapraklarının neredeyse üst silmeden alt silmeye doğru düz hatlarla ve üçgen forma yakın işlenmesidir. Böylece tiyatronun lesbos kymationlarının azalarak bozulan iç bükey kavislerinin, doğallıktan uzaklaştığı ve yozlaştığı görülmektedir. Blok, diğer bezeme özellikleri de göz önüne alındığında Geç Antoninler-Erken Severuslar Dönemi'nden olmalıdır.

Tiyatronun ön tarafında bulunan sahnenin birinci katına ait olduğu yazıtıyla bilinen arşitrav-friz bloğunun friz taç kısmında lesbos kymationu işlenmiştir(Resim 17). Orta damar yaprak, ara profil gövdesi ve lesbos çerçevesi sadece üst tarafta ipçiklerle birbirine bağlıdır. Lesboslar tiyatro sahnesinin güney girişinde olduğu gibi üst silmeden alt silmeye düz şekilde üçgenlerle inmesi daha da belirgin biçimde görülerek bozulmanın fazlalaştığını göstermektedir. Bu biçimiyle bloğun Geç Antoninler-Erken Severuslar Dönemi'nden olduğunu düşündüğümüz sahne giriş kapısından(Resim 13) sonra yapılmış olduğu, hem süsleme hem de yazıt tarihiyle anlaşılmaktadır. Dikkatimizi çeken bir hususta lesbosların biçimine benzeyen örnekleri aynı tarihlere verilen başka kentlerdeki yapılarda göremememizdir. Bunun nedeni lesbosların tamamen yerel atölye geleneğine uygun olarak kendine özgü işlenmesidir.

Apollon Kutsal Alanı içinde yer alan ve altar yada kehanet alanı olarak tanımlanan yapının içinde yan yana duran iki söve bloğu bulunmaktadır(Resim 20-

⁷⁴ Başaran, 1995, s.34, 156-157, Lev.5b.

⁷⁵ Augustus Dönemi'ne tarihlenen Efes Agorası Mazeus-Mithridates Kapısı(M.Ö. 4/3 yılları) için bkz. dipnot 59.

⁷⁶ Tırpan, 1998, s.39-41, 140-141, Res.43-45.

21)⁷⁷. Blokta lesbos kymationu işlenmiştir. Bozulmanın açıkça görüldüğü bezemede yapraklar birbirlerinden bağımsız gibi dursalar da, orta damar yaprak, ara profil gövdesi ve lesbos çerçevesi sadece üst tarafta ipçiklerle birbirleriyle bağlanmıştır. Üst profilde orta damar yaprak, ara profil gövdesi ve lesbos çerçevesinin ince iplerle köprü gibi bağlanması, çoğunlukla Antoninler Dönemi'nde ve sonrasındaki Severuslar Dönemi'nde de görülen özelliklerdir⁷⁸. Kutsal Alandaki söve bloğu üzerine işlenen lesboslar, Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen Perge Roma S Kapısı söve bloğundaki lesbos kymationuna benzemektedir⁷⁹(Resim 46). Her iki blokta da üst silmede yapraklar iplerle birbirlerine bağlanmaktadır. Düzenlemenin de benzer işlendiği iki söve bloğu kesinlikle aynı dönemden olmalıdır.

2.3 YUMURTA DİZİSİ

Kentteki yapılarda tespit ettiğimiz Roma Dönemi bezemelerle vermek istediğimiz gelişim sürecinde, yumurta diziminin görüldüğü en erken örnek eskiden Apollon Tapınağı olarak adlandırılan yapıdır⁸⁰. Son yapılan kazı çalışmalarında yapının tapınak olmadığı ve üzerindeki bothrosla yer altı tanrıları için altar veya kehanet alanı olabileceği anlaşılmıştır⁸¹.

Apollon Kutsal Alanı içinde yer alan yapının yan tarafında bulunan konsollu geison-sima bloğunun⁸²(Resim 5-6) kaset kısımlarında kademeli olarak iki sıra yumurta dizisi işlenmiştir. Augustus Dönemi'nin sonlarını Tiberius Dönemi'nin tipik bezeme özellikleri gösteren blokta; üst kısmı düz olarak işlenen yumurta, yukarıdan aşağıya

⁷⁷ Caretoni, 1965, s.424, Fig.24; Bizim kapı sövesi olarak adlandırdığımız bloklar farklı iki kaynaktan geison bloğu olarak tanımlanmıştır. Bkz. Başaran, 1995, s.127, 208, Lev.38a; Karaosmanoğlu, 1996, s.53, 100, Lev.44b.

⁷⁸ Lutgarde Vandeput - Mustafa Büyükkolancı, "Das Grosse Propylon in Kremna in Pisidien, *IstMitt* 49, 1999, s.239.

⁷⁹ Vandput, 1997a, s.35, Pl.111.3.

⁸⁰ Mükerrerrem Usman Anabolu, M.S. 5. yüzyılda Hekim Asklepiodotos kente gelip, Plutonion'un içine girmeyi başarıp Plutonion'un Apollon Tapınağının altında yer aldığını söylediğini belirtmiştir. Bkz. Mükerrerrem Usman Anabolu, "Hierapolis'de Bulunan Kharoneion veya Plutonion", *Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu*, Denizli, 1989, s.155-156; Apollon Tapınağı ile ilgili olarak bkz. Verzone, 1978, s.400-401; D'Andria - Ritti, 1987, s.76-77; Ferrero, 1993, s.89; Başaran, 1995, s.95, 127-128, 187, 188, 208, Levha 18b, 38a; Karaosmanoğlu, 1996, s.53, 100, Lev.44b; D. B. Ferrero, "Architettura di Eta'Flavia a Hierapolis di Frigia", *Anatolia XXIII, 1984-1997*, ed. Cevdet Bayburtluoğlu, Ankara, 1997, s.244; D. B. Ferrero, "Alcune Considerazioni Sul Ninfeo di Hierapolis Antistante il Tempio di Apollo", *100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos*, ed. Barbara Brandt-Karl R. Krierer, Wien, 1999, s.695; Mükerrerrem Usman Anabolu, *İstanbul ve Anadolu'daki Roma Dönemi İmparatorluk Yapıları*, İstanbul, 2001, s.15, Res.51-52.

⁸¹ Genel olarak altıların üzerinde bulunan küçük bir bothros(çukur) burasının yer altı tanrıları için yapılmış bir altar olabileceğini akla getirir. Bkz. John Boardman, vd., *Die Griechische Kunst*, München, 1984, s.35.

⁸² Gianfilippo Caretoni, "Scavo del Tempio di Apollo a Hierapolis", *Annuario Della Scuola Archeologica di Atene XLI-XLII, Nuova Serie XXV-XXVI (1963-1964)* Roma, 1965, s.426, Fig.31; D. B. Ferrero, "Architettura e Decorazione di Eta' Flavia a Hierapolis di Frigia", *Hierapolis IV*, ed. Giorgio Bretschneider, Italy, 2002, s.25, Fig.41.

doğru daralarak sivrileşmekte, eşit genişlikte inen derin bir kanalla kabuktan ayrılmaktadır. Kabuğun ie eğimli keskin kenarlı yapısı yumurtanın sivri ucuyla ince bir çizgi şeklinde birleşmektedir. Yumurta dizisinde, sık yerleştirilen kabuklara bitişik keskin sırtlı, sivri mızrak uçları yer almaktadır. Tüm bu yapısıyla Geç Augustus-Erken Tiberius Dönemi'ni yansıtan yumurta dizisine, konsolun ön yüzüne işlenen tek kenger yaprağının kalp şeklinde yapılan gözleri ve bu gözlerin hemen üst tarafına işlenen ince bir kanal Pisidia Antiochia'sındaki Augustus Tapınağı'nın, Geç Augustus-Erken Tiberius Dönemi'ne tarihlenen Korinth başlıklarındaki kanala dönem olarak benzemektedir⁸³. Kenger yapraklarının damarlarında görülen "V" şeklindeki keskin kanallar, tipik Hellenistik Dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Bunlar Augustus ve sonrasındaki kısa bir dönemde de uygulanan biçimi yansıtmaktadır(Resim 7)⁸⁴.

Tiyatronun Analemna duvarının üst tarafındaki düzlükte dizili olarak tasnif edilen, tiyatro sahnesinin ikinci katına ait olduğunu düşündüğümüz blokta inceleme yaptık. Bloğun arşitrav ve friz kısmına ait ta profillerinde yumurta dizisi işlenmiştir(Resim 10). Frizin ta kısmında yuvarlağa yakın yapılan yumurtaların kabukla bağlantısı yumurtanın uç kısmında kalmazken, yumurtanın sadece düz bir hatla üst silmeye bağlandığı görülmektedir. Yumurtayı çevreleyen kabuğun üst kısmının ie doğru kavis yapması tüm kabuklarda vardır. Bu biçime yakın işlenmiş olan Efes Antik Kenti'ndeki Traian eşmesi dikkatimizi çekmiştir⁸⁵. Yumurtaların yuvarlak işlenmesi, yumurta ile kabuk arasındaki kanalın eşit genişlikte yapılarak kabuğun yukarda ie kıvrık sonlanması benzer özelliklerdir. Yumurtaların bir sonraki evrede aldığı biçimi anlayabilmemiz için Geç Antoninler Dönemi'ne tarihlenen Aphrodisias Tetrasyon'daki⁸⁶ arşitravin ta kısmına işlenen(Resim 40-41) yumurtalarla karşılaştırma yapmamız gerekir. Tetrasyon'da tamamıyla kabuktan ve üst silmeden kopan yumurta biçimi tiyatroya ait olan bloğa(Resim 10) göre daha farklı ve dönem olarak daha sonradır. İki ayrı kentten verdiğimiz örnekler düşünöldüğünde blok Hadrian Dönemi'nin özelliklerini yansıtmaktadır. Bunun sonucu olarak, yumurta ile kabuk arası

⁸³ Vedat İdil, "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", *Anatolia XX 1976/1977*, Ankara, 1984, s.8-9, Lev.4.1; Frank Rumscheid, *Untersuchungen zur Kleinasiatichen Bauornamentik des Hellenismus*, Mainz am Rhein, 1994, s.150, Taf.5.8, 7.3.

⁸⁴ Yumurta dizisini tarihlerken aynı yerde kenger yaprağından bahsetmemizin sebebi, birbirinin devamı olan bu dönemlerde, özellikle kaset ve konsol bloklarında, sadece yumurta dizisinin sıkıştırılmış biçimiyle farklılıkların ayırt edilemeyecek olmasından kaynaklanmaktadır.

⁸⁵ Efes Traian eşmesi M.S. 114-116 yıllarına tarihlenir. Bkz. Lutgarde Vandeput, "Dating by Means of Architectural Decoration. Possibilities and Limits", *Sagalassos III*, 1995, s.131, Fig.1.

⁸⁶ Vandeput, 1997a, s.39, Pl.76.3-4; Ayrıca yapı, Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenmektedir. Bkz. Wolf Koenigs - Wolfgang Radt, "Ein Kaiserzeitlicher Rundbau(Monopteros) in Pergamon", *IstMitt 29*, 1979, s.346-347.

her tarafta eşit aralıkta ve derin bir kanalla ayrılmıştır. Antoninler Dönemi'nin ortalarına doğru görülen ve Severuslar Dönemi'nde değişerek, alttan üste doğru genişleyen düz kabuk kenarı henüz etkisini göstermemiştir⁸⁷. Ok uçlarının sap kısımları geriye çekilmiş, kabuktan ayrık yapılan ok, ince ve uzun işlenerek ok ucunun kenarları kabuğa bağlanmıştır. Genelde yuvarlak hat tüm sırada rahatlıkla gözlemlenir.

Agoranın oturma basamaklarının güneybatısında bulunan 209 numaralı taç bloğunun(Resim 11) en alt profilinde yer alan inci payetlerin üzerinde yumurta dizisi işlenmiştir. Üst tarafı yuvarlaklaşarak neredeyse üst silmeden ayrılan yumurta uzayıp incelmıştır. Yumurtanın etrafını alttan üste doğru genişleyen derin bir kanalla çevreleyen ince kenarlı kabuk farklı bir biçim almıştır. Kabuğun etrafını saran yarım kenger yaprakları değişik bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kabuk ve etrafını saran kenger yaprakları, yumurtanın alt tarafında incelerek yumurtaya ince bir noktayla bağlanmıştır. Yumurtayı çevreleyen kabuk yayvan bir şekilde değil yumurta formuna uymuş ince uzun işlenmiştir. Aslında geniş aralıklarla yapılmış yumurtaların arasına gelen keskin sırtlı fakat yayvan mızrak uçları, kabuğun etrafını saran yarım kenger yaprakları yüzünden sık ve birleşik bir dizim görünümü almıştır.

Kabuğunun etrafını saran kenger yaprakları fazla görülmeyen bir örnektir. Bizim yaptığımız araştırmalar sonucunda benzer örneklerini Efes Antik Kenti'ndeki plaster başlıklarında⁸⁸ farklı biçim ve dönemde görmekteyiz. Dizimde yer alan yumurtalar neredeyse kabuksuz gibi görülmektedir. Kabuğun etrafını saran ve kabukla bütünleşen dışa dönük yarım kenger yaprağı, bizim örneklerimizde yüzeysel ve doğallıktan uzak, dışa doğru değil içe dönük işlenmiştir. Efes'teki plaster başlıklarında görülen bu yapı Geç Flaviuslar Dönemi'ne tarihlenir⁸⁹. Fakat bizim örneğimizdeki süsleme değişik biçim ve işlenişle daha geç bir dönemden olmalıdır. Farklı dönemden olan bu iki süslemeyi karşılaştırmamızdaki amaç nadir görülen yumurtayı çevreleyen kabukta yer alan kenger yaprağı işlemesidir⁹⁰. Blok Antoninler Dönemi'ne ait olmalıdır. Çünkü yumurta ve kabuk yapısına baktığımızda, uzayıp üstte yuvarlaklaşan yumurta aynı dönem içinde daha geç özelliği ile Geç Antoniler Dönemi'ne tarihlenen Aphrodisias Tetrapylon'undaki arşitravin tacında görülmektedir(Resim 41). Kent Agorasının kesin

⁸⁷ Karaosmanoğlu, 1996, s.45.

⁸⁸ Karin Koller, "Das Hanghaus 2 von Ephesos", *Archaeologische Forschungen* 7, Wien, 2002, s.130.

⁸⁹ Koller, 2002, s.136.

⁹⁰ Her zaman zenginliği ve sanat alanındaki öncülüğüyle tanınan Efes Antik Kenti, çevresindeki kentleri etkilemiş ve öncülük etmiş olmalıdır. Araştırdığımız kadarıyla ilk defa Efes'te işlendiğini düşündüğümüz bu süsleme daha sonra Hierapolis Agorası'ndaki taç bloklarında sevilerek uygulanmıştır.

olmayan tarihi M.S. 2. yüzyılın ilk yarısıdır⁹¹. Bu taç bloğunun varlığıyla, Antoninler Dönemi'nde Agorada imar faaliyetinin olduğu anlaşılmaktadır.

Tiyatronun sahne kısmına güneyden girişi sağlayan yan kapının lentosu(Resim 12-13), iki bloktan yapılmıştır. Alttaki bloğun friz taç profilinde, inci-payetlerin üzerinde yumurta dizisi işlenmiştir. Yumurtalar neredeyse yuvarlaklaşarak üst silmeye sanki yumurtanın ucuymuş gibi ince bir noktayla bağlanmıştır. Benzer durum yumurta kabuğu ile yumurta ucu arasında da görülmektedir. Kabuk, yumurtadan alttan üste doğru genişleyen derin bir kanalla ayrılmıştır. Kabuk kenarları düzleşerek yumurtayı yayvan bir çanak gibi çevrelemiştir. Geniş aralıklı yapılan kabukların arasında yer alan ok uçlarının kısa saplı, ok kanatlarının yukarı çekik ve geniş yüzeyli yapılması Antoninler Dönemi'nde başlayıp sonrasında da görülen özelliklerdir⁹².

Lentoya ait üstteki bloğun en alt silmesinde de yumurta dizisi işlenmiştir. Alttaki blokta yer alan yumurta dizisinden farklı biçimde yapılan yumurtalar daha doğala yakın ve uzun işlenmiştir. Yumurta alttan üste doğru genişleyen derin bir kanalla kabuktan iyice ayrılmış, kabuk ise düzleşen kenar kısmıyla yumurtanın etrafını bir çanak gibi çevrelemiştir. Alttaki kabukla karşılaştırıldığında yayvan değil derin bir çanak biçiminde işlenmiştir. Yumurtanın üstü ve uç kısmı, hem üst silmeden hem de incelerek kaybolan kabuktan tam anlamıyla kopmamıştır. Bu biçim özellikleri ile yumurtalar Milet Faustina Hamamı arşitrav taç bloğundaki yumurta dizimine benzemektedir⁹³. Her iki örnekte de uzayan yumurtalar derin bir çanakla düz yüzeyli kabuktan ayrılmaktadır. Tiyatronun lento bloğu ile Antoninler Dönemi'ne tarihlenen Milet Faustina Hamamı'na⁹⁴ ait arşitrav bloğu karşılaştırıldığında, tiyatronun yumurtalarının üst silmeden iyice koparak yumurtanın üst tarafının yuvarlak hat kazanması, Faustina Hamam örneğinden daha geç yapıldığını gösterir. Ayrıca Perge Roma S Kapısı(Resim 46) ile karşılaştırdığımız zaman tiyatro bezemelerine göre düz yüzeyli kabuğun üst silmeye doğru yumurtadan uzaklaştığı görülmektedir. Bu da tiyatro lento bezemesinin, Severuslar Dönemi'ne tarihlenen Perge Kapısı'na⁹⁵ göre daha erken bir tarihten, Geç Antoninler-Erken Severuslar Dönemi'nden olduğunu gösterir. Aynı lentoya ait alt ve üst

⁹¹ D'Andria, 2001, s.106.

⁹² Karaosmanoğlu, 1996, s.45.

⁹³ Karaosmanoğlu, 1996, s.51, 94, Lev.37a.

⁹⁴ Faustina Hamamı Max Wegner tarafından M.S. 2. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlenir. Bkz. Max Wegner, "Soffitten von Ephesos und Asia Minor", *ÖJh* 52, Wien, 1978-80, s.104; Hamam Strocka tarafından M.S. 160-170 yıllarına tarihlenir. Bkz. Volker M. Strocka, *Das Markttor von Milet*, Berlin, 1981, s.20.

⁹⁵ Vandeput, 1997a, s.35, Pl.111.3.

bloğun farklı biçimde işlenmesi değişik ustalarca yapılmış olabileceklerini akla getirmektedir.

Tiyatronun sahne kısmına batı cephesinden girişi sağlayan kapı lentosu da(Resim 14-15) üst üste duran iki bloktan oluşmaktadır. Güney kapı lentosuyla karşılaştırıldığında, iki lentonun farklı profil ve bezeme sırasıyla yapıldığı görülmektedir. Lentonun üst bloğundaki yumurtalar uzun ve sivri işlenerek üst silmeye ve altta incelen yumurta kabuğuna ince bir noktayla bağlanmıştır. Kabuk derin bir kanalla alttan üste doğru genişleyen yumurtayı derin bir çanak şeklinde çevrelemiştir. Düz bir şekilde işlenen kabukların arasına, kısa saplı ince ve uzun yapılmış üzeri düz yüzeyli ok uçları gelir. İki giriş kapısının bezemelerinin değişik sırada işlenmesinden başka farklılıkları olmayan blokta, uzayıp incelen yumurta ve ok uçları, benzer yapısıyla güney girişteki yumurta dizisiyle aynı tarih olan, Geç Antoninler-Erken Severuslar Dönemi'nden olmalıdır.

Tiyatronun birinci kat düzenlemesine ait olduğu yazıtıyla belli olan arşitrav-friz bloğunun arşitrav tacında yumurta dizisi işlenmiştir(Resim 17-18). Üst tarafı yuvarlaklaşarak üst silmeyle bağını koparmayan yumurta, aşağı doğru çokta sert olmayan biçimde sivrileşmektedir. Yumurtanın ucu ince bir noktayla altta incelen kabuğa bağlanır. Düz kenarlı kabuk yukarı doğru derin bir kanalla çanak şeklini alarak yumurtadan ayrılır. Oldukça kısa saplı ok ucu düz ve geniş yüzeyli yapıлып geniş aralıklı yumurtalara bağlanır. Perge Roma S Kapısı'ndaki yumurtalara göre kabuğun daha fazla açıldığı ve yumurtanın altta daha az sivri yapıldığı görülmektedir(Resim 46). Bloğun M.S. 206-207 yıllarına tarihlendiği⁹⁶ düşünülünce birbirine yakın zamanlarda yapılan iki yapının Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlemek yanlış olmaz.

Tiyatronun sahne kısmına ait diğer bir blokta, Septimus Severus'un taçlandırıldığı sahnelerin işlendiği kabartmaların üzerine gelen yazıtlı taç bloğudur⁹⁷ (Resim 19). Taç kısmında kenger yaprağı dizisinin üzerinde yumurta dizisi işlenmiştir. Aynı dönemden olan iki bloğun değişik biçimde işlenmesi farklı ustalarca işlenmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Yumurtalar, yukarıda bahsettiğimiz yazıtlı arşitrav-friz bloğuna göre farklı biçimde yapılmıştır. Üst tarafı düz yapılan yumurta, aşağı doğru sivrileşerek ince bir nokta ile alt silmede zayıflayarak kabuğa bağlanır. Düz yüzeyli

⁹⁶ Ritti, 1985, s.138.

⁹⁷ Ritti, 1985, s.62-63, Tav.2a.

yapılan kabuk derin bir kanalla alttan üste doğru genişleyerek yumurtadan ayrılır. Yumurtaların arasına kısa saplı, düz ve geniş yüzeyli ok uçları gelir.

Apollon Kutsal Alanı içinde yer alan ve altar yada kehanet alanı olarak tanımlanan yapıda bulunan söve bloklarında yumurta dizisi işlenmiştir(Resim 20-21)⁹⁸. İnci-payetlerin üzerinde üst tarafı yuvarlaklaşarak üst silmeyle ilişkisi azalan yumurta, uzayıp sivrileşen uç kısmın kabuktan ayrılmasıyla sanki bağımsız bir yumurta gibi durmaktadır. Üst kısmı içe eğik olarak düz ve geniş kenarlı yapılan kabuk derin bir kanalla yumurtadan ayrılmış, alt silmede zayıflayarak kaybolmuştur. Bu biçimiyle blok, Perge Roma S Kapısı'ndaki söve ile karşılaştırılınca tamamen birbirinin benzeri olduğu görülmektedir⁹⁹(Resim 46). İki blokta da yumurtalar uzayıp sivrileşerek üst profille ilişkisini azaltmıştır. Yumurta ile kabuk arasındaki kanal eşit genişliktedir. Farklı olarak, düz yüzeyli kabuk kenarının Perge örneğinde dik şekilde üst silmeye bağlanırken, kutsal alandaki söve bloğunda üst silmeye hafif içe kavisli birleştiğidir. Ayrıca örneklerini Pamphylia'da gördüğümüz alışılmışın dışında olan yumurta dizisi ile inci-payet ilişkisi de tamamen aynıdır¹⁰⁰. Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenen Perge Roma S Kapısı'ndaki söve¹⁰¹ hem bezemelerin dizilişi hem de süsleme biçimiyle kutsal alandaki söve bloğuyla çağdaş olmalıdır(Resim 46).

Agoraya ait konsollu geison-sima bloğunun(Resim 22) konsollarının ve buradaki kasetlerin etrafı yumurta dizisi ile süslenmiştir. Üst kısmı düz yapılan yumurta uzayıp sivrileşerek, alttan üste doğru tümünde eşit genişlikte olmasa da, derin bir kanalla ayrıldığı kabuktan neredeyse alt kısımda tamamen bağını koparmıştır. Kabuk kenarları ince bir şekilde işlenmiştir. Geniş aralıklarla yapılmış yumurta ile kabuk arasına gelen keskin sırtlı mızrak uçları kabuktan ayrı ve yüzeysel yapılmıştır. Mızraklarla kabuk arasındaki geçiş "V" şeklinde kanalla yüzeysel biçimlendirilmiştir. Blok bu biçim özellikleri ile Erken Severuslar Dönemi'ndendir. Benzer özellikler gördüğümüz Side M Yapısı'nda yumurtaların üst kısmı düz kesilerek yumurtanın formu uzayıp sivrileşmiştir(Resim 47). Yumurtanın etrafını çevreleyen kabuk, ince yapısıyla ve kabuktan ayrı işlenmiş keskin sırtlı mızrak uçlarıyla, agoradaki geison-sima bloğuyla

⁹⁸ Caretoni, 1965, s. 424, Fig.24; Başaran, 1995, s.127, 208, Lev.38a; Karaosmanoğlu, 1996, s.53, 100, Lev.44b.

⁹⁹ Vandeput, 1997a, s.35, Pl.111.3.

¹⁰⁰ İnci-payetler çanakların altına iki payet, ok uçlarına bir payet, aralara da birer inci gelecek şekilde karışık dizilmiştir. Bkz Karaosmanoğlu, 1996, s.57.

¹⁰¹ Vandeput, 1997a, s.35.

çağdaştır. M.S. 160-200 yılları arasına tarihlenen Side M Yapısı'na ait arşitrav-friz bloğu bizce Severuslar Dönemi'ne ait olmalıdır¹⁰².

Triton Çeşmesi'nin dış yan duvarlarında in situ olarak bulunan arşitrav-friz bloğunun(Resim 23-24) arşitrav taç kısmında yumurta dizisi yer almaktadır. Üst tarafı yuvarlaklaşarak aşağı doğru sivrilen yumurta, üst silmede ve yumurta ucunun alt kısmında kabukla ilişkisini azaltarak, zeminden bağımsız şekil almıştır. Birbirinden uzak yapılan yumurta kabuklarının arasında yer alan ok uçları, nerdeyse yok olacak kadar kısa saplıdır. Ok uçları yukarıya çekik ve geniş uçlu yapılmıştır. Kabuk kenarları düzleşerek alttan üste doğru derin bir kanalla yumurtadan ayrılır. 'V' şeklinde yumurtayı çevreleyen kabuğun üst kenar uçları, kısa saplı ok ucu kenarlarıyla üstte birleşik yapılmıştır. Bu görünüm, yumurta kabuğu ile ok uçlarının alışıla gelen diziminden ayrıdır. Friz kısmının taç profilinde işlenen yumurta dizisi arşitravın taç profilinde yapılan yumurta dizisinden oldukça farklıdır. Basık yapılan yumurtalar arşitrav yumurtalarına göre daha yuvarlak ve doğallıktan uzaktır. Yumurta kabuk ilişkisinde 'V' biçiminde yapılan kabuk, daha keskin hatlarla yuvarlak kenarlı işlenmiştir. Düz bir çubuk şeklinde yapılan oklar kabuktan oldukça ayrıktır. Bezemeler arasındaki farklılık ise, aynı dönem içinde farklı ustalarca yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Farklı yerlerdeki bezemelerle karşılaştırıldığında; Sagalassos Yukarı Agora'da yer alan Çeşme¹⁰³, Kremna Propylon'da bulunan arşitrav-friz bloğu¹⁰⁴ (Resim 42-43), Hierapolis Triton Çeşmesi ile benzer özellikleri bir arada taşımaktadır. Benzerlik 'V' şeklinde yumurtayı çevreleyen kabuğun üst kenar uçlarının kısa saplı ok ucu kenarlarıyla üstte birleşik yapılmasından ve farklı bir dizim oluşturmamasından kaynaklanmaktadır. Hierapolis'teki Triton Çeşmesi'nin tarihinin, yazıtla ve yazıtın tarihinin süsleme biçimiyle destekleniyor olması, Sagalassos da ki Çeşme'nin daha geç bir tarih olan Severuslar Dönemi'nden olma ihtimalini düşündürmektedir.

Triton Çeşmesi, kazı sırasında bulunan bir yazıtla Alexader Severus Dönemi'ne tarihlenmektedir¹⁰⁵. Bezemelerde görülen, biçim ve işleniş, bloğun yazı ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

¹⁰² Side M Yapısı için bkz. Vandeput, 1997a, s.39, Pl.116.2.

¹⁰³ Vandeput çeşmeyi M.S. 160-180 yıllarına vermektedir. Bkz. Vandeput, 1997a, s.105. 277, Pl.44,1-4.

¹⁰⁴ Vandeput - Büyükkolancı, 1999, s.236, Taf.25, 4.

¹⁰⁵ Ferrero, 1996, s.88; D'Andria, 2001, s.111.

Agorada oturma basamaklarının güneybatısında bulunan 299 numaralı üst yapı bloğunun taç profilindeki yumurta dizisi(Resim 25-27), inci-payet ile anthemion kuşağının arasında yer almaktadır. Uzayıp sivrileşen yumurtalar, derin ve geniş bir kanalla çanak şeklindeki kabuktan ayrılır. Bozulma sonucu birbirlerinden iyice ayrılan yumurta ile kabuk ilişkisinde; kabuğun yumurtayı saran geniş bir çanak biçimde yapıldığı görülmektedir. Yumurta dizimi altta direk inci-payetlerin üzerine yapılırken, yumurtanın üst kısmında palmet yaprakları yumurtanın içinden çıkar gibi işlenerek arada profil yokmuş hissi uyandırmaktadır. Altta ve üstte yumurtalar sistemli olarak palmetlerin ve payetlerin üzerine gelerek düzenli bir dizim oluşturmaktadır. Sagalassos Doğu Bazilika E1 deki arşitrav bloğu¹⁰⁶(Resim 44) taç profilinde yumurta dizisi ile palmetler arasında profil yokmuş, palmetler yumurtanın içinden çıkıyor gibi yapılmıştır. Bu görünümü ile yumurtalar aynı bizim örneğimizdeki gibi sistemli şekilde palmetlerin ve payetlerin arasına gelmektedir. Fakat bu iki blok sistem olarak benzer özellikleri gösterse de blok işleniş biçimleriyle farklı dönemlerdendir¹⁰⁷. Agoradaki üst yapı bloğunda yumurtaların arasına yerleştirilen ok uçlarının sapları iyice küçülmüş ve nerdeyse bir ayrıntı gibi yapılmıştır. Sivri ve uzun yapılan ok uçları, bozularak düz bir çubuk şeklini almaya başlamıştır. Yumurtayı saran kabukların ve ok uçlarının yüzeyi tam anlamıyla düz olmayıp ince yapılmıştır. Frizin taç profilinde işlenen yumurtalar aynı biçimde uzayıp derin ve geniş bir çanakla kabuktan ayrılmıştır. Yumurta ile kabuk ilişkisi Triton Çeşmesi'ndeki yumurtalarla karşılaştırıldığında, bir bozulmanın varlığı dikkati çekmektedir. Tüm bu biçimiyle bu bezemeler, yukarda bahsettiğimiz özelliklerle Severuslar Dönemi içinde Triton Çeşmesi'nden hemen sonra yapılmış olmalıdır.

Agoranın oturma basamaklarının güneybatısında yer alan M 475 numaralı arşitrav bloğunun(Resim 30-31) taç kısmında, inci-payetlerin üstünde yumurta dizisi bulunmaktadır. Yuvarlağa yakın yapılan yumurta, üst silmede ve yumurta ucunun alt kısmında kabukla ilişkisini azaltarak, zeminden bağımsız şekil almıştır. Kabuk yumurtadan alttan üste doğru genişleyen derin bir kanalla ayrılmış, kabuk kenarları düzleşerek yumurtayı yayvan bir çanak gibi çevrelemiştir. Benzer yapıyı Termessos

¹⁰⁶ Vandeput, 1997a, s.84-86, Pl.37. 3.

¹⁰⁷ Sagalassos Doğu Bazilika E1'deki arşitrav bloğu, Geç Hadrian-Erken Antoninler Dönemi'ne tarihlenir. Bkz. Vandeput, 1997a, s.88.

Zeus Solymeus Tapınağı'ndaki arşitrav-friz bloğunda görmekteyiz¹⁰⁸. Termessos'taki Zeus Tapınağına ait arşitrav-friz bloğunda yumurtalar yuvarlaklaşarak derin bir kanalla çanak şeklindeki kabuktan iyice ayrılmıştır. Bu biçimiyle M 475 numaralı bloğu Severuslar Dönemi'ne tarihlenen doğru olacağına inanmaktayız. Örneklerini yakın çevre kentlerinde gördüğümüz kısa saplı olan ok uçları düz yüzeyle yapılarak sanki ince uzun bir kalp gibi işlenmiştir¹⁰⁹(Resim 45). M 475 numaralı bloktaki Geç Severuslar Dönem özellikleri gösteren yumurta dizisi, Pamphylia ve Pisidia bölge etkilerini yansıtmaktadır.

Tapınak Çeşmesi'nde bulunan arşitrav-friz bloğunun taç profillerinde yumurta dizisi işlenmiştir(Resim 32-33). Yuvarlağa yakın yapılan yumurtanın üst kısmı üst silmeye yumurtanın ucuymuş gibi ince bir noktayla bağlanmıştır. Yumurtanın uç kısmı yumurta çanağından bağımsızdır. Kabuk yumurtadan alttan üste doğru genişleyen derin bir kanalla ayrılmış ve kabuk kenarları düzleşerek sanki yumurtayı bir yay gibi çevrelemiştir. Bu biçim özellikleri yukarıda da bahsettiğimiz Termessos Zeus Tapınağına ait arşitrav-friz bloğuyla uyumaktadır. Çeşmede bulunan arşitrav-friz bloğunda yumurtalar, Zeus Tapınağı'ndakilere göre, yuvarlak hatlarıyla iyice genişleyerek açılmış olan yay biçimindeki ince kabuktan ayrılmıştır. Geniş aralıklı yapılan kabukların arasında yer alan ok ucu tarihlendiği dönemin özelliği olarak kısa saplıdır. Ok kenarları ensiz olarak ince bir şekilde kabuklara birleşik yapılmıştır. Tapınak Çeşmesi'ndeki blokta, benzer özelliklerinden dolayı Geç Severuslar Dönemi'ne tarihlenmelidir.

Agoranın oturma basamaklarının güneybatısında bulunan B 7 numarası verilen geison-sima bloğunda(Resim 34) dış sırasından geisona, geisondan simaya geçişte yumurta dizisi işlenmiştir. Geison da işlenen yumurta dizisinde yüzeysel işçilik açıkça görülmektedir. Yumurtaların zeminle olan yüzeysel ilişkisi, basık bir tümsek gibi etrafını çevreleyen kabukta basit yapılmıştır. Yumurtaların arasına gelen ok uçları özelliklerini kaybetmiş ve bölümleri ayıran bant çizgileri halini almıştır. Sima da işlenen yumurtalar daha belirgin hatlara sahiptir. Geniş ve kısa yapılan yumurtalar, sivri kenarlı işlenmiştir ve kabukla başta derin olan, sonra yüzeyselleşen kanalla ayrılmıştır. Bu

¹⁰⁸ Severuslar Dönemi'ne tarihlenen tapınak için bkz. Karaosmanoğlu, 1996, s.54. 102. Lev.92b; Farklı süsleme bloğu belirtilerek tapınağın Antoninus Pius Dönemi'ndeki onarımı tespit edilmiştir. Bkz. Mustafa Büyükkolancı, "Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarisi"(Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1996, s.120, Lev.150b.

¹⁰⁹ Süslü bir biçimde yapılan ok ucu genelde Pamphylia özelliği olarak görülürken, komşu bölge olan Pisidia'daki Kremna kentinde de görülmektedir. Bkz. Karaosmanoğlu, 1996, s.48-49, 87, Lev.28a-b; Vandepuit - Büyükkolancı, 1999, s.236, Taf.25, 2.

biçimiyle de Klasistik bir hava etkisi uyandırmaktadır. B7 numaralı blok, bozulmuş biçimiyle Geç Severuslar Dönemi'ne tarihlenmelidir.

2.4 ANTHEMİON KUŞAĞI VE PALMET DİZİMİ

Kentte bulunan yapılarda yumurta dizisi gibi sevilerek işlenen bir başka bezeme ise anthemion kuşağı ve palmet dizimidir. Kentteki anthemion kuşaklarına baktığımız zaman, bir lotus ve bir palmetten oluşan dizinin betimlenişinin çok çeşitli biçimlerde yapıldığı görülmektedir. Aynı biçim çeşitliliğini açık ve kapalı palmetlerin oluşturduğu dizimlerde de görmek mümkündür.

Erken yapı örneklerinden biri olarak ele aldığımız Apollon Kutsal Alanı'nda yer alan konsollu geison-sima bloğu'nun(Resim 5-7) simasında tek bir açık palmet yer alır. Açık palmet, inci-payet dizisinin üzerinde, aslan başı çörtlenlerinin etrafını çevreleyen yarım kenger yaprakları arasında, bağımsız olarak işlenmiştir. Büyük ve kabarik biçimde yapılan bu palmetin üzeri kalker tabakasıyla kaplanmış, kubbe göbekten çıkan eksen ve iki taç yaprağın üst kısmı kırılmıştır. Yapraklar aşağıdan ince bir sap şeklinde çıkarken, yukarıya doğru yüzeyleri birden genişleyerek uca doğru daralmaktadır. Taç yapraklar, yanlarda bulunan yarım akhantus yapraklarına değmekte ve geniş yüzeyinin üst kenarına yakın bir yerde ince damar şeklinde kanal geçmektedir. Tüm yüzeyin doldurulduğu simada, palmet ile yarım akhantus yaprağının arasında doldurucu bezek olarak sarmal yapraklar kullanılmıştır. Sarmal yapraklar, kubbe göbeğin her iki yanından çıkarak en dıştaki taç yaprakla bütünleşerek içe kapalı halka sarmal yapmaktadır. Taç yapraklara oranla sarmal yapraklar büyük işlenmiştir. Geneline baktığımızda, açık palmetin yüksek kubbe göbekten çıkan taç ve sarmal yaprakları Hellenistik Dönem sonrasında bozularak M.S. 1. ve 2. yüzyılda kullanılmıştır¹¹⁰. Bloкта yer alan süsleme genel olarak düşünüldüğünde; yumurta dizisi ve akhantus yapraklarının işlenişi Geç Augustus-Erken Tiberius Dönemi özellikleri göstermektedir.

Apollon Kutsal Alanı'nda yer alan altar veya kehanet alanı olarak adlandırılan yapıda farklı dönemlerden olduğunu düşündüğümüz korniş blokları bulunur. Üzerine palmet kuşağı işlenen korniş blokları, yapının duvarında ortostat olarak kullanılmıştır¹¹¹. Duvarda tespit ettiğimiz en erken bloğun(Resim 8) ön profilinde alt silmeden itibaren

¹¹⁰ Başaran, 1995, Lev.2, 3.

¹¹¹ Caretoni, 1965, s.426, Fig.32; Başaran, 1995, s.95, 188, Lev.18.b; Ferrero, 2002, s.25, Fig.42.

palmet kuşağı işlenmiştir¹¹². Kapalı ve açık palmetler ardı ardına sıralı bir şekilde yapılmıştır. Yalnız kapalı palmetin her iki yanındaki açık palmetler sistemli bir şekilde farklı işlenmiş, açık palmetlerden birinin taç yaprakları geniş ve düz yapılırken, diğerinin taç yaprakları sivri ve üzeri basık, bıçak ağzı gibidir. Açık palmet yaprakları daha basık bir kubbe göbekten çıkmakta, eksen yaprak taç yapraklardan yukarda inci payet seviyesine kadar uzanmaktadır. Palmetlerin eksen yaprakları, taç yapraklardan yukarda işlenip, inci payet seviyesine kadar çıkmış, eksen yaprağın yüzeyi ise geniş ve düz yapılmıştır. Palmetin taç yaprakları eksen yaprağa bağlanarak üçlü grup oluşturmaktadır. Genel yapı içinde açık ve kapalı palmetler birbirinden soyutlanarak yapılmıştır. Palmetlerin alt silmesinde birbirine bağlanan, dalga motifini andıran bezemeler yer almaktadır.

Daha önce yayımlanan bu blok, Termessos Artemis Temenosu ve Side Vespasian Anıtı¹¹³ Anthemionları ile karşılaştırılarak, Claudiuslar Dönemi'ne tarihlenmiştir¹¹⁴. Gerçektende bakıldığı zaman benzerlikler görülmektedir. Verilen tüm örneklerdeki palmetler birbirinden ayrı olarak düz ve geniş yüzeyli işlenmiştir. Augustus Dönemi'nin geniş yaprak yüzeylerinin kanallı yapısı bırakılarak, çiçekte sadelik ve yüzeysellik doğallıktan uzaklaşma başlamıştır. Bu sebepten dolayı blok, Geç Claudiuslar Dönem'inden olmalıdır.

Aynı yapıda bulunan diğer bir korniş bloğunda(Resim 9), kapalı ve açık palmet dizisi dönüşümlü olarak uygulanmıştır. Küçük bir kubbe göbekten çıkan palmet yaprakları sık dizimden dolayı birbirine yakın yapılmıştır. Eksen yaprak taç yapraklara oranla ince ve uzundur. Açık ve kapalı palmetlerin arasındaki boşlukları doldurmak için, basık kubbe göbekten ayrı ama bitişik, bir ucu yukarıya bir ucu aşağıya bakan zemine paralel sarmallar yer almaktadır. Sıkışık ve orantısız yapılan en üstteki taç yaprakların göbekte bağlantısı kalmamıştır. Flaviuslar Dönemi'nin özellikleri olan Barok yapı ve bezemelerin genelinde görülen 7 yaprak sayısı, bizim örneğimizde bölgesel etkilerle görülmektedir¹¹⁵. Sonuç olarak; aynı duvarda kullanılan bu bloklardan

¹¹² Daha önce yayımlanan bu bloğun üzerindeki bezeme kuşağı kapalı palmet ve iki farklı şekilde işlenmiş lotus olarak tespit edilmiştir. Bkz. Başaran, 1995, s.95, 188, Lev.18.b; Bizce, lotus olarak adlandırılan çiçeklerin farklı iki biçimde yapılmış açık palmet olarak adlandırılması daha doğrudur.

¹¹³ Side Vespasian Anıtı M.S. 71 yılına tarihlenir. Bkz. Arif M üfit Mansel, *Side; 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları*, Ankara, 1978, s.114-120; Cevat Başaran, "Mimari bezemeler Işığında II. y.y. İonia ve Pamphylia'sı", *X. Türk Tarih Kongresi I*, Ankara, 1990, s.236.

¹¹⁴ Başaran, 1995, s.95.

¹¹⁵ Başaran, 1995, s.37-38.

ilk örneğe göre bozulan Barok yaprak işlenişi bloğun daha geç bir dönemden, yani Flaviuslar Dönemi'nden olduğunu göstermektedir.

Tiyatro Analemna'sının üst tarafında bulunan üst yapı elemanının(Resim 10) geison kısmında ters düz dizimin uygulandığı açık palmet ve kenger dizisi yer almaktadır. Ters ve düz olarak sistemli bir şekilde yerleştirilmiş kenger ve palmetlerin arasına, doldurucu bezek olarak her yeri kaplayan kenger yaprağını andıran dallar yerleştirilmiştir. Kengerli dallar, kengerin bant biçiminde yapılmış göbek kısmından çıkarak, ters yerleştirilmiş açık palmetin bant şeklinde yapılmış göbek kısmına bağlanmaktadır. Düz olarak yerleştirilen kenger agorada ele alacağımız taç bloğunun(Resim 11) anthemion kuşağındaki kengerler gibi eksen yaprak olmadan işlenmiştir. Taç yapraklar, açık palmetlerdeki gibi yuvarlak olan bant şeklinde göbekten çıkmaktadır. Taç yaprakların alt yüzeyine matkapla gözler açılmıştır. Ters düz dizimde yer alan ve ters olarak işlenen palmetlerin taç yaprak uçları keskin ve düz hatlarla küt kesilmektedir. En üstteki taç yaprakların ortasında "V" şeklinde kanallar görülmektedir. En alttaki taç yapraklar ise kenger yaprağı şeklinde içe dönük olarak işlenmiştir.

Ucu kesik palmet yaprağı biçim özelliği hem Anadolu da, hem de İtalya'daki yapı süslemelerinde görülmektedir¹¹⁶. Özellikle Nerva Forum'undan çıkarılan friz parçalarında dizim¹¹⁷, farklı bir biçimde uygulanmıştır. Genel olarak baktığımızda, ucu kesik yapılmış palmetlerin, akhantuslaşmış lotusların ve araya yerleştirilmiş doldurucu bezek olan kenger dallarının, bizim bloğumuzdaki işlenişi doğallıktan uzaktır. Her ne kadar doğallıktan uzak olsa da Nerva'daki dizime benzer olmasına karşın sonraki evre gibi görülmektedir. Anadolu'da yine Efes Antik Kenti'nde karşılaştığımız düz kesilmiş palmet yaprakları Efes Celsus Kütüphanesi friz bloğunda ve Efes Serapis Tapınağı simasındaki dizimde görülür¹¹⁸. Hem Tiyatroda hem de Tapınak Çeşmesi'nde ve Agorada gördüğümüz bu biçimdeki palmet işlenişi, bu örnekte kentteki diğer bloklardan

¹¹⁶ Roma'daki örneklerde karşımıza çıkan ucu düz kesilmiş palmetler, Hierapolis'tekilere göre daha plastik ve daha doğal olan Flaviuslar Dönemi'ne tarihlenir. Bkz. Christoph F. Leon, *Die Bauornamentik des Trajansforums*, Wien, 1971, Taf.43; Gündüzalp, 1984, s.41-42, Res.119; Torsten Mattern, *Gesims und Ornament*, Scriptorium, 2001, s.195, Taf.49.2, 50.1, 61.2.

¹¹⁷ Gündüzalp, 1987, s.41-42, Res.119.

¹¹⁸ İlk olarak Celsus Kütüphanesi'nde daha plastik ve doğal işlenen kesik uçlu palmet M.S. 113-117 yıllarına tarihlenir. Genel olarak bakıldığında; Serapis Tapınağı iki ayrı döneme tarihlendirilir, Geç Hadrian Dönemi için bkz. V. M. Strocka, "Wechselwirkungen der stadromischen und kleinasiatischen Architektur unter Trajan und Hadrian", *IstMitt* 38, 1988, s.297, 303, 305, Taf.41.1, 47.1; Serapis Tapınağı'nın palmet dizisine bakılarak yapılan tarihlendirmede tapınak Traian Dönemi'ne verilmektedir. Bkz. Başaran, 1990, s.232; Başaran, 1995, s.159. Tapınak 2. yüzyılın üçüncü çeyreğine tarihlenmiştir. Bkz. Gilbert Wiplinger-Gudrun Wlach, *Ephesos*, Böhlau Verlag, Wien, 1996, s.41; V. İdil tarafından başlıklar Geç Antoninler Dönemi'ne tarihlenmiştir. Tapınağın Korinth Başlıkları için bkz. Vedat İdil, "Korinthische Kapitelle im Museum von Izmir", *ÖJh* 53, 1981/82, s.168.

daha erken olarak, V. M. Strocka'nın Serapis Tapınağı ile ilgili verdiği tarihle¹¹⁹ çağdaş olmalıdır. Bunlara göre yumurta dizisi ve akanthuslu sarmal dal bezemesi ile blok Hadrian Dönemi'ne tarihlenebilir.

Agoradaki oturma basamaklarının güneyinde bulunan 209 envanter numaralı taç bloğunun(Resim 11) en üst iç bükey profili anthemion kuşağı ile bezenmiştir. Açık ve kapalı palmetlerin arasına gelen kenger yaprakları üçlü dizim oluşturur. Basık yarım kubbe göbekten çıkan açık palmetin taç yaprakları, düz yüzeyli, alttan üste doğru genişleyen yaprak gövdelidir. Taç yaprakların uçları içe doğru sarmal yapıp düğme şeklini alarak sonlanır. Bu biçimiyle 209 envanter numaralı bloğun palmet ve kenger biçimi, Efes Vadius Gymnasium'una benzemektedir¹²⁰. Palmet yaprakların düz yüzeyli, taç yaprak uçlarının kıvrık düğme şeklinde işlendiği Vadius Gymnasium'unda tam olmasa da benzerlik görülmektedir. Bu biçimiyle 209 envanter numaralı blok, yumurta diziminde de bahsettiğimiz gibi Agoranın Antoninler Dönemi'ne tarihlenen imarını belirten önemli bir örnektir.

Hierapolis Tiyatro sahnesine güneyden girilen yan kapının lentosu(Resim 12-13) tiyatronun diğer kapı lentoları gibi iki parçadan oluşur. Alt bloğun taç profilinde ikili dizimin uygulandığı kuşakta açık palmetlerle kengerleşmiş lotus sıralı şekilde yerleştirilmiştir. Açık palmetlerin eksen ve taç yaprakları birbirinden bağımsız olarak alt silmeden çıkmaktadır. Alt taç yapraklar alt silmeye yaklaşp kenger yapraklarla köprü oluşturmaktadır. Kengerleşmiş lotusun eksen yaprağı taç yapraklardan bağımsızdır. Yoğun şekilde matkap kullanılarak yapılmış olan taç yapraklar girintili ve geniş işlenmiştir. Geneline baktığımızda bezemeler birbirinin devamı gibi aralık bırakılmadan yapılmıştır.

Üst bloğun en alt profilinde yumurta dizisinin üzerinde palmet kuşağı yer alır. İkili dizimin uygulandığı kuşakta açık ve kapalı palmetler ardı ardına yerleştirilmiştir. Kapalı palmetlerde yapraklar göbek kullanılmadan direk alt silmeden çıkar. Eksen yaprakla yanlarındaki taç yapraklar birbirlerinden bağımsız olarak yapılmıştır. Kapalı palmetlerin tüm yaprak uçları üst silmeye bağlanarak sonlanır. Açık palmetler aynı kapalı palmetlerin biçiminde alt silmeden göbek kullanılmadan direk ve birbirlerinden bağımsız olarak çıkmaktadır. Açık palmetlerin alt taç yaprakları aşağıya çekilerek alt

¹¹⁹ Geç Hadrian Dönemi için bkz. Strocka, 1988, s.297, 303, 305, Taf.41.1, 47.1.

¹²⁰ M.S. 147-149 yıllarına tarihlenen Vadius Gymnasium'u için bkz. Strocka, 1988, s.302; Başaran, 1995, s.50, 164-165, Lev.12b.

silmeye teğet ve kapalı palmetlerin taç yapraklarına bağlı olarak yapılmıştır. Bu biçimiyle palmetler Milet Faustina Hamamı'ndaki arşitrav taç bloğundaki palmet dizimine benzemektedir¹²¹. Her iki örnekte de zeminden direk olarak çıkan ve birbirinden bağımsız olan yapraklar açıkça görülmektedir. Fakat farkları anlamak için tiyatronun lento bloğu ile Antoninler Dönemi'ne tarihlenen Milet Faustina Hamamı'na¹²² ait arşitrav bloğunu karşılaştırmak gerekir. Tiyatronun kapalı palmetlerinin taç yaprakları bozularak orak şeklini almış, açık palmetlerin taç yaprakları alt silmeye yapışmıştır. Bu nedenle tiyatronun bozulan yaprak biçimi Faustina Hamamı'ndan çokta sonra olmayan Geç Antoninler-Erken Severuslar Dönemi'ni göstermektedir.

Tiyatronun sahne cephesine girişi sağlayan batıdaki kapının lentosuda (Resim 14-15) üst üste duran iki parça bloktan oluşmaktadır. Yan cephedeki güneyden girişi sağlayan kapıda da bahsettiğimiz gibi, iki kapının lento blokları üzerindeki bezemeler birbirinden farklı sırada ve biçimde işlenmiştir. Üst blokta urgan motifinin üzerinde açık ve kapalı palmet kuşağı yer alır. Kapalı ve açık palmetlerde yapraklar göbek kullanılmadan alt silmeden çıkmaktadır. Kapalı palmetlerde, eksen yaprakla yanlardaki taç yapraklar birbirlerinden bağımsız olarak yapılmış ve tüm yaprak uçları üst silmeye bağlanarak sonlandırılmıştır. Açık palmetlerde ise, alt taç yapraklar aşağıya çekilerek alt silmeye teğet uzanarak, kapalı palmetin taç yapraklarına değmektedir. Bu haliyle alt taç yapraklar doldurucu sarmal motif biçiminde, kenger yaprağı formunda girintili ve çıkıntılı işlenmiştir. Genel olarak baktığımızda her iki kapıda da işlenen palmet dizimi birbirine benzerdir. Bu da bize sahneye girişi sağlayan batı kapısının Geç Antoninler-Erken Severuslar Dönemi'nden olması gerektiğini göstermektedir.

Tiyatronun ön tarafında bulunan, sahnenin birinci kat düzenlemesine ait olduğu üzerindeki yazıtla belli olan arşitrav-friz bloğunun arşitrav tacında palmet dizisi işlenmiştir (Resim 18). Açık ve kapalı palmetlerin yaprakları zeminden göbek olmadan çıkmaktadır. Eksen ve taç yaprakların tamamı birbirinden bağımsız yapılmıştır. Fakat açık palmetlerin taç yaprakları kapalı palmetlerin yapraklarına değmektedir. Kapalı palmetlerin orak şeklinde işlenmiş taç yaprakları ile düz ince bir bant şeklinde yapılmış eksen yaprakları biçim olarak Severuslar Dönemi'nin tipik özelliğini göstermektedir.

¹²¹ Karaosmanoğlu, 1996, s.51, 94, Lev.37a.

¹²² M.S. 2. yüzyılın 3. çeyreğine tarihlenen Faustina Hamamı için bkz. Wegner, 1978-1980, s.104; M.S. 160-170 yıllarına tarihlenen Faustina Hamamı için bkz. Stročka, 1981, s.20.

Yazıtı sayesinde M.S. 206-207 yıllarına tarihlendirilen bu blok, bezemeleri incelendiğinde Septimus Severus Dönemi'nin özelliklerini açıkça göstermektedir.

Apollon Kutsal Alanında yer alan altar yada Kehanet alanı olduğu düşünülen yapı içindeki sövede(Resim 20-21) en dıştaki bezeme palmet-kenger dizisidir. Blokta en geniş alanı kaplayan ters-düz dizimin uygulandığı bezeme kuşağında kapalı palmetler sanki bir çanakta çıkıyormuş hissi vermektedir. Kapalı palmetin eksen yaprağı ve taç yaprakları üst silmeye ulaşır. Eksen yaprağın her iki yanındaki taç yapraklar üçlü demet oluşturarak eksen yaprağa alt kısımda bağlanır. Taç yaprakların uçları içe bükülerek düğme şeklini alırlar. Dıştaki taç yapraklar, çanağın uçlarından çıkmakta ve çıkış yerlerinin yakınından birer kenger yaprakla ters yöne doğru yönelerek çapraz kıvrık dallara bağlanmaktadır. Bu biçimin görüldüğü Severuslar Dönemi'nin başına tarihlenen Perge Roma S Kapısı genel yapı içinde benzerdir¹²³(Resim 46). Kapalı palmetler, her iki örnekte de taç yaprakları orak şeklinde ve uçları içe bükülerek düğme biçiminde yapılmıştır. Eksen ve taç yapraklar üçlü demet oluştururlar. Taç yapraklar bıçak ağzı biçiminde içe doğru eğimli işlenmiştir. Ayrıca en dıştaki taç yapraklar, her ikisinde de göbekten çıkıp alt kısımda çapraz yerleştirilen doldurucu dalla birleşirler. İki söve bloğunda da ters yerleştirilen kenger yaprakları, göbek bağından çıkmış ve eksen yaprak ortasından her iki yöne bölünerek parçalı bir şekil almıştır. Ayrıca eksen yaprak uçta çatallaşarak ikiye ayrılmış değişerek taç yapraklar gibi yanlara açılmış ve ağacımsı bir biçimde yapılmıştır. Tüm bu özellikler blokların Erken Severuslar Dönemi'nden olduğunu göstermektedir.

Agoradaki oturma basamaklarının güneyinde bulunan konsollu geison-sima bloğunun simasında(Resim 22) palmet dizimi uygulanmıştır. İnci-payet dizisinin üzerinde yer alan açık ve kapalı palmetler ardı ardına dönüşümlü olarak yapılmıştır. Açık palmetlerin yaprakları küçük kubbe göbekten çıkmaktadır. Eksen yaprak taç yapraklarla bozulmuş üçlü demet oluşturarak ağacımsı yapıda işlenmiştir. Orak şeklinde yapılan taç yaprakların yüzeyi bıçak ağzı gibi içe doğru eğimli yapılarak uçları içe dönük düğme biçimindedir. Bu biçimiyle palmetler bir önceki blokta ele aldığımız Perge Roma S Kapısı bezemeleriyle yakından benzemektedir(Resim 46). Fakat arada çapraz yerleştirilmiş bağlayıcı bezek yerine, kubbe göbeğin altından çıkan zemine

¹²³ Vandeput, 1975a, s.35, Pl.111.3.

paralel kenger yaprakları doldurucu bezek olarak kullanılmıştır. Bu biçimiyle blok Erken Severuslar Dönemi'nden olmalıdır.

Triton Çeşmesi'nin yan dış duvarlarında in situ olarak görülen arşitrav-friz bloğunun(Resim 23-24) taç profilindeki yumurta dizisinin üzerinde palmet kuşağı işlenmiştir. İkili palmet diziminin işlendiği alanda kapalı ve açık palmetler ardı ardına birbirini izlemektedir. Kapalı ve açık palmetleri taban silmeye bağlayan göbek kısımları yapılmamıştır. Kapalı palmetlerin eksen ve taç yaprakları bağımsız olarak alt silmeden çıkmakta, taç yapraklar orak şeklinde yapılarak yaprak uçları diğer taç yapraklara bağlanmaktadır. Palmetlerin dış taç yapraklarının alt uçları, silmeden çıktıkları noktada halka sarmal yapıp kendi gövdelerine bağlanmaktadır. Açık palmetlerin eksen yaprağı, taç yapraklarla üçlü grup oluşturarak, birbirine yakın yapılmıştır. Açık palmetlerin alttaki taç yaprakları alt silmeye yaklaştırılıp, kapalı palmetlerin dış yapraklarına bağlanarak köprü oluşturulmuştur. Palmetlerin yaprak uçları sivri bir şekilde palmetler arasında boşluk bırakılmadan ve doldurucu bezek işlenmeden yapılmıştır. Sagalassos Çeşme yapısıyla olan benzerlik, daha önce ele aldığımız yumurta dizimindeki kadar olmasa da, Anthemion dizisinde de her iki bloğun aynı dönemin eseri olduğunu açıkça görülmektedir. Tüm bu bezeme özellikleri ve kazı sırasında çıkan yazıtla çeşme Alexander Severus Dönemi'ne tarihlenmektedir¹²⁴. Böylece yazıt ve süslemelerin aynı dönemden olduğu anlaşılmaktadır.

Agorada oturma basamaklarının güneybatısında bulunan 299 numaralı üst yapı bloğunun arşitrav taç bezemesinde(Resim 25-27), yumurta dizisinin üzerinde açık ve kapalı palmet dizisi işlenmiştir. Direk olarak alt silmeden çıkan açık palmetler ile basık kubbe göbekten çıkan kapalı palmetler sık bir şekilde ve yaprak uçları birbirlerine dokunur biçimde işlenmiştir. Açık ve kapalı palmetlerin eksen yaprakları ile içteki taç yaprakları birbirlerine bitişik üçlü demet gibi yapılırken dıştaki taç yapraklar bağımsız yapılmıştır. Bu biçimiyle Triton Çeşmesi'ndeki palmet dizisine benzeyen yapraklar Geç Severuslar Dönemi'nden olmalıdır.

Tapınak Çeşmesi'nin ön tarafında yer alan arşitrav-friz bloğunun(Resim 28-29) arşitravına ait taç kısmında ters ve düz dizimin uygulandığı palmet dizisi yer almaktadır. Kapalı palmetlerin arasına gelen ters yerleştirilmiş açık palmet, aynı Tiyatro'nun Analemna Duvarı'nın üst kısmında bulunan üst yapı bloğundaki(Resim 10) kesik uçlu

¹²⁴ Ferrero, 1996, s.88; D'Andria, 2001, s.111.

palmet gibi işlenmiştir. Aynı şekilde doldurucu bezek açık ve kapalı palmetlerin arasına işlenmiştir. Kapalı palmetin eksen ve taç yaprakları bant biçiminde yapılmış göbek kısmından çıkmaktadır. Kalın ve çubuk gibi düz yapılan eksen yaprağa içteki taç yapraklar orak şeklinde sivri uçlu olarak değmektedir. Benzer örneğini kesik uçlu palmet olmadan Side 4C Anıtsal Kent Kapısı'nda görmek mümkündür¹²⁵. Her iki blokta kapalı palmetlerin taç yaprakları, bant göbekten orak şeklinde çıkarak altta eksen yaprakla birleşik yapılmıştır. En dıştaki taç yaprak, bant göbeğin altında dışa kanca yaparak doldurucu bezek olan dalla ters yerleştirilmiş açık palmete bağlanmıştır. Pamphylia özelliği olan taç yaprakların eksenle bütünleşerek ağacımsı yapı kazanması bizim örneğimizde bozularak görülür. Blok, bu özellikleriyle Geç Severuslar Dönemi'nden olmalıdır.

Agoranın oturma basamaklarının güneybatısında yer alan M 475 numaralı arşitrav bloğu'nun(Resim 30-31) taç kısmında yumurta dizisinin üstünde açık ve kapalı palmet dizisi işlenmiştir. Direk olarak alt silmeden çıkan palmetler arada boş alan bırakılmadan yaprak uçları birbirine dokunur biçimde yapılmıştır. Eksen yaprağın düz olarak işlendiği palmetlerde özellikle kapalı palmetin taç yaprakları orak şeklinde yapılarak diğer taç yapraklara birleşik işlenmiştir. Pergede tiyatronun yanında, 4B olarak isimlendirilen tapınağa ait arşitrav bloğunda görülen, orak biçiminde yapılmış taç yaprakların alt tarafta dışa kıvrılarak halka sarmal oluşturan biçimi, bizim M 475 numaralı blok ile aynı şekilde betimlenmiştir¹²⁶. Buna göre M 475 numaralı blok da Perge örneğinde olduğu gibi Severuslar Dönemi'nden olmalıdır.

Tapınak Çeşmesi'ndeki arşitrav-friz bloğunun(Resim 32-33) arşitrav taç kısmında yumurta dizisinin üzerinde palmet kuşağı yer almaktadır. İkili palmet diziminin işlendiği alanda kapalı ve açık palmetler dönüşümlü olarak birbirini izler şekilde işlenmiştir. Kapalı ve açık palmetlerde yapraklar, ince saplı başlayıp fazla genişlemeden sivri uçlu olarak sonlanmaktadır. Yaprakların tümü birbirinden ayrı olarak direk alt silmeden çıkmaktadır. Kapalı palmetlerin eksen ve taç yaprakları üst silmeye bağımsız olarak bağlanırken, dıştaki taç yapraklar uçlarıyla iç taç yapraklara, içteki taç yapraklar ise eksen yaprağa değmektedir. Açık palmetlerde eksen yaprağın yalnız bırakıldığı, taç yaprakların ise dışa doğru yay çizerek kapalı palmetlere bağlandığı görülmektedir. Açık palmetler kapalı palmetlere göre geniş işlenmiştir.

¹²⁵ Yapı, Severuslar Dönemi'ndendir. Bkz. Başaran, 1995, s.108, 197, Lev.30d.

¹²⁶ Başaran, 1995, s.104-105, Lev.29a.

Kapalı ve açık palmetler aralık bırakılmadan ve doldurucu bezeme olan sarmallar kullanılmadan yapılmışlardır. Arşitrav-friz bloğunun taç kısmına baktığımızda, yumurtanın etrafını saran ince kabuğun benzer biçimini palmetlerde de görmekteyiz. Aynı şekilde kabuğun yumurtadan ayrılarak oluşturduğu yayvan biçimin, açık palmetin yayılarak geniş yapılmasıyla paralel olduğu kesindir. Bloğun yumurta bezemelerini anlatırken örnek verdiğimiz Termessos Zeus Solymeus Tapınağı süslemeleri ile yakın benzerlikte olan arşitrav-friz bloğu Geç Severuslar Dönemi'nden olmalıdır.

Agoranın oturma basamaklarının güneybatısında bulunan B 7 numarası verilen geison-sima bloğunun(Resim 34) simasında bezeme olarak açık ve kapalı palmet dizimi işlenmiştir. Kapalı palmetlerin arasına gelen ters yerleştirilmiş açık palmetler, daha önce ele aldığımız Tiyatro'nun Analemna Duvarı'nın üst tarafında(Resim 10) ve Tapınak Çeşmesi'nin ön tarafında bulunan (Resim 28-29) bloklardaki gibi kesik uçlu işlenmiştir. Eksen yaprakların kalın ve orantısız yapıldığı palmetlerde bozulma son noktasına ulaşmıştır. Kilikia Bölgesi'nde bulunan Geç Severuslar Dönemi'ne tarihlenen Seleukia Jupiter Tapınağı'ndaki¹²⁷ açık palmetlerin bozulmuş eksen ve kesik uçlu taç yaprakları aynı bizim örneğimiz gibi işlenmiştir. Kapalı palmetin yozlaşan yapısında, doğallıktan uzaklaşmış orantısız eksen yaprak ve orak halini alarak sıkışmış taç yapraklar yer almaktadır. Ters dizimin bir geleneği olarak araya işlenen dal biçimindeki akhantus yaprağı normalin dışında, yüzeyi çok geniş yapılarak şematize işlenmiştir. Palmet diziminde bozulmanın rahatlıkla tespit edildiği bloğumuzu, başka bölgede bulunan örnek bezemelerden de yola çıkarak Geç Severuslar Dönemi'ne tarihlemek doğru olacaktır.

Agoranın oturma basamaklarının güneybatısında bulunan M 150 numarası verilen geison-sima bloğunun(Resim 35) sima ve geison kısımlarında palmet ve anthemion kuşakları işlenmiştir. Bloğun genel yapısına bakıldığı zaman profillerin deformasyona uğrayarak bozulduğu bellidir. Ters düz dizimin işlendiği geison da kesik uçlu yapılan açık palmetlerin arasına ters yerleştirilmiş kengerleşmiş lotus gelmektedir. Ters düz dizimin arasına doldurucu bezek olarak kengerleşmiş dal motifi işlenmiştir. Açık palmetlerin eksen ve taç yaprakları aynı B 7 envanter numaraları bloktaki(Resim. 34) gibi kalın ve bozulmuş işlenerek, orantısız görünüm almıştır. Ters işlenen

¹²⁷ Başaran, 1995, s.138, 214, Lev.42c. Tapınak, başlık, arşitrav ve friz bezemelerine göre Hadrian Dönemi'ne tarihlenir. Bkz. Bilal Söğüt, "Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1998), Konya, s.89.

kengerleşmiş lotusun, eksen yaprağı normal yapılırken taç yaprakları kenger gibi işlenmiştir. Simada işlenen palmet dizimi tamamen farklıdır. Açık ve kapalı palmetler birbirlerine bitişik ve arada doldurucu bezek olmadan işlenmiştir. Blok, bu bozulan yapı ve süslemesi ile Geç Severuslar Dönemi'nden olmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAPILARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 TANIMLANAMAYAN YAPI

Kentte yaptığımız araştırmada, kent merkezinde, tiyatroya giden modern yolun hemen batı kenarında, 1 katalog numaralı söve bloğunu(Resim 1-2) inceledik¹²⁸. Yaptığımız incelemede bloğun, Anadolu'nun genelinde uygulanan, Augustus Dönemi imarına bağlı olarak inşa edilmiş bir yapıya ait olduğu anlaşılmaktadır(Tablo 1-2). Sövelerin, Apollon Kutsal Alanı'na yakın olması ve bununda ötesinde çok gösterişli bir kapısının bulunması, bunun önemli bir yapıya ait olduğunu düşündürmektedir. Çünkü bu gösterişli ve Augustus Dönemi'nin mükemmel işçiliğini gösteren süslemelerin bu dönemde sıradan bir yapıda olması beklenemez.

3.2 ÜÇÜNCÜ ÇEŞME YAPISI

Müze bahçesinde sergilenmekte olan, kentin Güney Bizans Suru Restorasyonu Çalışmaları sırasında, güneydeki kulenin dolgusunda bulunduğu belirtilen bir blok üzerinde inceleme yaptık¹²⁹. 2 katalog numaralı bloğun(Resim 3-4), üzerindeki yazıta göre bir çeşme anıtına ait olduğu anlaşılmaktadır¹³⁰. Bezemelerine göre ise, blok Augustus Dönemi'ne tarihlenmektedir¹³¹(Tablo 1-2). Yazıt ve bezemelere göre; önemli imar faaliyetinin gerçekleştirildiği Hierapolis'te, Augustus Dönemi'nde, diğer yapıların yanı sıra bir çeşme yapısının da inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu yapı bu güne kadar Lykos Vadisi'nde, hem Hierapolis'te hem de çevre kentlerde bulunan en erken çeşme anıtıdır.

3.3 APOLLON KUTSAL ALANI

Kutsal Alan içinde incelediğimiz dört ayrı blokta farklı dönemlere ait bezemeler tespit ettik(Tablo 1-2). Bunlardan en erken olanı, 3 katalog numaralı konsollu geison-

¹²⁸ Bu yapıda ilk defa bu yıl kazılar başlamış ve yapının ne olabileceği ile ilgili bugüne kadar kazı ekibi tarafından herhangi bir öneri yapılmamıştır. Bu nedenle bizde bu yapıyı "Tanımlanamayan Yapı" olarak isimlendirmeyi uygun gördük.

¹²⁹ Söğüt, 2002, s.193-194.

¹³⁰ Söğüt, 2002, s.194.

¹³¹ Söğüt, 2002, s.197.

sima bloğudur(Resim 5-7). Geç Augustus-Erken Tiberius Dönemi'ne ait olduğunu düşündüğümüz bu blok, Kutsal Alan'ın Augustus Dönemi'nin sonlarına doğru geçirdiği önemli bir imarı göstermektedir. Elimizde var olan ve Apollon Kutsal Alanı içinde Plutonium'un yakınındaki bir yapıya ait olduğunu düşündüğümüz bu örnekler göre, buradaki ilk önemli imar bu dönemde gerçekleştirilmiş olmalıdır. Bu düşüncemizi antik kaynaklar desteklemektedir. Çünkü Geç Augustus Dönemi'nden önce Hierapolis'e gelip burayı da ziyaret eden Strabon, Plutonium yakınında var olan herhangi bir yapıdan bahsetmemektedir. Eğer böyle bir yapı olsaydı, Plutonium deliğini detaylı bir şekilde anlatan Strabon¹³² kısa da olsa mutlaka bahsederdi¹³³. Augustus Dönemi ile birlikte, hem bölge hem de kent için önemli bir kutsal yer olan bu alanda, önemli bir imara karar verilmiş ve aynı dönemde buna başlanmıştır. Ancak daha sonraki dönemlerde bu depremler nedeniyle var olan yapılar devamlı yenilenmek zorunda kalmıştır. Aynı yerde bulduğumuz diğer mimari bloklar, sonraki dönemlere ait imarlar ile ilgili olmalıdır.

Plutonium üzerine inşa edilmiş olan altar veya kehanet alanı olduğu düşünülen yapıda devşirme olarak bulunan iki geison-sima bloğu, Kutsal Alan'daki iki önemli imar ile ilgilidir. Bunlardan 4 katalog numaralı blok(Resim 8), Claudiuslar Dönemi'ne ait olup, muhtemelen M.S. 47 depreminden¹³⁴ sonraki imarın bir göstergesidir. 5 katalog numaralı geison-sima bloğu(Resim 9) ise, M.S. 60 depremi¹³⁵ sonrasındaki Flaviuslar Dönemi imarı ile ilgili olmalıdır. Hem Hierapolis hem de çevre kentlerde Flaviuslar Dönemi'ndeki imarın genellikle Dor Düzeninde olduğu bilinmekle birlikte¹³⁶, bu mimari bloklara göre Hierapolis Kenti'nde Dor mimarisine ilave olarak Korinth Düzeninde de yapıların inşa edildiği kesinleşmiş olmaktadır. Bu farklı ve önemli imarın, bölgenin ve kentin en önemli kutsal alanında inşa edilmiş olması bir tesadüf olmayıp, sadece Apollon Kutsal Alanı ve Plutonium'un dini öneminden kaynaklanmış olabilir.

Bu çalışma içerisinde değerlendirmeye aldığımız 12 katalog numaralı söve blokları(Resim 20-21), Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenmektedir. Bu blok kentin

¹³² Strabon XIII, 4.14.

¹³³ C. Şimşek, " IV. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı", VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 1997b, s.4.

¹³⁴ Guidoboni, 1994, s.174.

¹³⁵ Ferrero, 1993, s.110; Guidoboni, 1994, s.188-190.

¹³⁶ Flaviuslar Dönemi Dor Düzeni imarı ile ilgili olarak bkz. D'Andria, 1987a, s.53-55; Ferrero, 1993, s.118, 126, 130, 132-133; S. Yılmaz, "Hierapolis Antik Kenti Tripolis Caddesi Temizlik ve Düzenleme Çalışmaları", VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 1996, s.121-123; Ferrero, 1997, s.233-235, Fig.1; Çivril (Lampe) Ovasında bulunan yerleşmelerdeki, Flaviuslar Dönemi İmarı ile ilgili olarak bkz. B. Söğüt - C. Şimşek, "Çivril ve Çevresindeki Arkeolojik Kalıntılar", Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu, 2001, s.280; Hierapolis Kenti'nde olduğu gibi Tripolis Kenti'nde de Sütunlu Cadde, Dor Düzeninde yapılmıştır. Bkz. Ali Ceylan, "Tripolis Sütunlu Caddesinde Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmaları", V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 1995, s.159-170.

Antoninler Dönemi'nde geçirmiş olduğu yıkıcı depremin¹³⁷ ardından Kutsal Alan'daki Severuslar onarımını işaret etmektedir. Ayrıca 8 katalog numaralı blok, Apollon Kutsal Alanı içindeki son yapım evresini göstermesi açısından da ayrı bir öneme sahiptir.

3.4 TİYATRO

Tiyatroda yaptığımız araştırmada, farklı dönemlere ait olduğunu düşündüğümüz beş farklı bloğu ele aldık (Tablo 1-2). Bunlar tiyatroya ait olan üst yapı bloğu, sahneye girişi sağlayan iki lento bloğu, sahnenin birinci katına ait arşitrav-friz bloğu ve kabartmalara ait taç bloklarıdır.

Bugüne kadar, tiyatronun tarihi genelde Severuslar Dönemi olarak söylenmiştir. Daha kesin bir tarih olan, tiyatronun sahne kısmına ait birinci kat mimari düzenlemede yer alan ithaf yazıtı, M.S. 206/208 yıllarına verilmektedir¹³⁸. Ancak tiyatrodaki mimari bloklar üzerinde yaptığımız incelemelere göre; yapının imarı ile ilgili, daha erken dönemlere ait mimari kalıntılar da bulunmaktadır.

Tiyatro ile ilgili en erken tarih olarak, M.S. 60 depreminden sonra başladığı belirtilmekle birlikte¹³⁹, bu döneme ait mimari bir bezemeye rastlamadık. Tiyatro ile ilgili katalogumuza aldığımız en erken örnek M.S. 2. yüzyılın ilk yarısındanıdır. Bu blok analemnanın üst tarafında bulunan ve sahneye ait olduğunu düşündüğümüz 6 katalog numaralı üst yapı bloğu (Resim 10) olup, Hadrian Dönemi'ndendir. Bu tarihlendirmeyi destekleyen önemli bir buluntu, kazı heyeti tarafından tiyatronun sahnesinde ele geçirilen ve Hadrian Dönemi'ne tarihlendirilen Hadrian Heykeline ait baştır¹⁴⁰. Kazı ekibi, başın muhtemelen sahnede bulunan iki katlı anıtsal aedícula içindeki imparator heykeline ait olabileceğini ve Severuslar Dönemi'nde sahnenin yeniden yapıldığını belirtmiştir¹⁴¹. Bloğun tiyatronun cephe düzenlemesine ait olması, kazı sırasında çıkan başın tiyatrodaki bir evre olarak belirtilmesi, Hadrian Dönemi'nde tiyatro ile ilgili düzenlemelerin kesinlikle var olduğunu göstergesidir. Tespit edilen mimari ve heykel

¹³⁷ Humann, 1898, s.25.

¹³⁸ Bkz. Ritti, 1985, s.138; D'Andria - Ritti, 1985, s.197; Joachim Kramer, *Korinthische Plasterkapitelle in Kleinasien und Konstantinopel*, 1994, s.44; Bir grup araştırmacı tarafından da yapı; M.S. 211/212 yıllarına tarihlenir bkz. Vandeput, 1997a, s.35, 167; Wegner, 1978-80, s.101; Lutgarde Vandeput, "An Antonine Nymphaeum to the North of the Upper Agora at Sagalassos", *Sagalassos IV*, ed. M. Waelkens-J. Pobleme, Brepols, 1997b, s.401; Ferrero, 2002, s.38.

¹³⁹ Ferrero, 1987, s.39.

¹⁴⁰ D. B. Ferrero, *Batı Anadolu'nun Eski Çağ Tiyatroları*, Ankara, 1990, s.147.

¹⁴¹ Ferrero, 1990, s.147.

buluntuları Antoninler Dönemi depremi öncesine ait olan tiyatro malzemeleri olmalıdır. Bu da gösteriyor ki, sahne sadece Severuslar Dönemi'nden olmayıp, daha öncesinden başlayan bir imarın devamıdır.

Sahneye güneyden girişi sağlayan 8 katalog numaralı lento bloğu ile batıdan girişi sağlayan 9 katalog numaralı lento bloğu Geç Antoninler-Erken Severuslar Dönemi'ne aittir(Resim 12-15). İki farklı şekilde profil ve süsleme dizilişleriyle yapılmış olan kapılar, sahnenin Antoninler Dönemi'nde başladığını ve Severuslar Dönemi'nde de devam ettiğini göstermektedir.

Tiyatro sahnesine ait 10 ve 11 katalog numaralı bloklar üzerlerindeki yazıtlarla Septimus Severus Dönemi'ne tarihlenmektedir¹⁴²(Resim 16-19). Bu da sahnenin yeniden Antoninler Dönemi'nde başlayan inşasının Septimus Severus Dönemi'nde de devam ettiğini açıkça belirtir. Bazı bezemeli bloklara göre bu imar Severuslar Dönemi sonuna kadar devam etmiş olmalıdır.

Yeteri kadar mimari blok görememiş olmakla birlikte, ilk izlenimlerimiz bugün ayakta olan tiyatronun ciddi anlamda yeniden imarının, Antoninler Dönemi'ndeki depremden sonra başladığı ve Severuslar Dönemi'nde devam ettiği yönündedir. Biz kent bazında bir çalışma yürüttüğümüz için tiyatronun tüm mimari elemanlarını ele alamadık. Çünkü böyle bir çalışma, bu çalışmanın kapsamı dışına çıkmaktadır. Yapının mimari bezemeleri üzerinde yaptığımız incelemeler göre; sadece tiyatro bezemeleri ile ilgili yapılacak bir çalışma, tiyatro ve onun aşamaları ile ilgili pek çok problemi aydınlatacağı yönündedir.

3.5 AGORA

Agora içinden 6 bezemeli bloğu inceledik. Bu incelemeler sonucunda, iki farklı dönem tespit ettik. Bunlardan birisi Antoninler, diğeri de Severuslar Dönemidir(Tablo 1-2). Daha önceki araştırmacılar tarafından agoranın tarihi için genel olarak M.S. 2. yüzyılın ilk yarısı önerilmiş olmakla birlikte, Antoninler Dönemi öncesine ait mimari bir bezemeye rastlamadık.

Bizim kataloga aldığımız bloklardan birisi; 7 katalog numaralı taç bloğu olup(Resim 11), muhtemelen Antoninler Dönemi'ne aittir. Bu blok agorada var olduğu

¹⁴² Ritti, 1985, s.108-109. 62-63. 138, Tav.14b. 2b.

düşünülen M.S. 2. yüzyıl ilk yarısı imarını desteklemenin yanı sıra, Efes Kenti ile ilgili eski bir etkileşimi göstermesi açısından da önemlidir.

Antoninler Dönemi'nin ardından, Severuslar Dönemi'nde kentteki zengin imar faaliyetlerinden agorada etkilenmiştir. Tespit ettiğimiz 13 katalog numaralı konsollu geison-sima bloğu(Resim 22), Erken Severuslar Dönemi'ne tarihlenerek, tam bu geçiş dönemindeki, agoranın farklı bir inşa evresini göstermektedir. Bölgesel etkileşimin görüldüğü 15 katalog numaralı üst yapı bloğunun(Resim 25) palmetleri, aynı Sagalassos Bazilika E1 Yapısı yumurta dizimindeki gibi yumurtaların içinden arada profil yokmuşçasına çıkması(Resim 44), dönemin dışında, bölge kentleri arasındaki ilişkiler açısından da önemlidir. Benzer şekilde bir başka ilişki, 17 katalog numarası verdiğimiz arşitrav bloğunun(Resim31) ok uçları ile Kremna'daki Propylon'a ait arşitrav bloğundaki ok uçlarında görülen(Resim 45), kalp şeklindeki yapı ile kendini göstermektedir. Agorada bulunan 19 ve 20 katalog numaralı geison-sima blokları(Resim 34-35), Geç Severuslar Dönemi'ne tarihlenerek, yapının en son imar evresini ortaya koymaktadır.

Agoraların kentler için önemli yapılardan birisi olduğunu biliyoruz. Bunun da ötesinde Hierapolis Agorası alışılmış agoralardan ayrı olarak, dini törenlerin yapıldığı önemli toplantı alanlarından birisidir. Bu şekilde dini ve sosyal önemi olan bir alan, en azından kentin kuruluşu ile birlikte belirlenen yerlerden olmalıdır. Ancak agora içinde bulunan bloklar üzerinde yaptığımız incelemeler ve kataloga aldığımız bloklar, en azından şimdilik M.S. 2. yüzyıl öncesine ait bir bezeme örneği sunmamaktadır. Mevcut bloklara göre agora; M.S. 2. yüzyılda Anadolu genelinde görülen Pax Romana'nın bir sonucu olarak, büyük düşünülüp, çok yönlü planlanıp, uzun sürede inşa edilmiş yapılardan birisidir.

3.6 TRİTON ÇEŞMESİ

Triton çeşmesi, bulunan yazıta göre, Hierapolis Kenti içinde tarihi kesin olarak bilinen yapılardan birisidir¹⁴³(Tablo 1-2). Bunun dışında, 14 katalog numarası verdiğimiz arşitrav-friz bloğu(Resim 23-24) ve Triton Çeşmesi'ne ait diğer mimari elemanlar arasında yaptığımız incelemelere göre yapı tek yapım evresi geçirmiştir.

¹⁴³ Ferrero, 1996, s.88; D'Andria, 2001, s.111.

Yukarıda belirttiğimiz yazıta göre bu, Alexander Severus Dönemi (M.S. 222-235) olmalıdır.

Kentte Frontinus Caddesi'nin doğusunda bulunan çeşme, hem uzunluğuyla hem de imar tarihinin kesin olarak bilinmesiyle Anadolu'nun en önemli yapılarından biridir. Aynı zamanda Anadolu'nun Severuslar Dönemi'nde yaşamış olduğu zenginliğin önemli bir kanıtıdır. İncelediğimiz süslemeleri sayesinde, kentteki aynı biçimde yapılmış mimari süslemelerin tarihlenerek yorumlanmasına yardımcı olmuştur. Bu yorumlar sadece Hierapolis Kentiyle sınırlı kalmaz. Araştırma imkanı bulduğumuz çevre kentlerdeki bezemeli blokları da tarihlendirmemize yardımcı olmaktadır.

3.7 TAPINAK ÇEŞMESİ

Tapınak Çeşmesi kentin merkezinde, Apollon Kutsal Alanı sınırları içinde kalan ikinci büyük çeşme yapısıdır. Tiyatro cephe çeşme yapıları arasında incelenen Tapınak Çeşmesi, aynı Hierapolis Tiyatrosu'nun ön cephesi gibi düzenlenmiştir. Yapının geneline baktığımızda, birinci kat seviyesinden sonra ikinci katın devşirme malzemelerle onarım gördüğü dikkati çekmektedir. Çeşmenin tarihi konusunda farklı görüşler vardır. Kazı heyeti tarafından çeşme, M.S. 3. yüzyılın sonu 4. yüzyıl başına tarihlenerek, süslemeli blokların başka yapıdan getirildiği belirtilmiştir¹⁴⁴. Fakat çeşmenin mimari elemanları ve burada incelediğimiz 16 ve 18 katalog numaralı (Resim 28-32) blokların Severuslar Dönemi'nden olması (Tablo 1-2), böylesine anıtsal bir çeşmenin cephe süslemesinin başka bir yapıdan taşınmasının mümkün olmayacağını ve öngördüğümüz tarihin doğruluğunu düşündürmektedir.

¹⁴⁴ Ferrero, 1987, s.68.

KATALOG¹⁴⁵

Katalog No	: 1
Resim No	: 1-2
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Apollon Kutsal Alanına giden Modern yolun batısı PTT binasının karşısı
Mimari Blok	: Kapı sövesi
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 350, G: 43, D: 59.
Dönemi	: Augustus

Sövenin ön cephesindeki sarmal dal motifi bezeli üst profilin bir kısmı kırıktır. İnceden kalına doğru genişleyerek işlenen ana dal, çanak yerine, kendisi içinden çıkarak sistemli şekilde ilerlemektedir. Ana dalın altından ve üstünden doğan sürgünler, rozet ve lale çiçeği ile sonlanır. Ana dalın ve sürgünlerin çıplak olarak yapıldığı kuşakta her iki filiz gövdesi keskin sırtlı yapılmıştır.

Sövenin taç kısmına işlenmiş olan lesbos kymationu iyi korunmuştur. Orta damar yaprağının sapı alt silmeye ulaşırken, üst kısmı “V” şeklinde açılarak üst silmeye yaslanır. Orta damar yaprak, bağımsız bir yaprak formu kazanmış ve kanallı olarak yapılan lesbos birbirinden ayırmıştır. Ara profil baş kısmı keskin sırtlı çizgi şeklinde yapılmıştır. Genel olarak derin kanallı ve barok yapılan dizimde lesbos yaprağı biçiminde bozulma olmamıştır.

¹⁴⁵ Katalogdaki ölçüler cm. olarak verilmiş ve kısaltmalarda; U: Uzunluk, G: Genişlik, D: Derinlik, Y: Yükseklik, K: Kalınlık, anlamında kullanılmıştır.

Katalog No	: 2
Resim No	: 3-4
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Müze Bahçesi
Mimari Blok	: Arşitrav-friz
Malzemesi	: Mermer
Blok Ölçüleri	: U: 160, G: 38, Y: 38.
Dönemi	: Augustus

Bloğun, frize ait üst sağ kenarı ile arşitravın sol alt tarafındaki yazıtın başlangıç kısmı kırıktır. Köşeye gelen bir bloktur. Alttan itibaren iki faskiası olan arşitravın ikinci faskiasında tek satır Grekçe yazıt vardır. Baş kısmı eksik olan yazıt asma yaprağı ile sonlanmıştır. Yazıtta; Ν Ε Π Ο Ι Η Σ Ε Ν Τ Η Ν Κ Ρ Η Ν Η Ν, “... çeşmeyi yaptırdı” yazılıdır¹⁴⁶. Friz kısmında akhantuslu sarmal dal motifi bulunmaktadır.

Frizin hem ön cephesinde hem de sol kenar tarafında akhantuslu sarmal dal motifi işlenmiştir. Frizin sol köşesinde her iki cephede yer alan kenger yaprağı derin olmayan “V” şeklinde damarlar ve damla şeklinde gözlerle işlenmiştir. Ana dal inceden kalına doğru genişler biçimde keskin sırtlı olarak yapılmıştır. Aynı şekilde sağ kısa kenarda ana dal kenger yaprağından çıkarak inceden kalına doğru genişlemektedir. Arka cephede, arşitrav aynı ön cephedeki gibi iki faskialı yapılırken friz kısmı yüzeyi kaba yonu bırakılmıştır.

¹⁴⁶ Söğüt 2002, s.194.

Katalog No	: 3
Resim No	: 5-7
Envanter No	: HTO 184
Bulunduğu Yer	: Apollon Kutsal Alanı
Mimari Blok	: Konsollu geison-sima.
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 194, D: 118, Y: 60.
Dönemi	: Geç Augustus-Erken Tiberius

Simanın yarıdan fazlası ile kasetlerden sağdakinin yarısı kırıktır. Simada bulunan iki aslan başlı çörtenin biri tamamen tahrip olmuş, diğer aslanın sadece ağız kısmı ve yeleleri sağlam kalmıştır. İki çörtenin arasında bağımsız olarak duran açık palmetin en yukarıdaki taç yapraklarının üst kısmı kırıktır. Aslan başlarının yanlarına işlenmiş yarım akhantus yaprakları, tek duran açık palmetin taç yaprakları ile bitişik işlenmiştir. Yarım akhantus yapraklarının uç kısımları kalp formuna yakın gözlerle kapanmıştır. Simadan geisona geçişte inci-payet dizisi işlenmiştir.

Kasetlerin iç kısmının ortasında her biri farklı biçimde yapılmış rozet ve meandır şeklinde kaset ve konsolların üç yönünü dolanan yumurta dizisi işlenmiştir. Ayrıca kasetin üç yönünde birer sıra daha yumurta dizisi vardır. Konsolların alt yüzünü süsleyen kengerlerin yaprakları kalp şeklinde işlenmiştir.

Katalog No	: 4
Resim No	: 8
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Apollon Kutsal Alanı
Mimari Blok	: Korniş (Geisopodes-Geison-Sima)
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: G: 90, D: 102, Y: 52.5.
Dönemi	: Geç Claudiuslar

Devşirme olarak yapının Ortostat bloğu olarak kullanılmıştır. Sima kısmı kesilmiştir. Geisonun cephe kısmı üzerine açık ve kapalı palmet kuşağı işlenmiştir. Kapalı ve açık palmetler özgün olarak ardı ardına sıralı bir şekilde yapılmıştır. Palmetler altta dalga motifi ile birbirine bağlanmıştır. Geisondan simaya geçişte inci-payet kuşağı işlenmiştir.

Katalog No	: 5
Resim No	: 9
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Apollon Kutsal Alanı
Mimari Blok	: Korniş (Geisopodes-Geison-Sima)
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: G: 87, D: 100, Y: 53.
Dönemi	: Flaviuslar

Devşirme olarak yapının Ortostat bloğu olarak kullanılmıştır. Sima kısmı yarıya yakın tıraşlanmış ve dübel delikleri açılarak ikinci kullanıma hazırlanmıştır. Geisipodes'in üzerine açık ve kapalı palmet kuşağı işlenmiştir. Kapalı ve açık palmetler birbirine bitişik olarak ardı ardına sıralı bir şekilde yapılmıştır. Palmetler altta dalga motifi ile birbirine bağlanmıştır. Yatay profilde geniş olarak işlenmiş palmet motifinin detay özellikleri tam olarak belli değildir. Geisondan simaya geçişteki inci-payet kuşağı ikinci kullanımda tıraşlanmıştır.

Katalog No	: 6
Resim No	: 10
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Tiyatronun Analemna duvarının üst tarafındaki düzlükte
Mimari Blok	: Üst yapı elemanı
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 130, G: 150, Y: 45.
Dönemi	: Hadrian

Üst yapı elemanının sima kısmı büyük ölçüde kırılmıştır. Ancak geisondan simaya geçişte kullanılan inci-payetlerin bir kısmı görülebilmektedir.

Bloğun geison kısmında, ters düz dizimin uygulandığı açık palmet ve kenger dizisi yer almaktadır. Düz yerleştirilen kengerlerin arasında sıralı olarak yapılmış ters duran açık palmetler bulunmaktadır. Bu dizimin arasında doldurucu bezek olarak kenger yaprağı şeklinde yapılmış dallar işlenmiştir.

Frizin taç kısmında yumurta dizisi işlenmiştir. Yuvarlağa yakın yapılan yumurtanın kabukla bağlantısı yoktur. Yumurta ile kabuk arası, her tarafta eşit bir şekilde yapılmış derin bir kanalla ayrılır. Yumurta dizilerinin arasında kısa saplı yukarı çekilmiş, sivri uçlu, kanatlı, ok uçları yer almaktadır.

Asıl frizi oluşturan alanda akhantuslu sarmal dal motifi yer alır. Sistemli bir şekilde 7 çanaktan çıkan ana dal inceden kalına doğru genişler biçimde yapılmıştır. Çatallandığı noktada kıvrılan sürgünler büyük rozetlerle sonlanır. Ana dalı örten yaprak tek parçalı yapılp sade bir görünüm kazanmıştır.

Arşitravin taç kısmında açık palmet ve yumurta dizisi işlenmiştir. Kireç tabakası ile kaplı olan taç kısmın palmet ve yumurta detayları belli olmamaktadır. Faskia geçişlerinde inci-payet işlenmiştir.

Katalog No	: 7
Resim No	: 11
Envanter No	: 209
Bulunduğu Yer	: Agora
Mimari Blok	: Taç bloğu
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 112, G: 108, Y: 51.
Dönemi	: Antoninler

Bloğun taç kısmının her iki kenarları, en üst iç bükey profilinde yer alan açık palmetin eksen yaprağının sağındaki taç yaprakları ile en soldaki kengerin bir kısmı kırıktır. İç bükey profildeki açık ve kapalı palmetlerin arasına gelen kenger, üçlü dizim oluşturur. Açık ve kapalı palmetler basık kubbe göbekten çıkarken, kenger çiçek şeklinde çanaktan çıkmaktadır. Doldurucu bezek olarak yerleştirilmiş sarmaşıklar farklı biçimleriyle profile derinlik kazandırmıştır.

Bloğun en alttaki dış bükey profilinde yer alan her iki kenardaki yumurtalar kırıktır. Yumurta uzayıp incelmış, üst tarafı yuvarlak işlenmiştir. Yumurtanın etrafını alttan üste doğru genişleyen derin bir kanalla çevreleyen ince kenarlı kabuk, ve kabuğun etrafını saran yarım kenger yaprakları vardır. Yumurtaların arasına keskin sırtlı, yayvan mızrak uçları işlenmiştir. Yumurta dizisinin altında inci-payet dizisi yer almaktadır.

Katalog No	: 8
Resim No	: 12-13
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Tiyatro
Mimari Blok	: Güney kapı lentosu
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 185, G: 58, Y: 70.
Dönemi	: Geç Antoninler-Erken Severuslar

Sahneye girişi sağlayan ve iki bloktan oluşan kapı lentosunun siması büyük ölçüde aşınmış ve kırıktır. En üst silmede lesbos kymationu işlenmiştir. Lesbos diziminde yer alan orta damar yaprak, ara profil gövdesi ve lesbos çerçevesi üst silmede sadece ipçiklerle birbirine bağlanmıştır. Birbirlerinden derin kanallarla ayrılan yaprak bölümleri bağımsız olarak işlenmiştir. Düz kenarlı ve etli yapılan yaprak kenarları düz hatlarla üçgen biçimine yakın yapılarak doğallıktan uzak işlenmiştir. Lesbos kymationunun hemen altında meşe yaprakları ile bezenmiş bant yer almaktadır.

Bloğun en üsteki iç bükey profilinde inci-payet, inci-payetin altında açık ve kapalı palmet dizisi yer alır. Her iki palmetin tüm yaprakları zeminden göbek kullanılmadan çıkar. Palmetler arada boşluk bırakılmadan işlenmiştir. Açık palmetin alt taç yaprakları parçalı yapılmıştır. Palmet dizisinin altındaki dış bükey profile yumurta dizisi yer alır. Uzun olarak yapılan yumurta, derin bir kanalla düz olarak işlenmiş kabuktan ayrılmıştır. Yumurta kabukların arasında yer alan ok ucu sapı oldukça kısa ama ok ucu geniş ve düz yüzeylidir. Oklarla palmetlerin eksen yaprakları sistemli bir dizim oluşmaktadır.

Alt lento bloğunun üst iç bükey profile, açık palmetlerle kengerleşmiş lotus dizisi işlenmiştir. Aynı üst bloktaki palmet dizisindeki gibi palmetler ve kengerleşmiş lotus yapraklarının eksen ve taç yaprakları birbirinden bağımsız olarak alt silmeden çıkmaktadır. Kengerleşmiş lotusların taç yaprakları matkap kullanımından dolayı parçalı işlenmiştir.

Bloğun dış bükey profile yumurta dizisi işlenmiştir. Yuvarlak forma yakın yapılan yumurtalar, çanak biçimindeki düz yüzeyle kabuktan derin bir kanalla

ayrılmıştır. Kabukların arasında yer alan ok uçları, kısa saplı, kısa ok kanatlı ve geniş yüzeylidir. Yumurta dizisinin altında inci payet dizisi işlenmiştir.

Bloğun merkezinde volütlü krater biçimindeki kaptan çıkan asma dalı ve asma yaprağı her iki yöne doğru ilerleyerek sonlanır. Alt profillerde lesbos kymationu, inci-payet ve dalga dizisi işlenmiştir.

Katalog No	: 9
Resim No	: 14-15
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Tiyatro
Mimari Blok	: Batı Kapı lentosu
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 185, G: 58, Y: 70.
Dönemi	: Geç Antoninler-Erken Severuslar

Sahneye girişi sağlayan kapının lentosu iki bloktan oluşur. Üsteki blok üç parçalı yapılmış olup, iki parçası in situ olarak yerindedir. Eksik olan blok parçasının yanında olması gereken parotis yoktur. Üst bloğun küçük olan soldaki parçasının siması tamamen, uzun bloğun siması ise üst tarafta yer yer kırıktır.

Simanın altında bulunan düz profilde akhantus yapraklarının altında inci-payetler işlenmiştir. İnci-payetlerin altında yumurta dizisi yer alır. Uzun ve sivri yapılan yumurtalar, çanak biçimindeki düz yüzeyli kabuktan derin bir kanalla ayrılmıştır. Düz bir şekilde işlenen kabukların arasına, kısa saplı ince ve uzun yapılmış üzeri düz yüzeyli ok uçları gelmektedir.

Alt iç bükey profilde inci-payetle urgan motifinin arasında açık ve kapalı palmet kuşağı yer alır. Açık ve kapalı palmetlerin eksen ve taç yaprakları birbirlerinden bağımsız olarak, göbek kullanılmadan alt silmeden çıkmaktadır.

Alt lento blok kenarlarında geniş kırıklar yer alır. En üste inci-payetlerin arasında volütlü krateri andıran kabın içinden çıkarak her iki yöne doğru ilerleyen akhantuslu sarmal dal motifi işlenmiştir. Ana dalın ve ana daldan ayrılan sürgünün üzerini kaplayan örtü yaprak olan akhantus üzerinde yoğun matkap delikleri bulunur. Sürgünler büyük çiçeklerle sonlanmıştır. Volütlü kraterin her iki yanındaki rozetler tam işlenmişken diğerleri yarım bırakılmıştır.

Akhantuslu sarmal dal bezemesinin altında, ters düz olarak yerleştirilmiş kengerleşmiş lotuslar ve inci payet dizisi yer alır. Blok, en altta akhantus yaprakları ve inci payet dizisi ile sonlanmıştır. Lento bloklarının altında yer alan söveler aynı biçimde bezemelerle işlenmiştir.

Katalog No	: 10
Resim No	: 16-18
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Tiyatro önü
Mimari Blok	: Arşitrav-friz
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 220, G: 70, Y: 82.
Dönemi	: Septimus Severus

Tiyatronun birinci kat düzenlemesine ait olan bloğun her iki kenarları kırıktır. Bloğun arşitrava ait faskialarında iki satır Yunanca yazıt yer alır¹⁴⁷. Frizin taç profilini oluşturan lesbos kymationlarında yer yer kırıklar görülmektedir. Lesbos diziminde yer alan orta damar yaprak, ara profil gövdesi ve lesbos çerçevesi üst silmede sadece ipçiklerle birbirine bağlanmıştır. Birbirlerinden derin kanallarla ayrılan yaprak bölümleri bağımsız olarak işlenmiştir. Düz kenarlı ve etli yapılan yaprak kenarları düz hatlarla üçgen biçimine yakın yapılarak doğallıktan uzak işlenmiştir. Friz alanında akhantuslu sarmal dal motifi yer alır. Ana dalın ve sürgünlerin üzeri akhantus yaprakları ile örtülmüştür. Sürgünlerin sonunda filizden bağımsız yapılmış rozetler işlenmiştir.

Arşitravın taç profilinde iç bükey kısma palmet motifi işlenmiştir. Açık ve kapalı palmet diziminin uygulandığı alanda palmetler birbirine bitişik yapıp, yapraklar göbek kullanılmadan direk alt silmeden çıkar. Taç profilinin dış bükey kısmında yumurta dizisi yer alır. Uzayarak alta doğru sivrileşen yumurta, alttan üste doğru genişleyerek düz kenarlı çanak şeklindeki kabuktan derin bir kanalla ayrılır. Yumurta aralarında oldukça kısa saplı, uzun ve geniş olan düz yüzeyli ok uçları işlenmiştir. Taç profilinden birinci faskiaya ikinci faskiadan üçüncü faskiaya geçişte inci-payet işlenirken, birinci faskiadan ikinci faskiaya geçişte urgan motifi işlenmiştir.

¹⁴⁷ Yazıtın tam metni için bkz. Ritti, 1985, s.108, Tav.14b.

Katalog No	: 11
Resim No	: 19
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Tiyatro sahnesi
Mimari Blok	: Taç bloğu
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 110, G: 35, Y: 27.
Dönemi	: Septimus Severus

Tiyatro sahnesinde Septimus Severus ailesinin taçlandırıldığı kabartmaya ait taç bloğudur. Üzerinde Yunanca bir satır yazıt olan bloğun her iki kenarında ve kenger dizisinde yer yer kırıklar vardır¹⁴⁸.

Taç profilin en üst dış bükey kısmında yumurta dizisi işlenmiştir. Üst tarafı düz yapılan yumurta alta doğru sivrilerek ince bir noktayla altta kabuk kısmına bağlanır. Düz kenarlı yapılan kabuk alttan üste doğru genişleyen derin bir kanalla yumurtadan ayrılır. Yumurta aralarına işlenen kısa saplı ok uçları uzun ve düz yüzeylidir. Bu yumurta dizisinin altında kenger yaprağı sırası bulunmaktadır.

¹⁴⁸ Yazıtın tam metni için bkz. Ritti, 1985, s.62-63, Tav.2b.

Katalog No	: 12
Resim No	: 20-21
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Apollon Kutsal Alanı
Mimari Blok	: Kapı sövesi
Malzemesi	: Kireçtaşı
Ölçüleri	: U: 125, G: 58, Y:45.
Dönemi	: Erken Severuslar

Bloğun kenarlarında ve kenara yakın yüzeylerinde kırılma ve aşınmalar vardır. Bloğun bezemeli yüzeyinin dıştaki süslemesi lesbos kymationudur. Lesbos Kymationu'nun dış kenarının bir kısmı aşınmıştır. Lesbos dizimindeki bölümler birbirine üst silmede ipçiklerle bağlanmıştır. Orta damar yaprak bağımsız işlenmiştir. Ara profil gövdesi derin kanalla lesbos çerçevesinden ayrılmıştır. Düz yüzeyli ve etli işlenen yaprak kenarları iç bükey profilini henüz tam kaybetmemiştir.

Lesbos kymationunun hemen altında yumurta dizisi vardır. İki bezemenin arasında farklı dizimiyle inci-payet yer alır. İnci-payetler her çanağın altına iki payet, ok uçlarına bir payet, aralara da birer inci gelecek şekilde dizilmiştir. Bloкта inci-payetin bir kısmı belki de kırıldığı için tıraşlanmıştır. Yumurta uzayıp sivrileşerek kabuktan ve üst silmeden ayrı olarak işlenmiştir. Üst kısmı içe eğik olarak düz ve geniş kenarlı yapılan kabuk, derin bir kanalla yumurtadan ayrılmış, alt silmede payetlerin üzerine geldiği için zayıflayarak kaybolmuştur. Geniş aralıklarla yapılan kabukların arasına gelen ok uçları, kısa saplı ve yukarı çekilmiş ok kenarlarıyla ince olarak yapılmıştır.

Ters-düz dizimin uygulandığı blokta, kapalı palmetlerle ters yerleştirilmiş kengerleşmiş lotuslar yer alır. Kapalı palmetin eksen yaprağı ile her iki yanındaki taç yapraklar üçlü demet oluşturur. Taç yaprakların uçları içe bükülerek düğme şeklini almıştır. Dıştaki taç yapraklar çanağın uçlarından çıkmakta ve çıkış yerlerinin yakınından birer kenger yaprakla ters yöne doğru yönelerek çapraz işlenen kıvrık dallara bağlanmaktadır. Palmetlerle, kenger yapraklarını bağlayan kenger biçimli çapraz yerleştirilmiş kıvrık dal motifi doldurucu bezek olarak kullanılmıştır. Ters yerleştirilen kengerleşmiş lotus yaprakları, eksen yaprak olmaksızın göbek bağından çıkar ve ağacımsı bir biçim alır. Yaprak uçlarının diğer bezemelere bağlanmasından dolayı, profilde büyüklü küçüklü boşluklar oluşmuştur.

Katalog No	: 13
Resim No	: 22
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Agora
Mimari Blok	: Konsollu geison-sima
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 98, G: 95, Y: 46.
Dönemi	: Erken Severuslar

Bloğun siması kenarlardan ve üst taraftan kırıktır. İkili palmet dizisi işlenmiş olan simada; sadece bir açık palmet tam iken, her iki yanındaki kapalı palmetin bir tanesi yarıya yakın sağlam, diğeri büyük ölçüde kırıktır. Açık ve kapalı palmetlerin yaprakları kubbe göbekten çıkmaktadır. Açık palmetin yaprak uçları, düğme şeklinde içi kıvrık yapılırken kapalı palmetin yaprakları sivri uçlu işlenmiştir. Her iki palmetin eksen yaprakları ile taç yaprakları bozulmuş ve üçlü demet oluşturarak ağacımsı yapıda işlenmiştir. Palmetlerin taç yaprakların yüzeyi bıçak ağzı şeklinde içe doğru eğilidir. Kubbe göbeğin altından çıkan zemine paralel kenger yaprakları doldurucu bezek olarak kullanılmıştır.

Konsollu geison-sima bloğunun alt yüzünde bulunan kasetlerin iç kısmında ve konsolların etrafında birer sıra yumurta dizisi işlenmiştir. Uzayıp sivrileşen yumurtaların üst kısmı düz yapılarak, derin bir kanalla ayrıldığı kabuktan altta bağını koparmıştır. Keskin bir şekilde yapılan kabuk kenarları ince bir şekilde işlenmiştir. Geniş aralıklarla yapılan yumurtaların arasın da kabukla bağlantısı olmayan mızrak uçları, keskin sırtlı olarak yapılmıştır. Mızrakla kabuklar arasında yüzeysel olarak işlenmiş ‘‘V’’ şeklinde kanal yer almaktadır.

Katalog No	: 14
Resim No	: 23-24
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Triton Çeşmesi güney dış cephesinin kısa yan duvarında
Mimari Blok	: Arşitrav-friz
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: -
Dönemi	: Alexander Severus

Bloğun bir bölümü eksiktir ve friz alanında ve taç kısmında kırıklar vardır. Frizin taç kısmındaki yumurta dizisinde, basık yapılan yumurtalar yuvarlak hatlarla işlenmiştir. Derin bir kanalla yumurtadan ayrılan kabuk “V” biçimindedir. Kabuktan oldukça ayrık yapılan mızrak ucu düz bir çubuk şeklindedir.

Friz alanında akhantuslu sarmal dal motifi yer almaktadır. Ana dal ve sürgünlerin üzerini tamamen kaplayan akhantus yaprakları derin oyuklarla parçalı yapılmıştır. Sürgünlerin iri rozetlerle sonlandığı sarmal dal motifi düzensiz ve karışık biçimdedir.

Arşitravın iç bükey taç profilinde palmet dizisi işlenmiştir. İkili palmet diziminin işlendiği alanda kapalı ve açık palmetler ard arda birbirini izlemektedir. Palmetlerin eksen ve taç yaprakları direk zeminden göbek kullanılmadan çıkmaktadır. Açık palmetlerin eksen yaprağı taç yapraklarla üçlü grup oluşturarak birbirine yakın yapılmıştır. Palmet yapraklarının yüzeyi düz ve geniştir.

Palmet dizisinin altında dış bükey profilde yumurta dizisi yer almaktadır. Uzayan yumurtada yuvarlak hatlar hakimdir. Derin bir kanalla yumurtadan ayrılan kabuk düz kenarlı ve “V” biçimindedir. Kısa saplı ok ucunun geniş ve uzun yapılan ucu kabuk kenarıyla birleşik işlenmiştir. Yumurta dizisinin altında yer alan inci-payet bezemesi sistemli şekilde, yumurtaların altına payetler, ok uçlarını altına ise inci gelecek şekilde yapılmıştır. Arşitravın faskia geçişlerinde inci-payet dizisi işlenmiştir.

Katalog No	: 15
Resim No	: 25-27
Envanter No	: 299
Bulunduğu Yer	: Agora
Mimari Blok	: Üst yapı elemanı.
Malzemesi	: Mermer
Blok Ölçüleri	: U: 85, G: 67, Y: 85.
Dönemi	: Geç Severuslar

Bloğun konsollu geison kısmı büyük ölçüde tahrip olmuştur. Blok öne doğru çıkıntı yapan üç yüzü bezemeli üst yapı elemanıdır. Frizin taç profilinde yumurta dizisi yer alır. Yumurtalar uzayıp derin ve geniş bir çanakla kabuktan ayrılmıştır. Kısa saplı yapılan ok ucu, uzun ve sivri uç kısmı ile kabuğun üst kenarına doğru işlenmiştir.

Bloğun üç yüzünde devam eden friz alanında akhantuslu sarmal dal bezemesi yer almaktadır. Ana dal ve sürgün, parçalı şekilde yapılmış akhantus yaprağıyla örtülmüştür. Sürgü iri bir rozet ile sonlanır. Bezemenin tamamında derin matkap oyukları görülmektedir.

Bloğun üç yüzünde devam eden arşitravin taç kısmında, iç bükey profile palmet dizisi işlenmiştir. Açık ve kapalı palmet dizisinin yer aldığı dizimde palmetler birbirine bitişik olarak işlenmiştir. Açık palmetler direk olarak alt silmeden çıkarken, kapalı palmetlerin yaprakları basık kubbe göbekten çıkmaktadır. Palmetlerin eksen yaprakları ile içteki taç yaprakları birbirlerine bitişik üçlü demet biçiminde işlenmiştir.

Arşitravin taç kısmında yumurta dizisi işlenmiştir. Üst tarafı düz olarak yapılan yumurtalar, uzayıp sivrileşerek derin ve geniş bir kanalla çanak şeklindeki kabuktan ayrılır. Yumurta ile kabuk birbirlerinden iyice ayrılmıştır. Yumurta dizimi altta direk inci-payetlerin üzerine yapılırken, yumurtanın üst kısmında palmet yaprakları yumurtanın içinden çıkar şekilde işlenerek arada profil yokmuş gibi yapılmıştır. Altta ve üstte yumurtalar sistemli olarak palmetlerin ve payetlerin üzerine gelerek düzenli bir dizim oluşturmaktadır.

Katalog No	: 16
Resim No	: 28-29
Envanter No	: HNAE 16
Bulunduğu Yer	: Tapınak eşmesi
Mimari Blok	: Arşitrav-friz
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 92, G: 36.5, Y: 50.
Dönemi	: Geç Severuslar

Bir kenarı kırık olan arşitrav-friz bloğunun ön yüzü tam, arka yüzünde sadece arşitrav kısmı işlenerek, friz alanı düz olarak boş bırakılmıştır. Ön yüz ta kısmında kırıklar olan blokta, ters ve düz dizimin uygulandığı palmet kuşadı yer almaktadır. Açık ve kapalı palmetlerin arasına doldurucu bezek olarak parçalı yapılmış kengerli dal motifi işlenmiştir. Açık palmetin taç yaprakları kesik uçlu yapılırken, kapalı palmetin taç yaprakları orak şeklindedir. Kapalı ve açık palmetlerin eksen ve ta yaprakları, bant biçiminde yapılmış göbek kısmından çıkmaktadır.

Katalog No	: 17
Resim No	: 30-31
Envanter No	: M 475
Bulunduğu Yer	: Agora
Mimari Blok	: Arşitrav
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 250, G: 106-170, Y: 55.
Dönemi	: Geç Severuslar

İçe doğru yarım kavisli arşitrav bloğunun kenarlarında ve dış yüzeylerinde kırıklar vardır. Bloğun iç bükey taç profilinde açık ve kapalı palmet dizisi işlenmiştir. Palmetler direk olarak alt silmeden göbek kullanılmadan çıkar. Açık ve kapalı palmetler arada boş alan bırakılmadan yaprak uçları birbirine dokunur biçimde yapılmıştır.

Bloğun dış bükey taç profilinde yumurta dizisi altında inci payetler işlenmiştir. Yuvarlağa yakın yapılan yumurta derin bir kanalla çanak şeklindeki kabuktan alt ve üst silmede bağlarını azaltarak işlenmiştir. Kısa saplı ve düz yüzeyle yapılan ok ucu, ince uzun bir kalp gibi işlenmiştir. Yumurta ile ok uçlarının arasında sistemli bir diziliş ilişkisi vardır. Faskia geçişlerinde inci-payet dizisi işlenmiştir.

Katalog No	: 18
Resim No	: 32-33
Envanter No	: -
Bulunduğu Yer	: Tapınak eşmesi önü
Mimari Blok	: Arşitrav-friz
Malzemesi	: Kireçtaşı
Ölçüleri	: U: 140, G: 36, Y: 50.
Dönemi	: Geç Severuslar

Tamamına yakını sağlam olan bloğun, yalnız frize ait ta profilinde kırıklar vardır. Frizin ta kısmında yumurta dizisi işlenmiştir. Yuvarlağa yakın yapılan yumurta alttan üste doğru genişleyen derin bir kanalla, yay şeklinde ince yapılmış kabuktan ayrılır. Ok uçları, kısa saplı ve ince işlenmiştir.

Friz alanında işlenen akhantuslu sarmal dal bezemesi genelinde yer yer aşınma ve kırıklar görülür. Ana dal ve sürgün tamamen parçalı şekilde yapılmış akhatuş yaprağı ile örtülmüştür. Sürgünler iri rozetlerle sonlanmıştır.

Arşitrav bloğun iç bükey ta profilinde palmet dizisi bulunmaktadır. İkili palmet diziminin işlendiği alanda kapalı ve açık palmetler dönüşümlü olarak birbirini izler şekilde yapılmıştır. Kapalı ve açık palmet yaprakları direk olarak alt silmeden göbek kullanılmadan çıkmaktadır. Açık palmetler, yayvan biçimde yapılan yaprak aralarında geniş boşluklar bırakılarak işlenmiştir.

Bloğun ta kısmına yumurta dizisi işlenmiştir. Yuvarlak formda yapılan yumurtalar derin bir kanalla çanak şeklinde ince kenarlı kabuktan ayrılmıştır. Kısa saplı yapılan ok ucu uzun ve ince işlenmiştir.

Katalog No	: 19
Resim No	: 34
Envanter No	: B 7
Bulunduğu Yer	: Agora
Mimari Blok	: Korniş(Geison-podes-geison-sima)
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 155, G: 95, K: 62.
Dönemi	: Geç Severuslar

Bloğun kenarları ve köşeleri kırıktır. Simada ters düz dizimin uygulandığı açık ve kapalı palmet kuşağı işlenmiştir. Her iki yarısı kırık olan iki açık palmetin arasında bir tane kapalı palmet, aralarına yerleştirilmiş doldurucu bezek olarak akhantus yaprağı şeklindeki dallar işlenmiştir. Kapalı ve açık palmetler bant şeklinde göbeklerden çıkmaktadır. Açık palmetlerin taç yaprakları kesik uçlu, eksen yaprakları sivri uçlu ve kalın işlenmiştir. Kapalı palmetlerin taç yaprakları ise orak şeklinde, eksen yaprak kalın çubuk biçiminde yapılmıştır. Tüm alana yayılarak geniş ve düz yüzeyle yapılan palmetlerde, bozulma açıkça görülmektedir. Ters düz dizimde, palmetleri birbirine bağlayan doldurucu bezek de, bozulmaya uğrayarak kaba işlenmiştir.

Bloğun dış sırasından geisona, geisondan simaya geçişte yumurta dizisi yer almaktadır. Yumurtanın kabuk ve mızrak ucu tamamen yüzeysel işlenmiştir. Farklı şekillerde işlenen yumurta aynı dizimde bazen yuvarlak hatlı bazen de ‘‘V’’ şeklinde sivri uçlu yapılmıştır. Yumurtayı kabuktan ayıran derin kanal yerine yumurtadan kabuğa yüzeysel bir geçiş dikkati çekmektedir. Fakat yumurtayı belirlemek için yumurtanın üst kısmında aşağı doğru daralan yarım kanallar açılmıştır. Kabuk, yumurtaya göre yuvarlak yada ‘‘V’’ şeklinde sivri bir biçim alır. Mızrak uçları kabuk kenarları gibi keskin sırtlı ve yumurta kabuğundan ayrı yapılmıştır.

Katalog No	: 20
Resim No	: 35
Envanter No	: M 150
Bulunduğu Yer	: Agora
Mimari Blok	: Korniş (Geisopodes-geison-sima)
Malzemesi	: Mermer
Ölçüleri	: U: 200, G: 120, K: 50.
Dönemi	: Geç Severuslar

Blok öne doğru çıkıntı yapan üç yüzü bezemeli geison-simadır. Üç yüzü bezemeli olarak işlenen bloğun ön yüzü ile sol taraftaki kısa yüzünün simasının yarıya yakın kısmı kırıktır.

Sima kısmında açık ve kapalı palmet kuşağı işlenmiştir. Palmetler göbek kullanılmadan direk zeminden çıkmaktadır. Kapalı palmetlerin taç yaprakları orak şeklinde geniş ve düz yüzeyli yapılırken, eksen yaprak bir çubuk gibi düz yüzeyli işlenmiştir. Açık palmetlerin taç yaprakları kengerleşerek parçalı işlenip, sivri uçlu sonlanmıştır. Kapalı ve açık palmetlerin en alt taç yaprakları, palmetlere ait değilmişçesine ayrı yapılarak doldurucu bezek olarak kullanılmıştır.

Bozulan geison profilinde ters düz dizim, açık palmet ile kengerleşmiş lotus kuşağı arasında doldurucu bezek olarak akhantuslu dal kullanılarak yapılmıştır. Açık palmetlerin taç yaprakları kesik uçlu yapılırken, eksen yaprak kalın ve yukarı doğru sivri işlenmiştir. Kengerleşmiş lotusun eksen yaprağı kalın ve yukarı doğru sivri işlenirken, taç yaprakları parçalı ve ortası kanallı yapılmıştır. Tüm bezemenin yüzeyi düz ve geniş işlenmiştir.

SONUÇ

Hellenistik Dönem’de, muhtemelen Seleukoslar tarafından kurulmuş olan Hierapolis Antik Kenti’nde bugüne kadar mezarların haricinde Hellenistik Döneme ait bir yapı kalıntısı tespit edilmemiştir. Tespit edilen ya da kazısı yapılan kentteki yapılar, Roma İmparatorluk ve Bizans Dönemi’ne tarihlenmektedir. Bezemelerini incelediğimiz yapılar ise Augustus Dönemi başından Severuslar Dönemi sonuna kadar olan dönemi kapsamaktadır. Biz bu dönem içerisine tarihlenen; Agora, Tiyatro, Apollon Kutsal Alanı, Triton Çeşmesi, Tapınak Çeşmesi, Üçüncü Çeşme ve Tanımlanamayan bir yapıya ait olan toplam 20 mimari bloğun üzerine işlenmiş olan bezemeleri değerlendirdik.

Yapılan incelemelere göre; kentte, Augustus Dönemi ile birlikte yoğun bir imarın başladığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde inşa edilen yapıların süslemelerinde, hem dönemin süsleme gelişimini hem de I. Klasizmin etkilerinin açıkça yansıtıldığı belirlenmiştir. Ayrıca süslemelerde Efes yapılarındaki süsleme etkilerinin olduğu görülmektedir. Augustus Dönemi’nde tüm Anadolu genelinde bir imarın varlığı bilinmekle birlikte, Hierapolis’te bu dönemdeki imarın biraz daha fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bu, kentin dini öneminden kaynaklanıyor olmalıdır.

Augustus Dönemi’nden sonraki imar faaliyetleri Flaviuslar Dönemi’nde görülmektedir. Hierapolis’te, çevre kentlerde olduğu gibi, Flaviuslar Dönemi’ndeki imarın genellikle Dor Düzeni’nde olduğu, buradaki Dorik yapıların çokluğundan anlaşılmaktadır. Dorik mimarinin yaygın olmasına bağlı olarak bu döneme ait süsleme örneklerinin azlığı dikkati çekmektedir.

Flaviuslar Dönemi sonrasında, özellikle M.S. 2. yüzyılda kentteki yapılaşmaların arttığı anlaşılmaktadır. Bu döneme ait yapılar; önceki yapıların devamı ve yeni inşa edilen yapılar olarak görülmektedir. Özellikle Tiyatro ve Agora gibi yapılarda uzun süreli bu gelişimi açık bir şekilde görmek mümkün olmuştur.

Severuslar Dönemi’ne baktığımızda; Hierapolis’te önceki dönemlerden daha da yoğun imar faaliyetleri görülmektedir. Sanki Anadolu’daki barış ve huzurun mimariye yansması Hierapolis’i doğrudan etkilememiş gibidir. Çünkü mimari bezeme ve kalıntılara göre; kent en görkemli yıllarını Severuslar Dönemi’nde yaşamıştır. Belki de, İmparatorluğa yakın olan Hierapolis’li hatip ve sofist Helios Antipater’in, İmparatorluğun varisleri Geta ve Caracalla’nın hocalığını yapması, kentin zenginliğine

ve yeni yapıların inşa edilmesine çok büyük katkıda bulunmuştur. Hem mimari, hem de bezemeleri açısından Anadolu'nun güzel örnekleri arasına yerini alacak olan yapıları, Hierapolis Antik Kenti'nin Triton Çeşmesi, Tiyatrosu ve Agorası olarak saymak mümkündür. Biz bu grup içerisine Tapınak Çeşmesi'nin de katılmasının uygun olacağı düşüncesindeyiz.

Kente meydana gelen imar ile ilgili önemi bir etkenin de depremler olduğu anlaşılmaktadır. Sık sık görülen depremler, yapıların yenilenmesi ya da yeni yapıların inşası olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü dini önemi fazla olan bir kentten, bundan başkası da beklenemez. Kentteki süslemelerin dönemlerinin belirlenmesinde, depremlerin başlangıç olarak alınması, kentteki süsleme gelişimi açısından faydalı olmuştur. Ayrıca depremler, her dönem için yoğun bir iş imkanının varlığı anlamına da gelmektedir. Buna bağlı olarak pek çok usta ve atölyeler burada çalışıyor olmalıydı. Kent süslemeleri bu görüşü doğrular niteliktedir. Özellikle M.S. 2 yüzyıl bezemelerinde belirgin ve birden fazla atölyelerin varlığını düşünmekteyiz. Atölyelerin dışında yerel ve bölgesel etkilerin de varlığı da belirlenmiştir. Bezemelere göre, M.S. 2. yüzyıldan sonra Pisidia ve Karia bölgeleri ile etkileşimin olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bunların içine Pamphylia Bölgesi de eklenebilir.

KAYNAKLAR

Tezdeki kısaltmalar, Archäologischer Anzeiger 1997, 611-628, de verilenlere göre yapılmıştır.

Akurgal, Ekrem, **Anadolu Uygarlıkları**, İstanbul: Net Yayınları, 1990.

Altunel, Erhan, "Hierapolis ve Yakın Çevresinde Tarihsel Deprem Aktivitesi", **Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları**, Ed. Congedo Editore, 2000, 315-325.

Alzinger, Wilhelm, **Augusteische Architektur in Ephesos**, Selbstverlag: 1974.

Anadolu, Mükerrerem Usman, "Hierapolis'de Bulunan Kharoneion veya Plutonion", **Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu**, Denizli: Denizli Valiliği Yayınları, 1989, 154-160.

Anadolu, Mükerrerem Usman, **İstanbul ve Anadolu'daki Roma Dönemi İmparatorluk Yapıları**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001.

Arundell, F. V. J., **Discoveries in Asia Minor I-II**, London: 1834.

Başaran, Cevat, "Mimari Bezemeler Işığında II. yy. İonya ve Pamphylia'sı", **X. Türk Tarih Kongresi I-II**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990, 231-238.

Başaran, Cevat, **Roma Çağı Lotus-Palmet Örgesi**, Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1995.

Baysal H., -Ceylan A., -Yıldız H., - Karabay N., - Şimşek C., **Denizli Pamukkale**, İstanbul: 1994.

Bean, George E., **Eski Çağda Menderesin Ötesi**, Çev. Pınar Kurtoğlu, İstanbul: Arion Yayınevi, 2000.

Belke, Klaus, - Mersich, Norbert, **Phrygien und Pisidien**, TIB 7, (Denkschr. ÖAW. Phil. hist. K1.211), Wien: 1990.

Boardman, John, - Dörig, Joseph, - Fuchs, Werner, - Hirmer, Max, **Die Griechische Kunst**, München: Hirmer Verlag, 1984.

Büyükkolancı, Mustafa, "Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarisi"(Yayınlanmamış Doktora Tezi; 1996), İstanbul.

Carettoni, Gianfilippo, "Scavo del Tempio di Apollo a Hierapolis", **Annuario Della Scuola Archeologica di Atena e Delle Missioni Italiane in Oriente XLI-XLII**, Nuova Serie XXV-XXVI (1963-1964), Roma: 1965, 411-433.

- Cevat, Erder, **Hellenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta-Kyma Reversa**, Ankara: Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1967.
- Ceylan, Ali, "Tripolis Sütunlu Caddesinde Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmaları", **V. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, 1995, 159-170.
- Chadler, Richard, **Travels in Asia Minor**, Oxford: 1775.
- D'Andria, Francesco, "The Evolution of Hierapolis of Phrygia", **Urbanism in Western Asia Minor**, Ed. David Parrish, Rhode Island: Thomson-Shore, 2001, 97-115.
- D'Andria, Francesco, – Ritti, Tullia, **Le Sculture del Teatro i Rilievi Con i Cicli di Apollo e Artemide**, Roma: Giorgio B. Editore, 1985.
- Equini, Eugenia Schneider, "La Necropoli di Hierapolis di Frigia", **Monumenti Antichi XLVIII**, Roma: Accademia Nazionale Dei Lincei, 1972, 95-142.
- Fellows, Charles, **Travels and Researches in Asia Minor**, New York: 1975.
- Ferrero, D. B., "Tiyatro", **Hierapolis di Frigia(1957-1987)**, Fabbri Editori, Torino: 1987, 39-48.
- Ferrero, D. B., "Hierapolis", **Aslantepe, Hierapolis, Iasos, Kyme. Türkiye'deki İtalyan Kazıları**, Marsilio: Ankara İtalyan Kültür Heyeti, 1993, 70-118.
- Ferrero, D. B., "Excavation and Restoration in Hierapolis During 1995", **18. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1996, 85-99.
- Ferrero, D. B., "Architettura di Eta'Flavia a Hierapolis di Frigia", **Anatolia XXIII, 1984-1997**, Ed. Cevdet Bayburtluoğlu, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997, 233-250.
- Ferrero, D. B., "Alcune Considerazioni Sul Ninfeo di Hierapolis Antistante il Tempio di Apollo", **100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos**, Ed. Barbara Brandt-Karl R. Krierer, Wien: 1999, 695-702.
- Ferrero, D. B.,- D'Andria, F.,- Ritti, T.,- Ronchetta, D., **Hierapolis di Frigia(1957-1987)**, Çev. Erendiz Özbayoğlu, (Fabbri Editorie), Torino: 1987.
- Ferrero, D. B., "Architettura e Decorazione di Eta' Flavia a Hierapolis di Frigia", **Hierapolis IV**, Ed. Giorgio Bretschneider, Italy, 2002, 1-38.
- Ganzert, Joachim, "Zur Entwicklung Lesbischer Kymationformen", **JdI 98**, 1983, 123-202.
- Guidoboni, Emanuela, **Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area up to 10th Century**, Roma: 1994.

- Gündüzalp, Nural, **Anadolu Yapılarında Akantuslu Sarmal Dal Süslemeleri**, Trabzon: Karadeniz Üniversitesi Basımevi, 1984.
- Head, Barclay von, **Catalogue of The Greek Coins of Phrygia**, BMC, London: 1906.
- Head, Barclay Von, **Historia Numorum a Manual of Greek Numismatik**, London: 1977.
- Humann, Carl, - Cichorius, Conrad, - Judeich, Walther, - Winter, Franz, **Altertümer von Hierapolis**: Berlin: Druck Und Verlag von Georg Reimer, 1898.
- İdil, Vedat, "Korinthische Kapitelle im Museum von Izmir", **Öjh** 53, 1981/82, 151-185.
- İdil, Vedat, "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", **Anatolia XX** 1976/1977, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1984, 1-49.
- Johnston, Ann, "Hierapolis Revisited", **The Numismatik Chronicle**, London: 1984, 52-80.
- Karaosmanoğlu, Mehmet, **Roma Çağı Yumurta Dizisi**, Erzurum: Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996.
- Koenigs, Wolf, - Radt, Wolfgang, "Ein Kaiserzeitlicher Rundbau(Monopteros) in Pergamon", **IstMitt** 29, 1979, 317-354.
- Koller, Karin, "Das Hanghaus 2 von Ephesos", **Archaeologische Forschungen** 7, Wien, 2002, 81-136.
- Kramer, Joachim, **Korinthische Plasterkapitelle in Kleinasien und Konstantinopel**, 1994.
- Leon, Christoph F., **Die Bauornamentik des Trajansforums**, Wien: 1971.
- Magie, David, **Roman Rule In Asia Minor I-II**, Newjersey: Princeton University Press, 1950.
- Magie, David, **Anadolu'da Romalılar I**, Çev. Nezih Başgelen-Ömer Çapar, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.
- Malay, Hasan, "Antik Dönemde Denizli Yöresinde Ekonomik Durum", **Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu**, Denizli: Denizli Valiliği Yayınları, 1989, 295-298.
- Malay, Hasan, **Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması**, İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, 1992.
- Malay, Hasan, "Miletos ve Civarındaki İki Büyük Deprem", **Milet Müze Yıllığı** 4, Ed. A. Semih Tulay - Hasibe Akat, 2001, 37-40.
- Mansel, Arif Müfit, **Side; 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1978.

- Mathea, Marion, **Römische Rankenpfeiler und Pilaster**, Mainz am Rhein: 1999.
- Ramsay, W. M., **Cities and Bishoprics of Phrygia I-II**, Oxford: At The Clarendon Press, 1895
- Ramsay, W. M., **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul: 1960.
- Ritti, Tullia, **Fonti Letterarie ed Epigrafiche**, Roma: Giorgio B. Editore, 1985.
- Ritti, Tullia, "Hierapolis Tarihi", **Hierapolis di Frigia(1957-1987)** Fabbri Editori, Torino: 1987a, 27-30.
- Ritti, Tullia, "Hierapolis'te Ekonomi", **Hierapolis di Frigia(1957-1987)** Fabbri Editori, Torino: 1987b, 85-90.
- Ruge, W., "Hierapolis", **RE VIII.2**, 1913, 1404-1405.
- Rumscheid, Frank, **Untersuchungen zur Kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus**, Mainz am Rhein: Philipp Von Zabern, 1994.
- Schober, Arnold, **Der Fries des Hekateions von Lagina**, Baden, 1933.
- Schörner, Günther, "Rankeornamentik der Römischen Kaiserzeit in Ephesos: Einheimische Traditionen-Stadtrömische Modelle", **100 Jahre Österreichische Forschungen in Ephesos**, 1999, 565-568.
- Söğüt, Bilal, "Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998), Konya.
- Söğüt, Bilal, - Şimşek, Celal, "Çivril ve Çevresindeki Arkeolojik Kalıntılar", **Dünden Bugüne Çivril Sempozyumu**, 2001, 279-299.
- Söğüt, Bilal, "Phrygia Hierapolis'inde Yeni Bir Çeşme Anıtı", **Archivum Anatolicum 5**, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2002, 193-202.
- Spon, Jacob, - Wheler, George, **Voyage de Dalmatie, de Grece, et Du Levant I-II**, Paris: 1679.
- Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası (Kitap: XII-XIII-XIV)**, Çev. Adnan Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.
- Strocka, Volker Michael, "Wechselwirkungen der stadtrömischen und kleinasiatischen Architectur unter Trajan und Hadrian", **IstMitt 38**, 1988, 291-307.
- Şimşek, Celal, "Hierapolis Güney Nekropolü", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1997a), Konya.

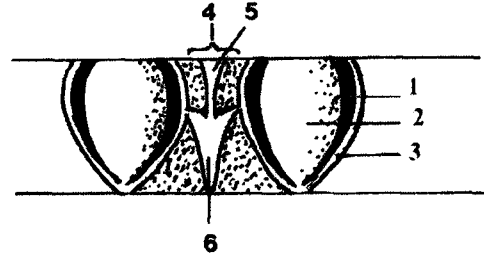
- Şimşek, Celal, " IV. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı", **VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Ankara, 1997b.
- Şimşek, Celal, "Hierapolis Roma Hamamı (Müze Binası) Çalışmaları", **Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları**, Congedo Editore, 2000, 187-191.
- Şimşek, Celal, - Ceylan, Ali, "Laodikeia'da Tespit Edilen Bir Deprem ve Diocletianus'a İthaf Edilen Bir Yazıt", **Archivum Anatolicum 6**, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2003, 147-163.
- Texier, Charles, **Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi**, Çev. Prof. Dr. Kazım Yaşar Kopruman, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002.
- Tırpan, Ahmet Adil, **Stratonikeia Augustus-İmparatorlar Tapınağı**, Konya: Arı Ofset Matbaacılık, 1998.
- Traversari, G., " La Situazione Viaria di Laodicea Alla Luce Degli Itinerari Romani", **Laodicea di Frigia**, Roma, 2000, 9-14.
- Vandeput, Lutgarde, - Büyükkolancı, Mustafa, "Das Grosse Propylon in Kremna in Pisidien, **IstMitt 49**, 1999, 213-248.
- Vandeput, Lutgarde, "Dating by Means of Architectural Decoration Possibilities and Limits", **Sagalassos III**, 1995, 129-133.
- Vandeput, Lutgarde, **The Architectural Decoration in Roma Asia Minor**, SEMA I, Ed. M. Waelkens, Brepols: 1997a.
- Vandeput, Lutgarde, "An Antonine Nymphaeum to the North of the Upper Agora at Sagalassos", **Sagalassos IV**, Ed. M. Waelkens-J. Pobleme, Brepols: 1997b, 385-403.
- Verzone, Paolo, " Le Campagne 1960 e 1961 a Hierapolis di Frigia", **Annuario Della Scuola Archeologica di Atene XXXIX-XL**, Nuova Serie XXIII-XXIV (1961-1962), Roma: 1963, 633-647.
- Verzone, Paola, "Hierapolis di Frigia Nei Lavori Della Missione Archeologica Italiana", **CNR**, Roma: 1978, 391-475.
- Wegner, Max, "Soffitten von Ephesos und Asia Minor", **ÖJh 52**, Wien: 1978, 91-107.
- Wiplinger, Gilbert, - Wlach, Gudrun, **Ephesos**, Böhlau Verlag, Wien: 1996.
- Yılmaz, Salim "Hierapolis Antik Kenti Tripolis Caddesi Temizlik ve Düzenleme Çalışmaları", **VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, 1996, 131-161.

EK-1

ÇİZİM, HARİTA VE TABLOLAR DİZİNİ

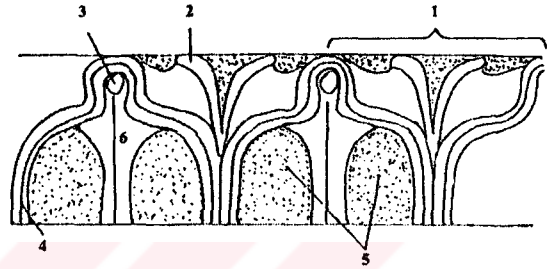
YUMURTA DİZİSİ

- 1- Yumurta ile kabuk arasındaki kanal
- 2- Yumurta
- 3- Yumurta kabuğu
- 4- Ok ucu
- 5- Okun sap kısmı
- 6- Okun Ucu

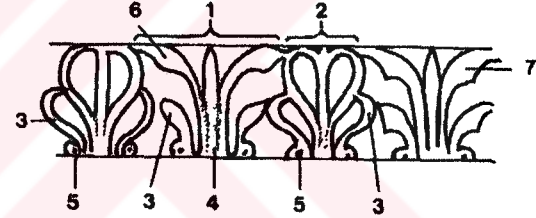
LESBOS KYMATHIONU

- 1- Lesbos yaprağı
- 2- Orta damar yaprağı (çatal yaprak)
- 3- Ara profil baş kısmı
- 4- Yaprak yivi
- 5- Ara profil boşluğu
- 6- Ara profil gövdesi

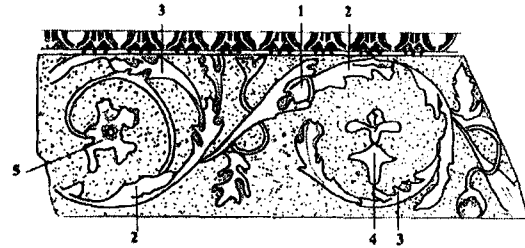
AÇIK VE KAPALI PALMET DİZİSİ

- 1- Açık palmet
- 2- Kapalı palmet
- 3- Alt taç yaprak
- 4- Eksen yaprak
- 5- Sarmal yaprak
- 6- Üst taç yaprak
- 7- Sarmal yaprak

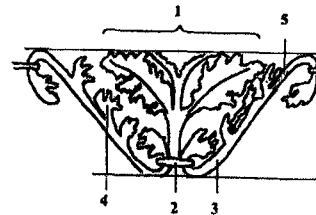
AKHANTUSLU SARMAL DAL

- 1- Çanak
- 2- Anadal ve örtü yaprak
- 3- Sürgün dalı (filiz)
- 4- Lale yaprağı
- 5- Rozet

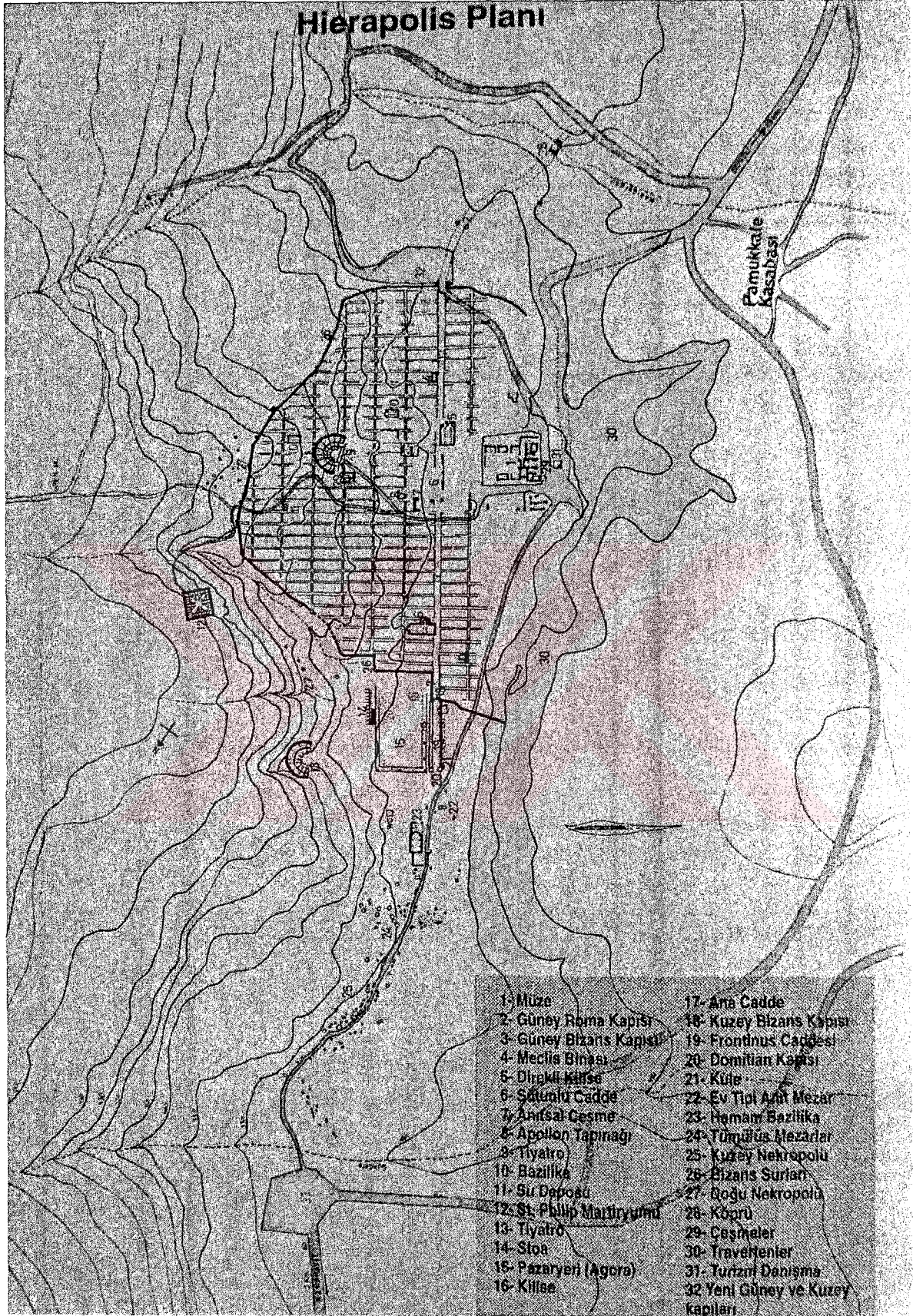

KENGERLEŞMİŞ LOTUS VE BAĞLAYICI DALLAR

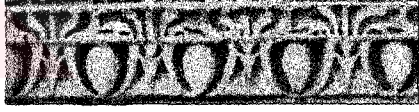

- 1- Kengerleşmiş lotus
- 2- Bant göbek
- 3- Bağlayıcı dal
- 4- Bağlayıcı dal yaprakları
- 5- Bağlayıcı dal yaprakları

Çizim1: Bezemelerin Terminolojisi (L. Vandeput, 1997'den alınmıştır).

Çizim 2: Hierapolis (H. Baysal-vd., Hierapolis, 1994'den)

DÖNEMİ	Akhantuslu Sarmal Dal	Lesbos Kymationu	Yumurta Dizisi	Lotus-Palmet	
Augustus M.Ö. 27 M.S.14					
Geç Augustus Erken Tiberius					
Claudiuslar M.S. 14-54					
Flaviuslar M.S. 69-96					
Hadrian M.S. 117-138					
Antoninler M.S. 138-192					
Geç Antoninler Erken Severuslar					
S E V E R U S L A R	Septimus Severus M.S. 193-211				
					
Alexander Severus M.S. 222-235					

Tablo 1: Kentteki bezemelerin dönemlere göre örnekleri (Aynı döneme ait her örnekten biri tabloya yerleştirilmiştir).

Yapılar	Augustus M.Ö. 27 M.S. 14	Geç Augs. Erken Tiberius	Claudius Dönemi M.S. 14-54	Flaviuslar Dönemi M.S. 69-96	Hadrian Dönemi M.S. 117-138	Antoninler Dönemi M.S. 138-192	Severuslar		
							Geç Antoninler Erken Severuslar	Septimus Severus M.S. 193-211	Alexander Severus M.S. 222- 235
Tanımlanama yan Yapı	X								
Üçüncü Çeşme	X								
Apollon Kutsal Alanı		X	X	X			X		
Tiyatro					X		X		
Agora						X	X		X
Tapınak Çeşmesi							X		
Triton Çeşmesi									X

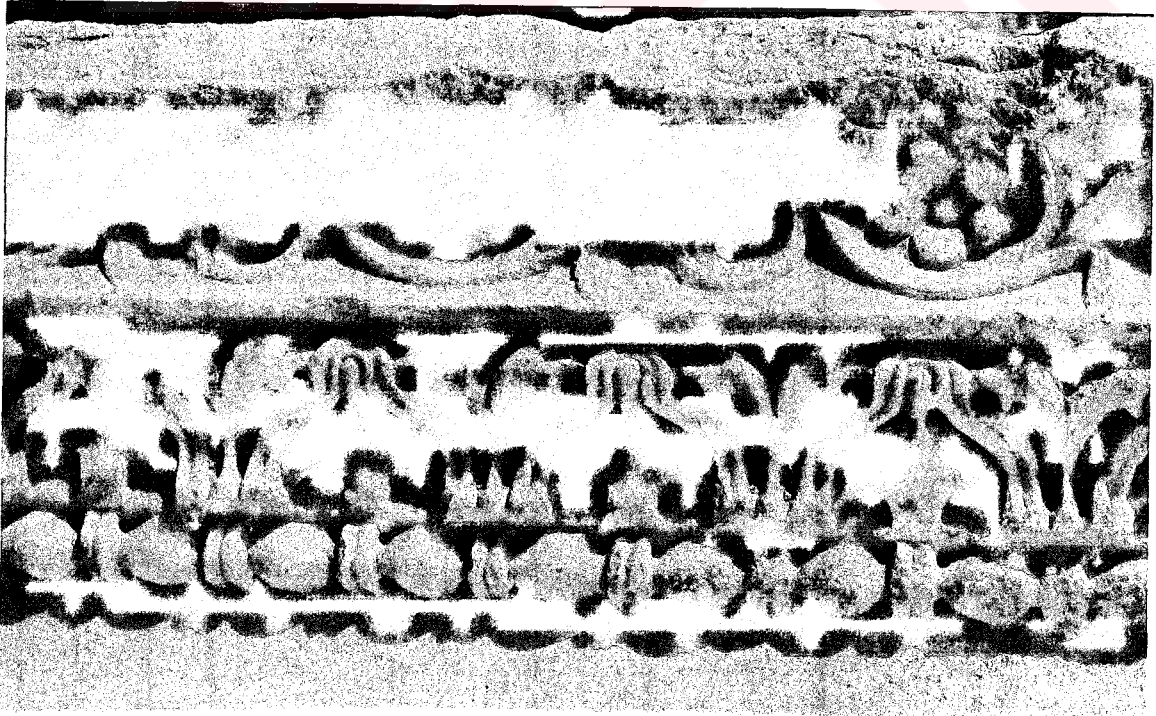
Tablo 2: Yapıların geçirdiği imar evreleri.

EK-2

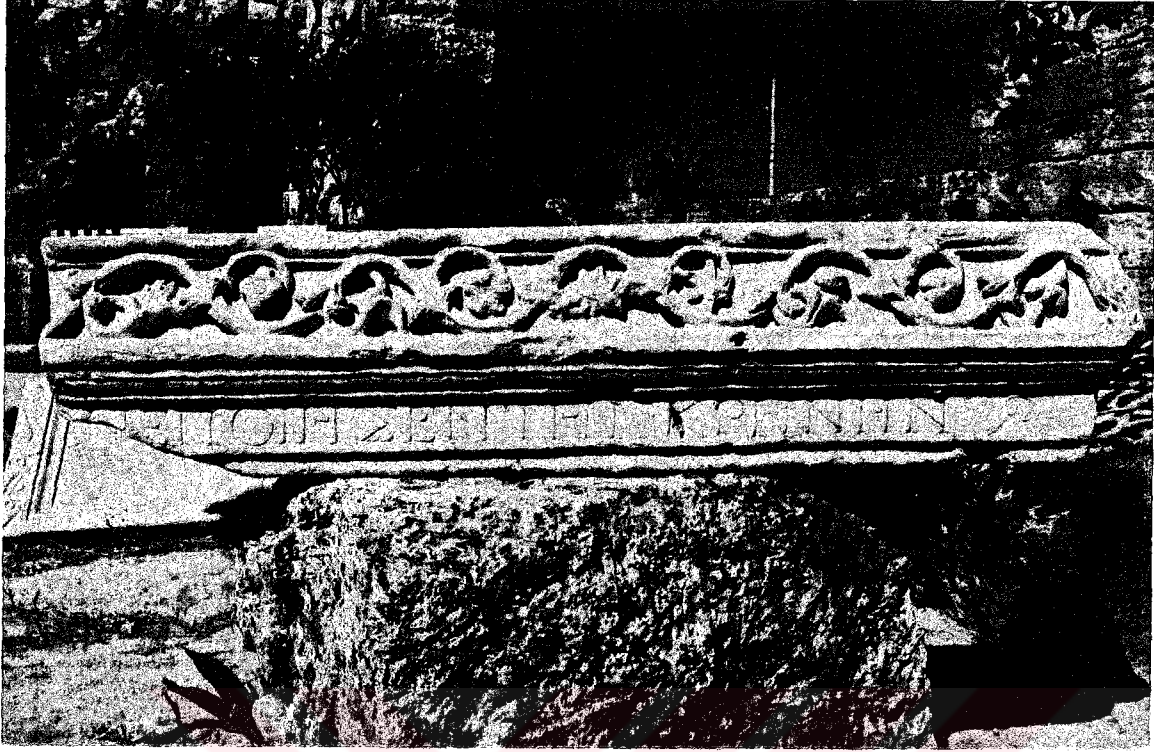
RESİMLER DİZİNİ

Resim 1: Tanımlanamayan yapı kapı sövesi.

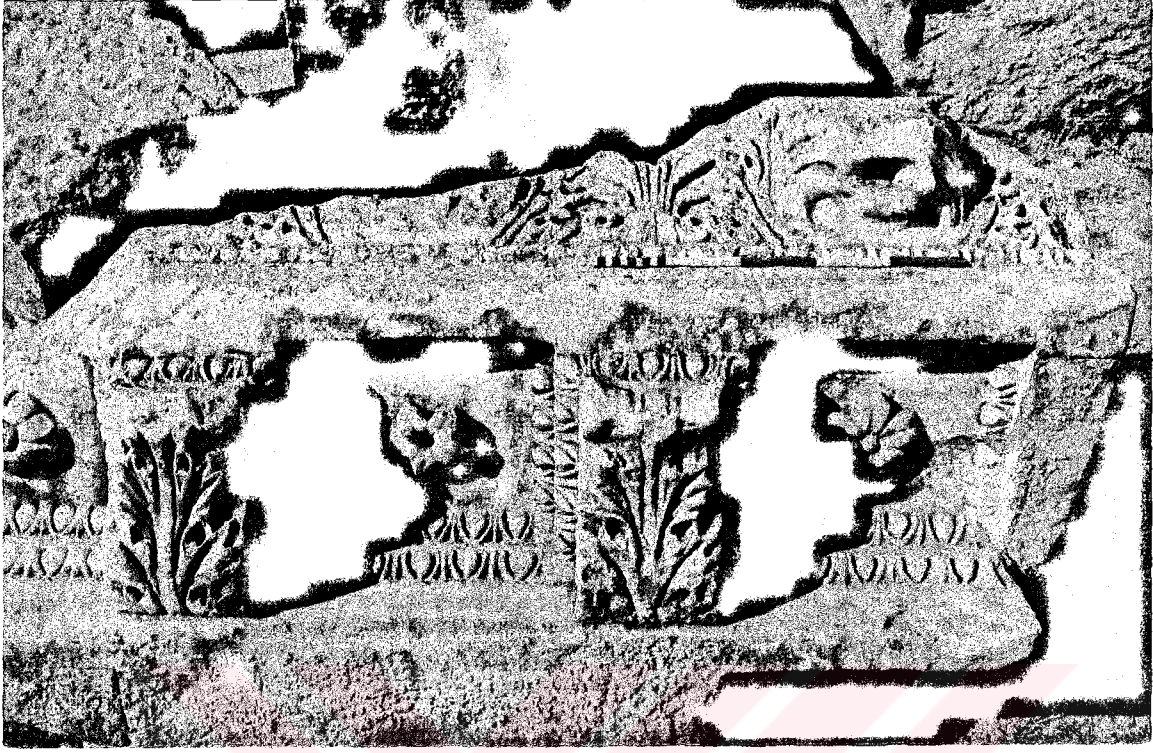
Resim 2: Tanımlanamayan yapı kapı sövesi bezeme detayı.

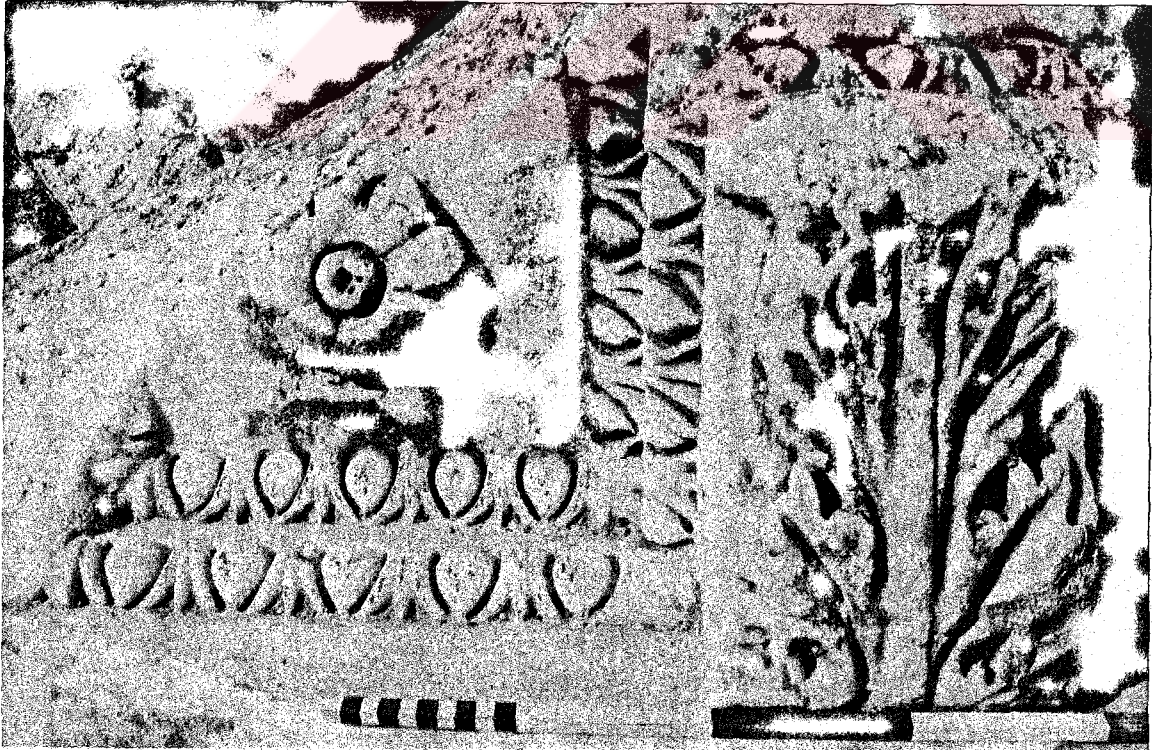
Resim 3: Üçüncü Çeşme Anıtı arşitrav-friz bloğu.

Resim 4: Üçüncü Çeşme Anıtı arşitrav-friz bloğu bezeme detayı.

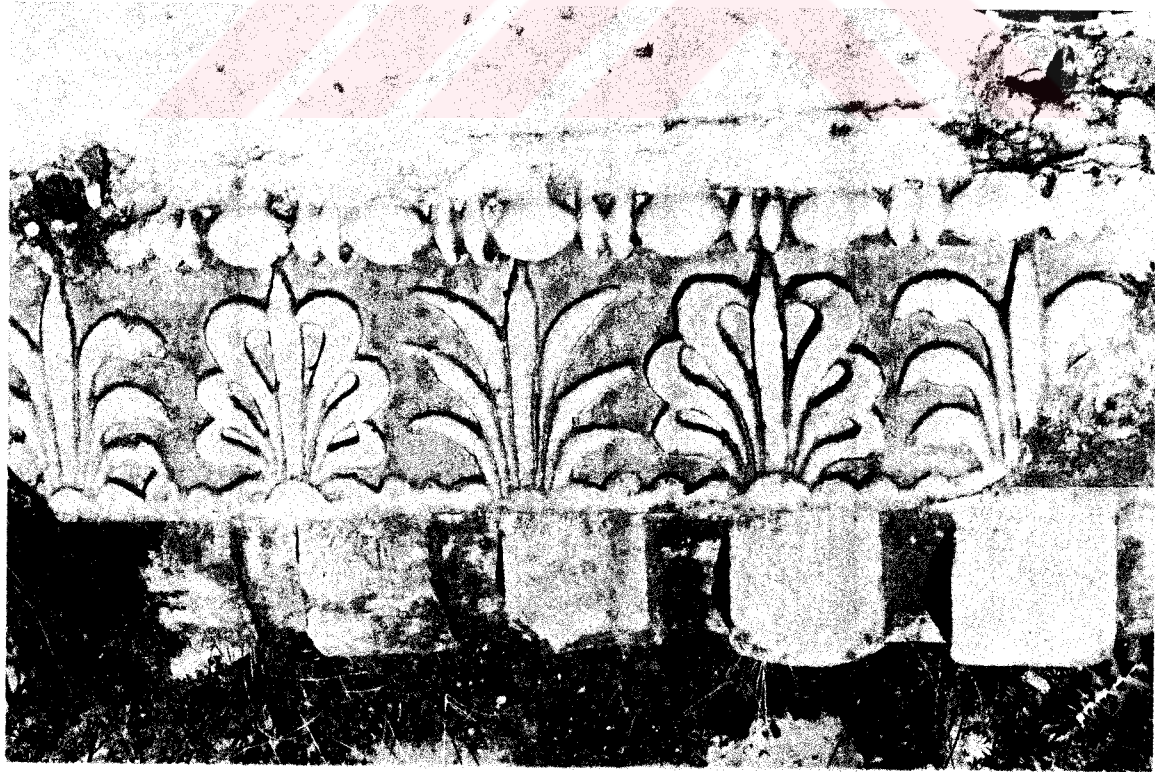
Resim 5: Apollon Kutsal Alanı'ndaki konsollu geison-sima bloğu.

Resim 6: Apollon Kutsal Alanı'ndaki konsollu geison-sima bloğu bezeme detayı.

Resim 7: Apollon Kutsal Alanı'ndaki konsollu geison-sima bloğu, palmet detayı.

Resim 8: Apollon Kutsal Alanı'ndaki korniş bloğu geison bezemesi.

Resim 9: Apollon Kutsal Alanı'ndaki korniş bloğu geison bezemesi.

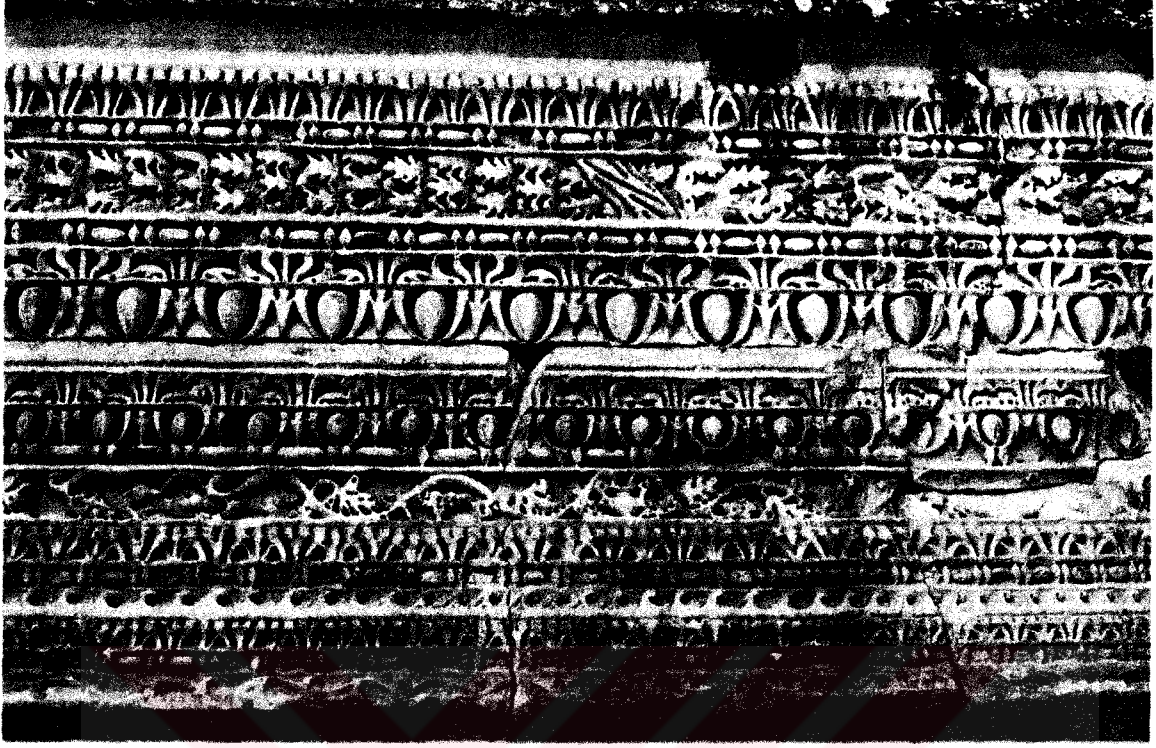
Resim 10: Tiyatro üst yapı bloğu bezemeleri.

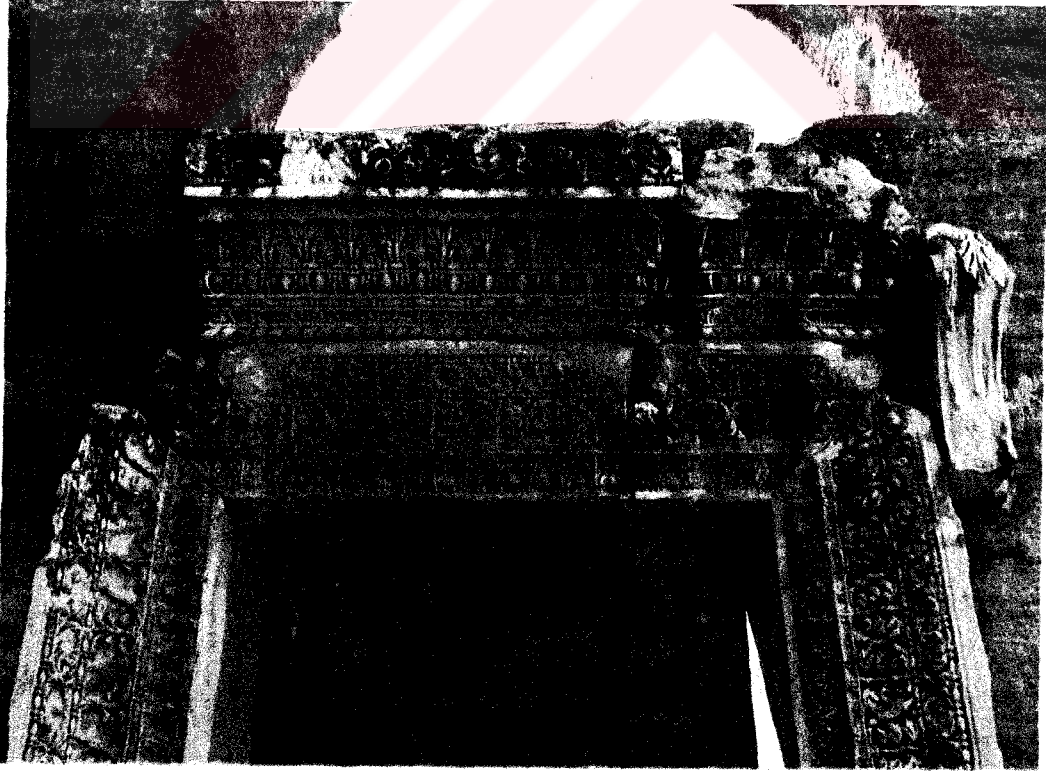
Resim 11: Agora taç bloğu bezemeleri.

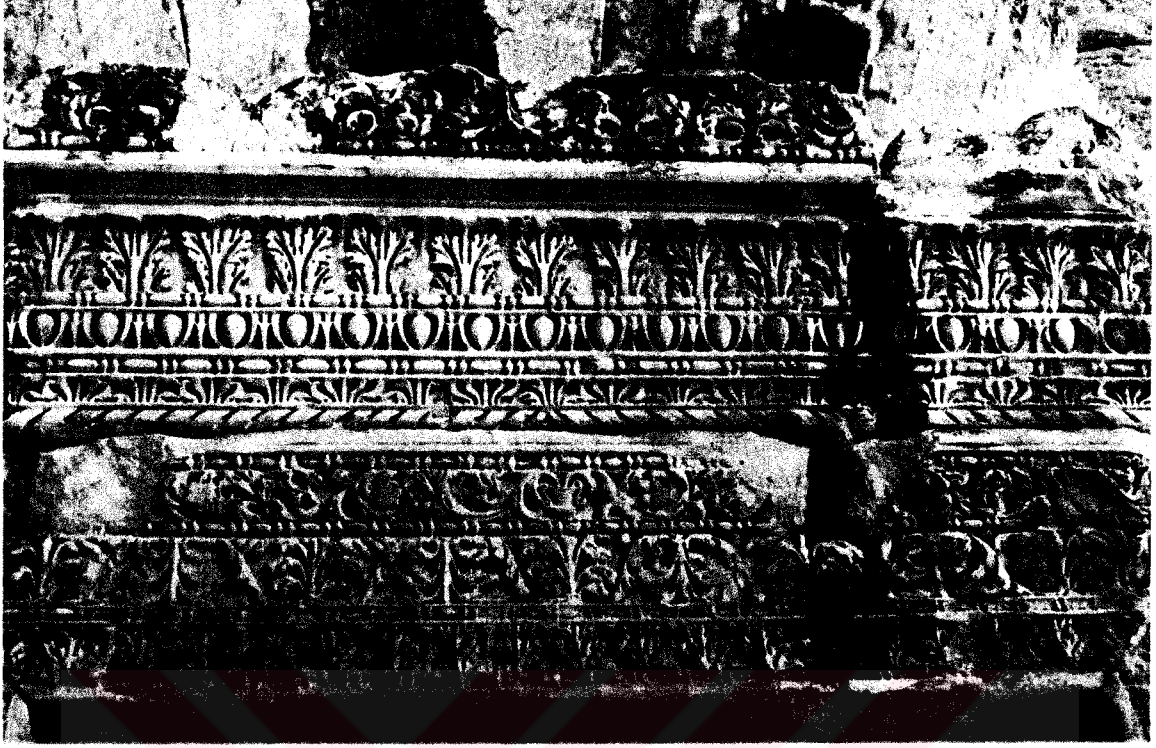
Resim 12: Tiyatro güney sahne giriş kapısı lentosu.

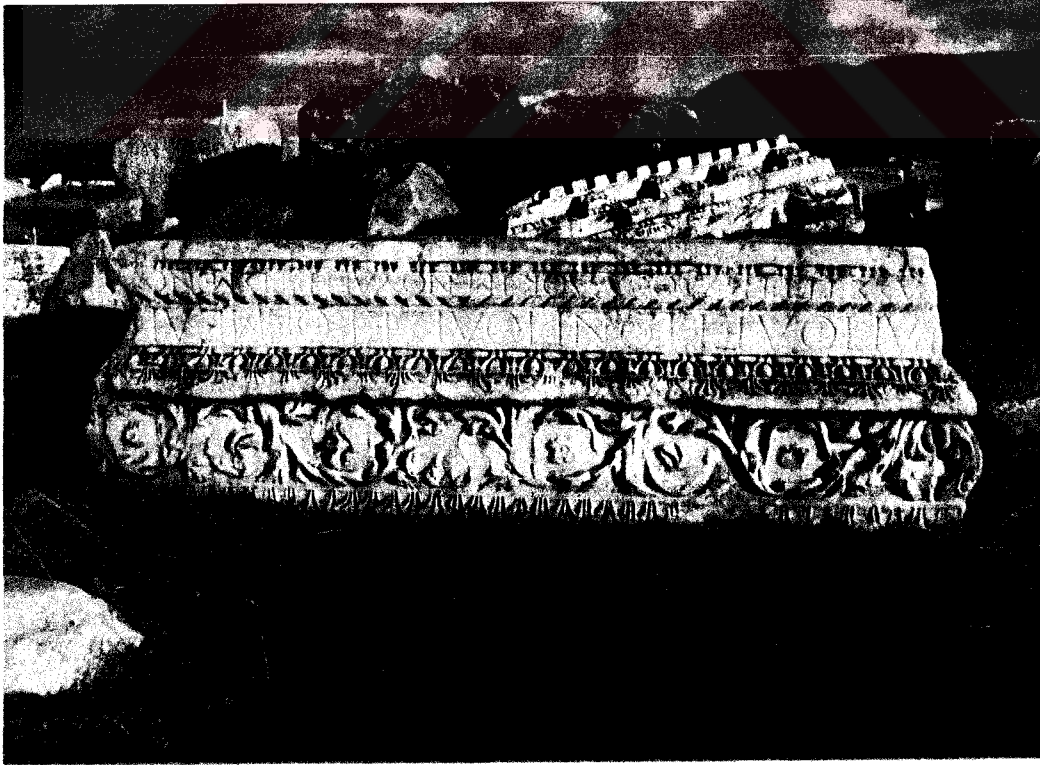
Resim 13: Tiyatro güney sahne giriş kapısı lentosu bezemeleri detayı.

Resim 14: Tiyatro batı sahne giriş kapısı lentosu.

Resim 15: Tiyatro batı sahne giriş kapısı lentosu bezemeleri detayı.

Resim 16: Tiyatronun sahne kısmına ait yazıtlı arşitrav-friz bloğu.

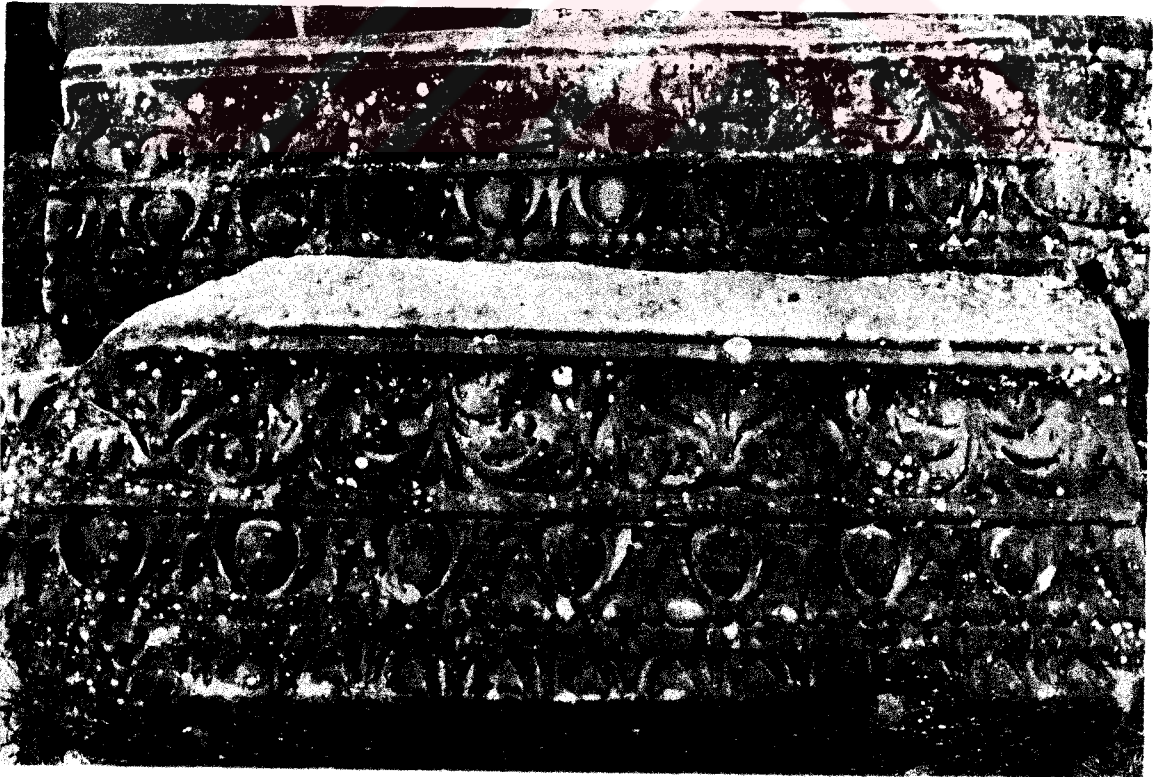
Resim 17: Tiyatronun sahne kısmına ait yazıtlı arşitrav-friz bloğu bezemeleri detayı.

Resim 18: Tiyatronun sahne kısmına ait yazıtlı arşitrav-friz bloğu bezemeleri detayı.

Resim 19: Tiyatro'daki Septimus Severus kabartmasına ait taç bloğu bezemeleri detayı.

Resim 20: Apollon Kutsal Alanı söve bloğu.

Resim 21: Apollon Kutsal Alanı söve bloğu bezemeleri detayı.

Resim 22: Agora konsollu geison-sima bloğu bezeme detayı.

Resim 23: Triton eşmesi arşitrav-friz bloğu.

Resim 24: Triton eşmesi arşitrav-friz bloğu bezemeleri detayı.

Resim 25: Agora üst yapı bloğu parçası.

Resim 26: Agora üst yapı bloğu bezemeleri detayı.

Resim 27: Agora üst yapı bloğu bezemeleri detayı.

Resim 28: Tapınak Çeşmesi arşitrav-friz bloğu.

Resim 29: Tapınak eşmesi arşitrav-friz bloğu bezeme detayı.

Resim 30: Agora arşitrav bloğu.

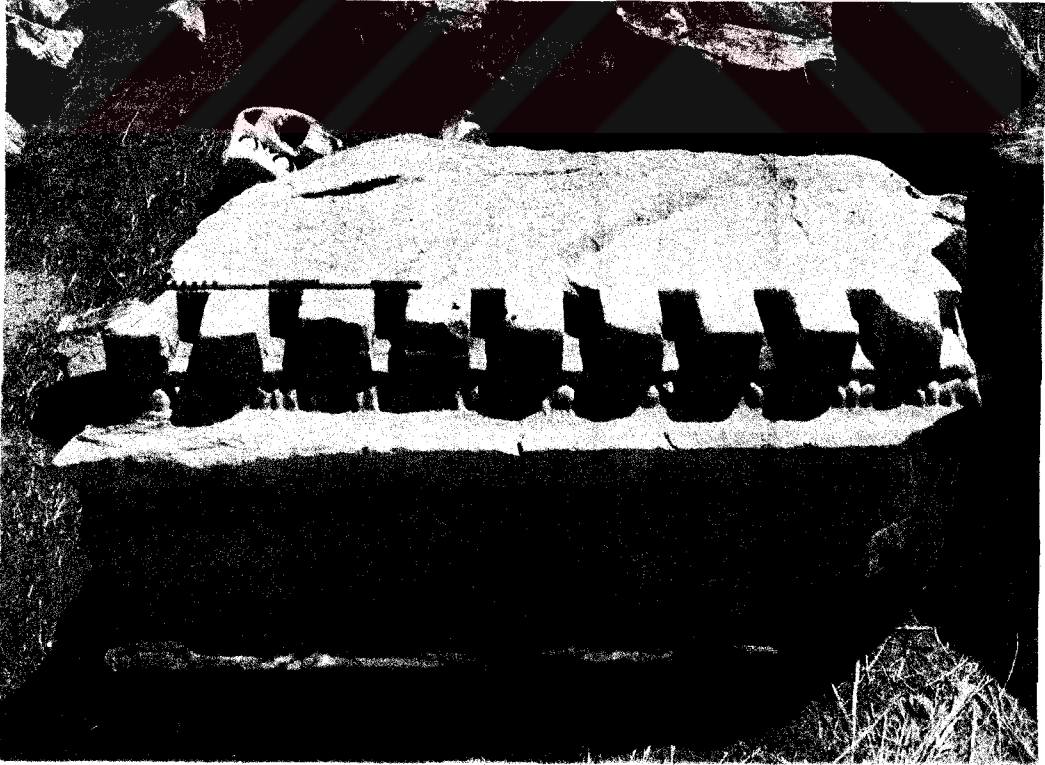
Resim 31: Agora arşitrav bloğu bezemeleri detayı.

Resim 32: Tapınak Çeşmesi arşitrav-friz bloğu bezemeleri detayı.

Resim 33: Tapınak eşmesi arşitrav-friz bloğu bezemeleri detayı.

Resim 34: Agora korniş bloğu.

Resim 35: Agora korniş bloğu.

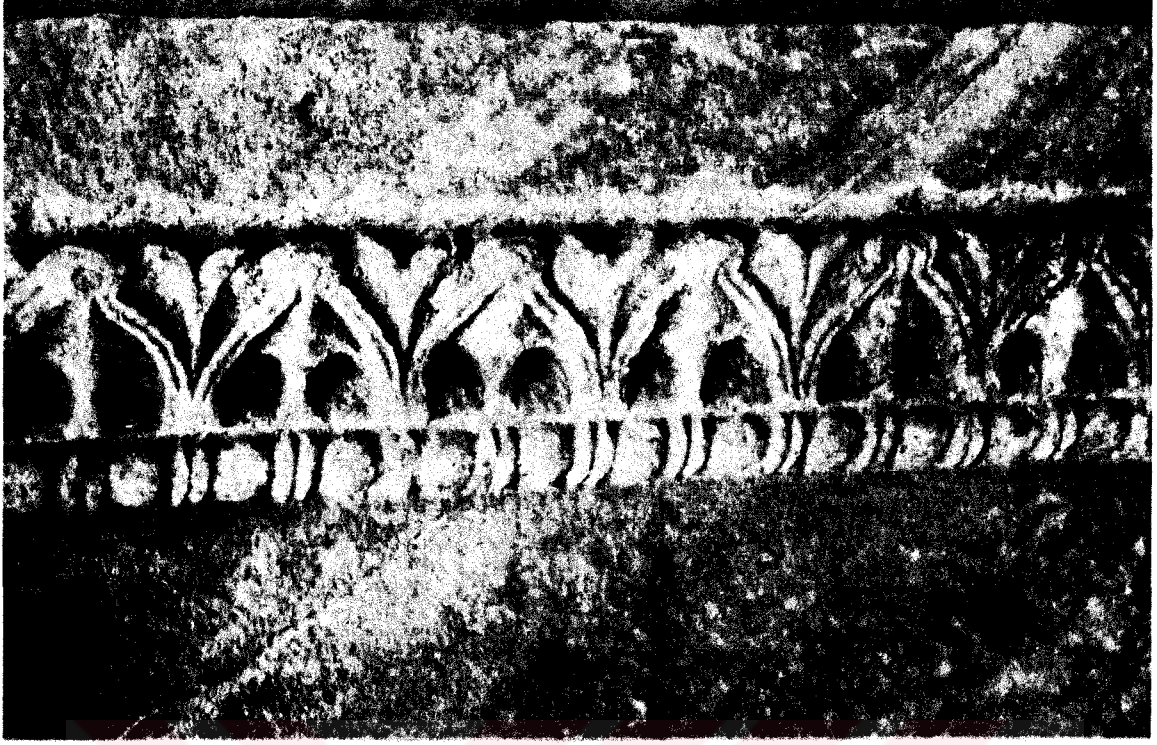
Resim 36: Efes Agorası Mazeus-Mithridates Kapısı bezemeleri detayı.

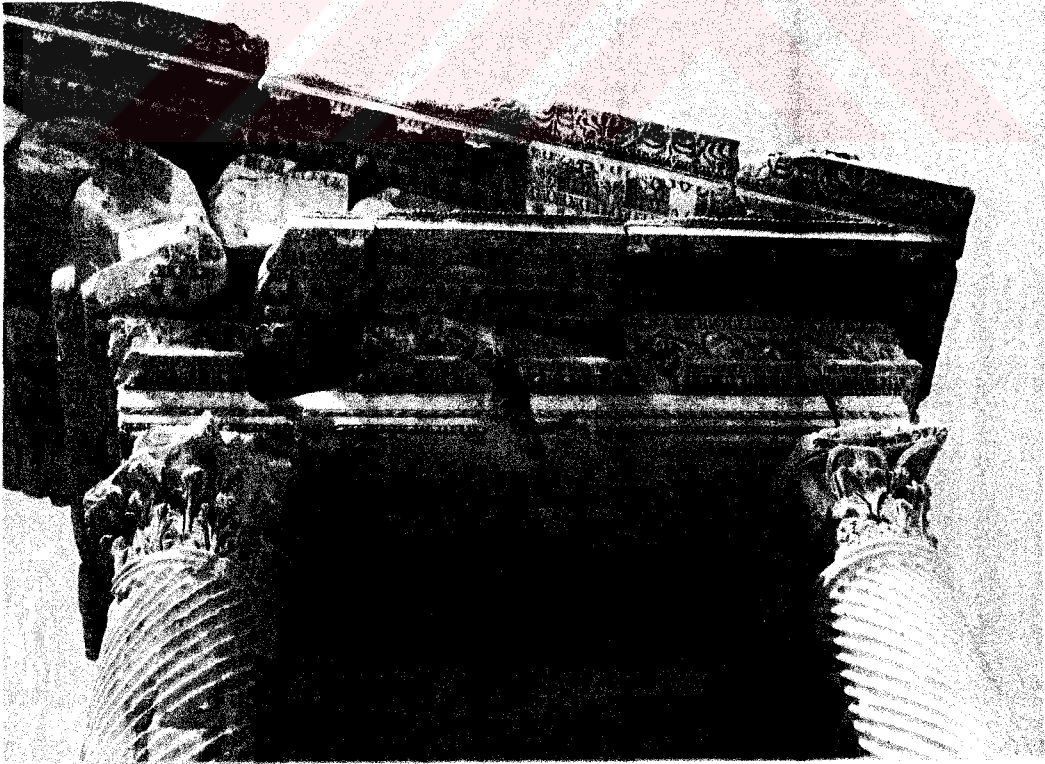
Resim 37: Antalya Hadrian Kapısı üst yapısı ve bezemeleri.

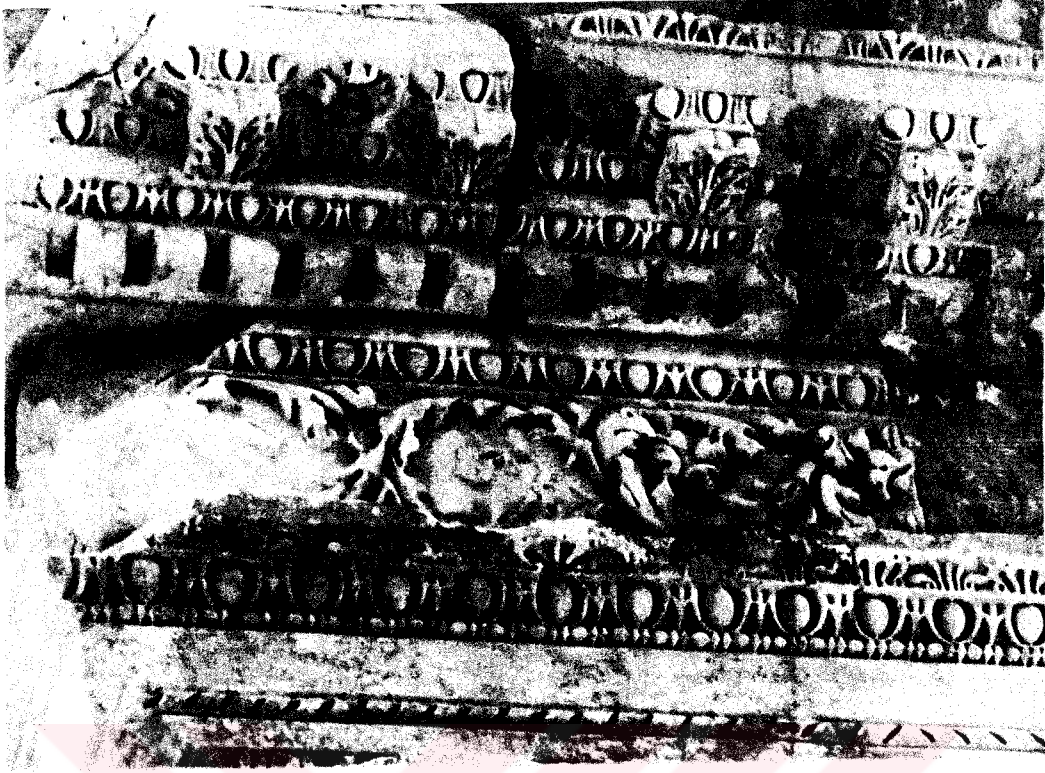
Resim 38: Aphrodisias Tetrapylonu arşitrav bloğu soffit bezemesi.

Resim 39: Lagina Propylonu söve bloğu bezeme detayı.

Resim 40: Aphrodisias Tetrapylonu üst yapı bezemeleri.

Resim 41: Aphrodisias Tetrapylonu üst yapı bezemeleri detayı.

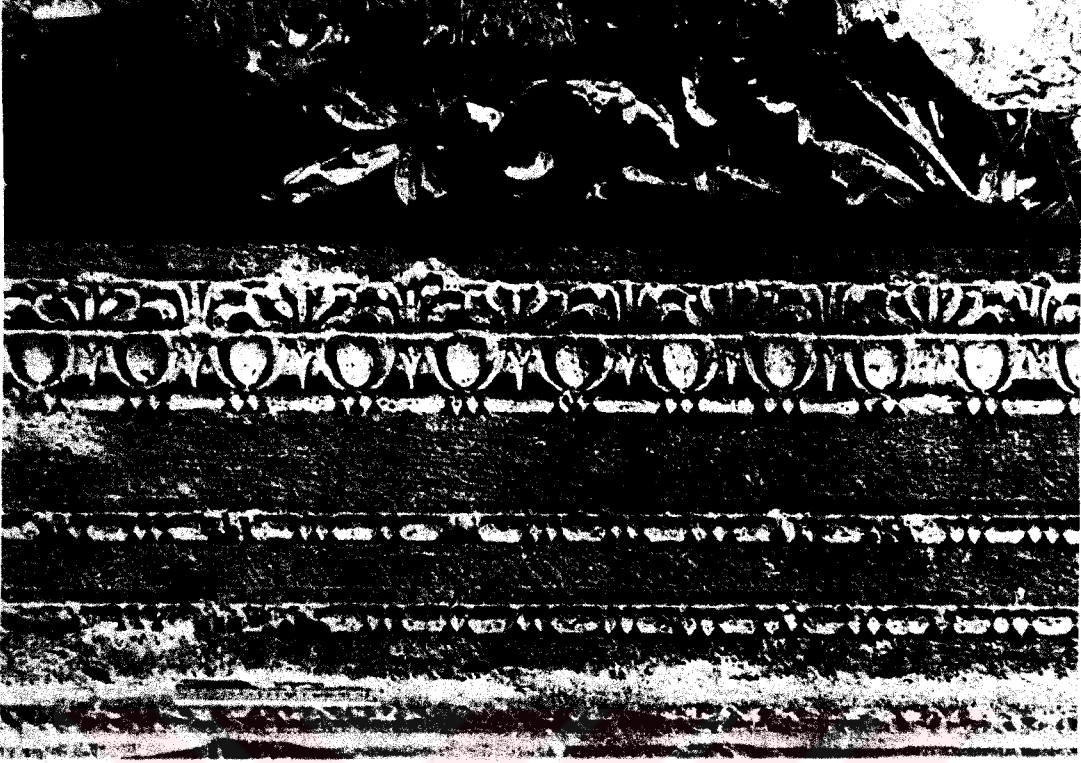
Resim 42: Sagalassos Yukarı Agora Çeşmesi arşitrav-friz bloğu bezemeleri.

Resim 43: Kremna Propylonu arşitrav-friz bloğu bezemeleri.

Resim 44: Sagalassos Bazilika E1 arşitrav bloğu bezemeleri.

Resim 45: Kremna Propylon arşitrav bloğu bezemeleri.

Resim 46: Perge Roma S Kapısı söve bloğu bezemeleri detayı.

Resim 47: Side M Yapısı arşitrav-friz bloğu bezemeleri.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Tunç SEZGİN

Ana adı: Şermin

Baba adı: Tüncer

Doğum Yeri ve Tarihi: Antalya 26.05.1976

Lisans Eğitimi ve Mezuniyet Tarihi: Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Arkeoloji Bölümü 2000

Çalıştığı Yer: Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü.

Bildiği Yabancı Dil: Almanca.

Mesleki Etkinlikler:

A. Kazılar:

Knidos Kazısı, Kazı Başkanı: Prof. Dr. Ramazan ÖZGAN, **Heyet Üyesi**, 1997-1999.

Lagina Kazısı, Kazı Başkanı: Prof. Dr. Ahmet Adil Tırpan, **Heyet Üyesi**, 2000-

Akhan Tunç Çağı Nekropolü Kurtarma Kazısı, Denizli Müze Müdürlüğü, **Heyet Üyesi**,
2000.

B. Yüzey Araştırmaları:

Çivril ve Çevresi Yüzey Araştırması, Araştırma Başkanı: Doç. Dr. Celal ŞİMŞEK-Yrd.
Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT, **Heyet Üyesi**, 2001.

Eumeneia Antik Kenti Yüzey Araştırması, Araştırma Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Bilal
SÖĞÜT-Doç. Dr. Celal ŞİMŞEK, **Heyet Üyesi**,
2001.

Antalya, Gazipaşa, Tülü Asar Yerleşimi Yüzey Araştırması, Araştırma Başkanı: Yrd.
Doç. Dr. Bilal SÖĞÜT, (Kültür Bakanlığı
Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü
01.08.2002), **Heyet Üyesi**, 2002.

Denizli-Acıpayam Ovası Yüzey Araştırması, Araştırma Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Bilal
SÖĞÜT, **Heyet Üyesi**, 2003-....

C. Seminerler:

Hierapolis Nymphaeum Yapıları, Yüksek Lisans Güz Semineri.

Hierapolis Roma Dönemi Lotus-Palmet Bezemeleri, Yüksek Lisans Bahar Semineri.